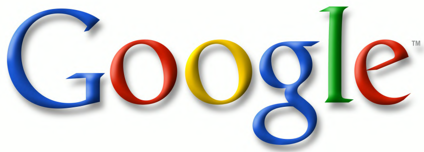
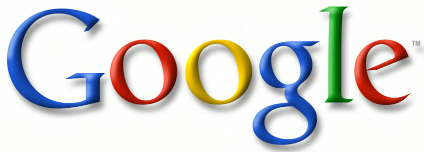

ÆDES CHRISTI
in Academia Oxoniensi

Hr. Dr. Gudbr. Vigfusson
fra Oxford
med venlige Hilsener
fra
Japetus Steenstrup

Kbhvn. 17/6 84.

Frederick York Powell

ZENI'ERNES REISER I NORDEN.

AF

JAPETUS STEENSTRUP,
Prof., Dr.

EN KRITISK FREMSTILLING AF DET SIDSTE TIAARS VIGTIGE BIDRAG
TIL FORSTAAELSEN AF VENETIANERNE ZENI'S OPHOLD I NORDEN
FRA 1391 TIL 1405.

(Tvende Foredrag, holdte i det Kgl. nord. Oldskrift-Selskab d. 13. Decbr. 1881 og 16 Mai 1882).

MED 1 KOBBERSTUKKET OG 4 PHOTOTYPEREDE KAART.

Særtryk af Aarbøger for nord. Oldk. og Hist. 1883.

KJØBENHAVN.

THIELES BOGTRYKKERI.

1883.

A.

CARTA DA NAVEGAR DE NICOLO ET ANTONIO

74 75 76

TRA

73 72 71 70 69 68 67 66 65 64 63 62 61 60

nha pmontor

Sadi pmontor

Diner fumen

Poderf

Hit pmontor

Eleste

ENGRONELANT

Chi promontor

Higar promontor

Boler

Hauis

ISLANDA

PONENTE

ICARIA

DUILO

ESTOTILAND

Colfo

Bondendea

Porti

FRISLAND

Banan

Orbini

Pigiu

Frislad

Doffais

Streme

SORAND

Spirige

Porlanda

Monaco

DROCEO

ZENI'ERNES REISER I NORDEN.

AF PROF. DR. JAPETUS STEENSTRUP.

Kritisk Fremstilling af det sidste Tiaars vigtige Bidrag til Forstaaelsen af Venetianerne Zeni's Ophold i Norden og Reiser i dette mellem Aarene 1390 og 1405.

(Tvende Foredrag, holdte i det Kgl. nord. Oldskrift-Selskab d. 13. December 1881 og 16. Mai 1882).

Rich. Henr. Major: The Voyages of the Venetian Brothers, Nicolò et Antonio Zeno to the Northern Seas, in the XIVth Century., comprising the latest known accounts of The Lost Colony of Greenland; and of The Northmen in America before Columbus. Translated and edited, with Notes and an Introduction, by R. H. M. etc. London: Printed for The Hakluyt Society. 1873. 8vo.

Frederik Krarup: Zeniernes Reise til Norden, et Tolknings-Forsøg af F. K. Med to Kaart. Kjøbenhavn. 1878. 8vo. 32 S. (I Hovedsagen et Særtryk, med engelske Theses, af det Kongl. Danske Geografiske Selskabs Tidsskrift. 4to. II. S. 145 54).

C. Irminger: Zeno's Frislanda is Iceland, and not the Færoes. By Admiral Irminger (With Map and Diagram). (From the Journal of the Royal Geographical Society. London. 1879). 1880. 8vo. 14 S.

R. H. Major: Zeno's Frislanda is not Iceland, but the Færoes; an Answer to Admiral Irminger, by R. H. M. (Secretary to the Royal Geographical Society). 9 S. (From the Journ. R. Geogr. Society. London. 1879). 1880.

Der er i de seneste Aartier bleven udfoldet en aldrig før kjendt Iver og Villieskraft for at bringe fuldere Lys over Nordens Natur- og Kulturforhold, og et velfortjent Held

har fulgt disse Bestræbelser; men samtidigen har man dog heller ikke forsømt ad historisk Vei at klare sig, hvorledes flere Aarhundreder tilbage i Tiden dette Norden i dets store Træk stillede sig for Datidens Søfarende eller dens dannede Verden. I alt Fald synes mig de fire i Overskriften nævnte Afhandlinger at give et baade glædeligt og livligt Vidnesbyrd herom fra det sidste Tiaar.

Hver paa sin Vis søge de nemlig at kaste Lys ind over et besynderligt og gaadefuldt Billede fra Slutningen af det fjortende Aarhundrede, der dog først efter Midten af det sextende Aarhundrede oprulledes for den noget forbausede Læseverden. Thi det var nemlig først 1558 — altsaa midt i et Aarhundrede, der endnu bragte store geografiske Opdagelser, — at denne modtog den trykte Beretning om Brødrene *Nicolò* og *Antonio Zeni*'s fleraarige Ophold i Norden, deres mellem Aarene 1390 og 1405 foregivne eller virkelige Reiser op i dettes nordligste Egne og deres Skildringer af Livet der. Ved et Bogen medgivet Kaart — til lettere Forstaaelse af det Skildrede, som det udtrykkelig deri hedder — fandt Læserne sig endog stillede lige over for et Billede af det nordlige Atlanterhav og Nordsøen, der udstyrede disse Have med et sandt Overmaal af Lande og Øer, ja endog, som det syntes, — med Flige af den »nye Verden«.

Just dette Overmaal især af Øer (Kaartet A) var det, der allerede dengang, men langt mere i senere Tider, da Kjendskabet til Norden blev større, og lige op til Nutiden satte den Fagkyndige, han maatte være Historiker, Geograf eller Søfarer, i en Forlegenhed, som syntes uudredelig. Forlegenheden var allerede stor nok paa Grund af den Beliggenhed, mange af Øerne og Landene havde faaet paa Kaartet, og den forøgedes i en ikke ringe Grad ved de ikke blot ukjendte, men ukjendelige eller dog besynderlige Benævnelser, hvorunder mange af dem traadte op, og til disse, ligesom til de mange enkelte Stedbenævnelser,

tyede man dog uvilkaarligen og til alle Tider hen, for at søge Vink til Forstaaelsen — rigtignok hidtil som oftest uden Nytte.

At imidlertid Stednavnene let kunde have faaet et for de Allerfleste fremmedt Udseende, var af gode Grunde ikke saa uforstaaeligt. Brødrene *Zeni* vare jo Sydboere — de vare som bekjendt høit ansete Patricier fra Venedig —, og intet er naturligere, end at selv almindeligere kjendte nordiske Navne, ved at gaae igjennem Venetianernes Øren og Penne, bleve omklædte i en Dragt, hvori de vanskelig nok kunde gjenkjendes, eller som rent ud gjorde dem ukjendelige. I denne Henseende maa jeg allerede her erindre Læserne om, at den os foreliggende Reiseberetning angiver at støtte sig paa Breve, nemlig først fra *Nicolò Zeno* til Broderen *Antonio Z.*, og senere, efter at *Nicolò* havde kaldt *Antonio* over til sig, da fra Denne til den yngre Broder *Carlo Z.* i Hjemmet. Men foruden slige Kilder til Navnenes Ukjendelighed maa vi ogsaa andensteds fra erindre os den af mange Reisende brugte Fremgangsmaade, i visse Tilfælde at støbe Stednavnene i Former efter eget vilkaarlige Tykke og ofte efter Hjemmets Egne, og at slige Navne, naar Motiverne til dem ikke ere Eftertiden fuldt kjendte, kunne ofte blive endnu mere fremmede og uforstaaelige, end selv de ved Udtalen og Nedskrivningen mest forvanskede.

I de mange Tilfælde, hvori Benævnelserne ikke kunde lede paa ret Vei, blev det følgelig kun Omridset af Øerne og Landene, deres Beliggenhed til hinanden indbyrdes, samt deres Afstand fra andre, erkjendelige Punkter, der ventedes at kunne afgive et nogenlunde brugbart Hjælpemiddel til Dannelsen af et Skjøn om, hvad Kaartet mente med denne eller hin Gruppe, og hvorledes den ene eller den anden af de Benævnelser, hvorom der var saa stærk en Tvivl, derefter maatte være at forstaae. Dette vil man let nok indsee.

Paa denne Vei har man da ogsaa til alle Tider ivrig nok slaaet ind, og ad denne har man paa mange Maader søgt at trænge fremad, men ikke med det forønskede Held. For at redde sig ud af den store Forlegenhed, som især Kaartets Overtal af Lande og Øer beredte de Kyndige, see vi derfor Enkelte af disse tye til den vist nok meget farlige Udvei at antage, at mange af de paa Kaartet optagne Lande eller Øgrupper, som ikke lode sig bringe i Harmoni med de senere Aarhundreders Kaart over den samme Del af Verden, turde ved Jordrevolutioner være sunkne ned under Havet og altsaa være forsvundne siden Tiden omtrent 1400. Af denne Anskuelse var saaledes henimod Slutningen af forrige Aarhundrede Capt. *Cooks* berømte Ledsager, Prof. *Joh. Reinh. Forster* [1], og i Begyndelsen af dette Aarhundrede den af sine fortræffelige Commentarer over *Zeni*'ernes Reiser og andre ældre Kaart-Arbeider noksom bekjendte Geograf og Historiker, Cardinal *Pl. Zurla* (1808) [2]. Dette var maaskee i den trykkende Forlegenhed et saa meget naturligere Skridt, som jo i 14de og 15de Aarhundrede de vulkanske Udbrud paa Atlanterhavets største Ø Island havde været saa hyppige og stærke. Om man end ikke vidste, at Traditioner, optagne i de islandske Annaler [3], lade just i Slutningen af 14de Aarhundrede det halve Reykianæs pludselig synke ned i Havet, saa havde man dog Efterretning om lignende, men mindre Begivenheder af samme Art, og den i Rom 1507 ved *Joann. Ruysch* foranstaltede Udgave af Ptolomæi Cosmographia [4] bar en for denne Anskuelse meget talende Legende paa dens kobberstukne Kaart over Norden. Ved en Ø, liggende Vest ud for Island, omtrent midt imellem denne og den grønlandske Kyst, altsaa svarende vel til Gunbjørnsskjærenes Beliggenhed, staaer der: »*insula hæc anno D. 1456 fuit totaliter combusta*«; — en Efterretning, som altsaa her findes opbevaret ikke fuldt et halvt Aarhundrede efter Begivenheden, og som helt naturlig kan støtte sig paa umiddelbar Iagttagelse fra de da

allerede i fuld Gang værende Fiskerier ved Islands Vestkyst, fornemlig Hollændernes. En slig Skjæbne, tænkte man sig forresten, havde ikke alene ramt Kaartets anseelige Ø »*Icaria*«, men ogsaa *Zeni*'ernes største, næsten midt i Atlanterhavet liggende Ø »*Frisland*«, og det uagtet den i Beretningen antydes at være fuldt ud af Irlands Størrelse, noget som Kaartet selv ikke modsiger.

»Frislanda« har imidlertid for os og vore Forskninger en ganske anden Interesse end blot den, at være en meget stor Ø. Det var ifølge Reiseberetningen Navnet paa det Øland, ind imod hvis Kyster *Nicolò Zeno* efter flere Dages Storm og Uveir var bleven forslaget, da han i Aaret 1390 eller 1391*) paa et selvudrustet Skib søgte at naae til England og Holland. Det var her, han da led et fuldstændigt Skibbrud og i sin skibbrudne Tilstand fandt Beskyttelse imod de truende og voldsomme Beboere samt Gjæstfrihed for sig og sine Folk hos en kjæk og daadkraftig Adelsmand og Høvding ved Navn »*Zichmni*«, i hvis Tjeneste han kort efter traadte og til sin Død forblev. *Zichmnis* Yndest og Tillid havde *Nicolò* vundet ved sin Uforfærdethed og Sømandsdygtighed; paa disse Egenskaber havde han noksom givet *Zichmni* Bevis, da han med sine venetianske Søfolk, Aaret efter sin egen Stranding, reddede fra Skibbrud den hele lille Flotille af 13 Skibe, som *Zichmni* havde udsendt for at underlægge sig nogle af de nærmeste Øer.

Denne *Zichmni*'s Besiddelser betegnes i Beretningen som et Par smaa, men meget frugtbare Øer ved Navn

---

*) Til et af disse Aar, mener jeg, at Bortreisen fra Venedig maa sættes, efter alle de Data, der ere komne frem, og ikke ti Aar tidligere, eftersom et X maa være bortfaldet paa Kaartbladet, og derefter Textens Udtryk være blevne til 1380.

»*Porlanda*«, liggende i Nærheden af »*Frislanda*«, imod dennes sydlige(?) Side; men desuden førte han Herredømmet over »*Sorant*«, oppe mod det fastere Land, og navnlig imod et Landskab, som i Reiseberetningen kaldes »*Scotia*«. Dette Territorium »*Sorant*«[17] (eller maaskee rettere: »*Strant*«?) tillægger Beretningens, i vore Øren maaskee vel svulmende, men i alt Fald for Tiden og Forholdene vistnok i det Hele ret betegnende Sprog Betydningen af et »Hertugdømme« (»*duchea*«), dets Hersker eller Styrer selv Navn af Fyrste (»*principe*«). I »*Frislanda*« virkede *Nicolò Z.* som Befalingsmand over *Zichmni*'s Skibe og disses Krigsfolk, dels ene, dels i Forening med sin Broder *Antonio Z.*, som han faa Aar efter sin Ankomst, ja maaskee allerede Aaret efter denne, havde indkaldt til sig, og som ved *Nicolò*'s fire Aar senere indtrufne Død overtog Broderens Stilling hos *Zichmni*. Fra »*Frislanda*« udgik efter Beretningen disse Brødre og *Zichmni* paa forskjellige Expeditioner, og vil man følge dem paa disse, kommer man stedse, om end sommetider ad noget eventyrlige Veie, atter tilbage til »*Frislanda*«, hvor *Antonio*, efter hvad der meddeles, i det Hele tilbragte 14 Aar. — Netop dette nordiske Landskab »*Frislanda*« er altsaa paa en Maade Udgangspunktet for de forskjellige Togter og Reiser og Midtpunktet for de ret interessante Begivenheder, som Reiseberetningen omfatter, og det bliver da ganske naturligt, om i de talrige Undersøgelser, som en senere Tid, et helt Aarhundrede igjennem, har anstillet over *Zeni*'ernes Beretninger og Kaart, netop det betragtes som Hovednøglen til Forstaaelsen af alt det Øvrige, at komme til en rigtig Erkjendelse af: hvad og hvor »Frislanda« var?

Til dette Maal finde vi selvfølgelig ogsaa, at de fire Afhandlinger, der ere Gjenstand for denne Fremstilling, have efter bedste Evne stræbt at naae, og man maa indrømme deres Forfattere, at de, hver for sig, i aldeles

utvetydige Udtryk besvare hint Spørgsmaal; men Besvarelsen gaaer rigtignok i saa stik modsatte Retninger, som det vel er tænkeligt!

For ingen af dem er dette »*Frislanda*«, navnlig som det fremstilles paa *Zeni*'ernes Kaartblad over Atlanterhavet, et Land, der er forsvundet, saaledes som vi [illegible] sig det. De synes ikke engang at have skjænket denne Antagelse en ret alvorlig Tanke; men om de med fuld Ret have undladt dette, kan først senere vise sig.

I kras Modsætning hertil lyder just Hr. Archiv-Assistent, cand. mag. *F. Krarups* Udtalelse (ligesom fordum nogle af Forgængernes): »*Frislanda*« har aldrig været til (»The island Frislanda in the Atlantic ocean never existed«, S. 32);

Mr. *Major*, Secretæren i det geografiske Selskab i London, udvikler derimod vidtløftigen, at »*Frislanda*« gjengiver Færøerne og intet Andet;

og da Admiral *Irminger* bestemt hævder, som Titlen paa hans Indlæg viser: »*Frislanda*« er Island og ikke Færøerne (»*Zeno's Frislanda* is Iceland and not the Færoes«),

er Mr. *Major*'s Gjensvar ligesaa bestemt: »*Zeno's Frislanda* is not Iceland, but the Færoes«.

For at kunne forstaae, hvorledes Drøftelsen af dette Hovedspørgsmaal mellem Mænd, der vise, at de have alvorlig stræbt at finde Sandheden, kunne føre til saa afvigende Domme, er det fremfor alt nødvendigt i største Korthed at gjenkalde sig Hovedtrækkene af den Vanskjæbne, som Reiseberetningerne og Kaartet have været underkastede, ifølge de eiendommelige Oplysninger, som Bogen, da den i 1558 udkom, selv bragte derom.

Hverken Kaartet eller Beretningerne foreligge i den oprindelige Skikkelse. De bleve først offenliggjorte i 1558, fulde halvandet Hundrede Aar efter de Reisendes Død, og nærmest, som det almindeligen, men neppe rigtigen antages, ved særlig Medhjælp af en dalevende Slægtning af dem i femte Led, *Nicolò Zeno jun.*, en Søn af *Antonio Zeno*'s Sønnesøns Sønnesøn og Grundlaget for begge angives at have været gamle længstforglemte Papirer i Familiens Archiv — dog af dobbelt Art og Beskaffenhed, hvorfor de ogsaa have lidt en ulige Behandling.

Kaartet støtter sig saaledes paa et mellem slige gamle Sager forefundet Kaart, der rigtignok var gammelt og mørsk og ikke overalt tydeligt, men hvilket denne yngre *Nicolò Z.*, eller snarere et ældre Medlem af Familien, copierede saa omhyggelig som muligt, og selv troede han nok at kunne give sig det Skudsmaal, at Copieringen var lykkedes ham temmelig vel; og hertil vil jeg strax føie, at der er Træk paa det os nu foreliggende Kaart, som tyde hen paa en stor Omhu ved Gjengivelsen af, hvad der forelaae. —

Reiseberetningernes Historie er derimod en ganske anden; de grunde sig, som det nylig berørtes, paa Breve fra *Nicolò* til Broderen *Antonio*, og, efterat *Nicolò* havde kaldt *Antonio* over til sig i »*Frislanda*«, da fra denne til den yngre Broder *Carlo* i Hjemmet — Breve, hvis historiske eller videnskabelige Betydning Familien meget tidligen maa have glemt, hvis den nogensinde har været ret bekjendt dermed i de allerførste Generationer derefter. Herom synes der nemlig ikke at foreligge bestemt Vidnesbyrd. Men en kortere eller længere Forglemmelse af Papirer om slige ældre Begivenheder i Familien er i alt Fald aldeles ikke utænkelig, især da Reiserne jo ikke have været Opdagelsesreiser, eller have givet sig ud derfor. *Nicolò Zeno den ældre*, der begyndte dem, gik jo nemlig kun bort med et Skib, han selv havde udrustet, for paa en Søreise til England eller Holland at forfriske sig efter en fleraarig

anstrængende Virken, som han i høit betroede Tillidsposter havde udfoldet i Republikens Tjeneste. En saadan Forglemmelse af de gamle Brevpapirers Værd maatte imidlertid let og naturligen have til Følge, at der ingen særlig Omhu blev udvist for deres Opbevaring. Om en stor Vanrøgt vidner da ogsaa tilstrækkeligen den bittre Anklage, som det Medlem af Familien, der har været de nu foreliggende Reiseberetningers Affatter, men som efter min Mening har levet mindst et Par Generationer forud for den *Nicolò Z. junior,* der almindeligen bærer Skylden herfor, i Slutningen af Beretningen fører imod sig selv.

Som Dreng havde han nemlig fundet fri Adgang til Archivets Papirer, og da, siger han, behandlede han dem paa Drengeviis og havde revet de fleste af dem i Stykker, saa at der kun blev Stumper af dem tilbage. Af saadanne Brudstykker og rimeligvis ogsaa af hvad han iøvrigt havde erindret sig af de ødelagte Papirer, havde han senere søgt at sammenstille den korte Beretning, som nu foreligger os i den lille Bog: *Dello scoprimento dell' Isole Frislanda, Eslanda, Engroueland, Estotilanda et Icaria, fatto per due fratelli Zeni M. Nicolò il Caualiere, et M. Antonio. Libro Uno, col disegno di dette Isole. In Venetia. Per Francesco Marcolini.* MDLVIII. Beretningen er her trykt sammen med Beretningen om en Gesandtskabsreise, som et andet Medlem af denne berømte Familie, *Caterino Zeno,* havde foretaget til Persien, og paa det fælleds Titelblad for hele Bogen ere de ovennævnte Ord: »*fatto per due fratelli Zeni*« udvidede til: »*fatto sotto il Polo Artico da due fratelli Zeni*«, og om Kaartet hedder det: »*Con un disegno particolare di tutte le dette parte di Tramontana da lor scoperto*«, hvilke Tilføininger synes at antyde, at Fælledstitlen ligesom vil gjøre noget mere Væsen af Brødrenes Reise, end dennes egen Titel eller Overskrift.

Som det vii sees, fører Bogen paa sit Titelblad hverken *Nicolò Zeno*'s *jun.*s Navn eller nogen anden af *Zeni'*-

ernes, men alene Udgiverens eller Forlæggerens *Francesco Marcolini*'s, og denne har ogsaa alene skrevet Dedicationen af Bogen til *Daniel Barbaro*, Patriarch i Aqvilegia og om ikke af Familie med *Zeni*'erne, saa dog i venskabelig Forbindelse med nogle af disse. Alligevel kan det paa enkelte Steder af Texten sees, hvor der pludseligen tales i første Person, og den Talende synes kun at kunne være et Medlem af Familien Zeno, at En eller Anden af Familien har havt en væsentlig Del i Affattelsen, ligesom et senere Led af Familien vel ogsaa maa have tilladt og begunstiget Offentliggjørelsen. Hvor liden eller hvor stor den Rolle har været, som en saadan Affatter har spillet? hvor langt han i Affattelsen maatte være gaaet udenfor det strængt Forefundne? om han maaskee mere vilkaarligen har ordnet noget paa dettes Sammenhæng, være sig enten paa Stykkernes Forhold indbyrdes eller paa deres Forhold til de forefundne Kaarttegninger, eller endeligen paa disses Indordning paa Kaartbladet, eller maaskee blot paa dettes Navne, for derved at gjøre en eller anden, efter hans eller Datidens Kundskaber formodet Sammenhæng af det Hele mere anskuelig? — alt dette er os ubekjendt og vil sagtens længe blive det. Om et af Afsnittene i Texten udtales det imidlertid ligefrem, at man har omsat Brevets gammeldags Udtryk med nyere, hvilket kan vække allehaande betænkelige Tvivl, om ikke lignende Omsætninger ere skete paa andre Steder.

Mig forekommer det alligevel, som om nu dette Mørke var ligesom ved at tabe sig noget.

Saa meget bør nemlig af Dokumenternes høist ulige Skjæbne nu staae os fuldstændig klart, at Kaartet, som en Kopie, der menes omhyggelig udført og nogenlunde vellykket, og i hvis Gjengivelse ved Træsnittet der umiskjendeligen ligger Vidnesbyrd om megen Troskab, ikke kan have lidt paa samme vilkaarlige Maade eller i samme Omfang som Texten. Derfor maa Kaartet som historisk Kilde i

alle Tvivlstilfælde, naar der synes at være Uoverensstemmelse mellem dette og Texten, ganske sikkert have en stor Forrang fremfor denne. Indenfor selve Textens Dele eller Partier turde man dernæst have at skjelne, mellem hvad der gives efter et enkelt og mere sammenhængende Brev, f. Ex. den ældre *Nicolò*'s Brev, saavidt man kan skjønne, og hvad der røber sig at være af sammenstykkede Breve. Det er i høi Grad at beklage, at dette Misforhold i Betydningen af Text og Kaart ikke hidtil har været tilstrækkelig indseet, eller snarere: har været aldèles overseet; vi vilde ellers have været langt videre i Forstaaelsen af *Zeni*'ernes Reiser, end vi nu ere.

Men dernæst bør ogsaa et andet Forhold staae mere klart for os; vi maae være anderledes vaersomme i vor Opfattelse og Bedømmelse af den Rolle, som *Nicolò Zeno jun.* eller en anden *Zeno* blandt hans Forgængere, muligen eller sandsynligen maa have spillet som Sammenstiller af de efterladte Papirer og deres Brudstykker, eller endog som Ordner af de enkelte Landskabs- eller Øgrupper paa Kaartbladet. Vi maae stærkt holde fast paa, at idetmindste den Mand, man sædvanlig tillægger denne Rolle, *Nicolò Zeno jun.*, har faaet det dobbelte Lovord af Landsmænd og Samtidige, at han var anseet for en dygtig Historiker og Geograf og en ærlig Mand uden al Svig. Derfor er det dobbelt uretfærdigt, naar man saa ofte, blot fordi man uheldigvis ikke selv har kunnet hitte ud af Reiseberetningerne eller af Kaartet, strax har været parat til at anklage ham snart for bestemte forsætlige Bedragerier, snart for at have rakt Haanden til saadanne. — Allerede i nærværende Fremstilling tør det maaskee vise sig, hvor ubillig og overilet man har været i sine Sigtelser i disse Retninger, samt at vi først nu ere selv komne ind paa den rette Vei til Forstaaelsen, og at det for en god Del ikke har været uden Skyld fra vor egen Side, at Forstaaelsen kommer saa

silde. — Men hvad enten det nu har været *Nicolò Z. jun.* eller, som jeg troer, et meget tidligere Led af Familien, der har været den ordnende, og som altsaa med de utilstrækkelige Kundskaber og Hjælpemidler, der stode ham og Datiden til Raadighed, har stræbt at bringe en Sammenhæng i de ham aldeles fremmede Forhold, som Papirbrudstykkerne og Kaartbladets Elementer behandlede, saa har man aabenbart hidtil i sin Bedømmelse ikke havt et rigtigt Øie for det, der har været det naturligste og sandsynligste af Alt, nemlig den store Vaande, hvori dengang en saadan Ordner eller Affatter visselig maa have befundet sig! For Vaandens Størrelse kjender jeg egentlig ikke nogen naturligere Maalestok end Summen af alt det Hovedbrud, som det nu i $3^{1}/_{4}$ Aarhundrede har kostet *Zeni*'ernes Commentatorer for igjen at finde ud af den Sammenhæng, som hin Affatter maaskee delvis gissede sig til, og som rimelig nok ogsaa først under hans Haand fæstnedes med flere af de Hovedtræk, hvori Bogen nu har den. Hvad der under en saadan Situation kan forekomme baade dygtige og sandhedsøgende Mænd ikke blot som naturligt, men som saa sikkert, at de ikke have været istand til at see noget Rigtigt, uden just i det af dem selv Udtænkte — netop Dette afspeiler sig saa usædvanlig klart i selve den store Litteratur om Emnet. Har ikke den »Sammenhæng«, som Commentatorerne af *Zeni*'ernes Reiser have ment at finde imellem det Skildrede og det paa Kaartet Fremstillede, eller mellem dette og det virkelig Kjendte, uagtet de langt andre Kundskaber og Hjælpemidler, der stode dem og deres Tid til Raadighed, mange Gange været af en saa halsbrækkende Art, at man maa studse over den? Og hvortil vilde denne i deres Mening »naturlige Sammenhæng« vel have ledet dem, dersom det havde været dem, der oprindeligen skulde have ordnet og sammenstillet de løse og ufuldstændige Stykker, ikke blot Textens, men maaskee ogsaa Kaartets? Thi at

den store Familie af Lande og Øer, der huses indenfor Kaartbladets Ramme, ogsaa bestaaer af »sammenbragte Børn«, det røbe tydeligen disse Børns ulige Physiognomier og Paaklædninger, det vil især sige: deres ulige Udstyr med Stednavne.

Derfor bør alle graverende Beskyldninger forstumme, i alt Fald indtil det kan paavises, hvori Forseelserne egentligen have bestaaet. De utidige Sigtelser have hidtil kun gjort Undersøgelserne vanskeligere og kun fremmet større Vilkaarlighed i Slutningerne.

Disse Bemærkninger maatte gaae forud, for at Meget af det Efterfølgende ikke skulde blive uforstaaeligt for Læserne. For alt det Øvrige, der vedkommer den store *Zeni*-Litteratur, forsaavidt jeg da ikke senere maatte paa eet eller andet Sted blive nødt til at drage det frem, henviser jeg alle nordiske Læsere til de Bedømmelser af *Zeni*'ernes Reiser, vi skylde tre af vore Landsmænd, *v. Eggers*, 1792[5], *Zahrtmann*, 1833[6], og *Bredsdorff*, 1845[7]. Hos de to sidstnævnte vil ogsaa den fremmede Literatur til Emnet være baade anført og drøftet, og hos den sidste findes tillige en fuldstændig og god Oversættelse af den oprindelige italienske Text. Det er tre Afhandlinger, hvis Forfattere have seet paa *Zeni*'ernes Reiser under meget ulige Synsvinkler, men som hver fra sit Standpunkt og til sin Tid har leveret Indlæg i Sagen, der for deres Dygtighed have vundet fortjent og almindelig Anerkjendelse og ere oversatte i fremmede Sprog. Selv *Zahrtmanns* flerartede Eensidigheder i hans udtalte stærke Fordømmelsesdom over Reiserne møde endnu den Dag idag Opmærksomhed og Gjendrivelse.

Efter foranstaaende Henvisning tør jeg følgeligen her nok indskrænke mig til i de allerkorteste Træk at skitsere den Dom, som i de nærmeste Aarhundreders Løb fældedes over *Zeni*'ernes Reise. Medens man meget tidligen, ja saa godt som umiddelbart efter Offentliggjørelsen, seer

Reiseberetningen selv og det den ledsagende Kaart vække en levende Interesse, og finder saaledes hele Kaartbladet eller Partier af dette uforandrede eller noget tillempede, samt oplyste ved Et og Andet af Texten, optagne i de talrige geografiske Atlasser fra det 16de og 17de Aarhundrede, — og meget længe vedbleve de at lade sine Spor tilbage i disse, — saa hørtes der rigtignok ogsaa stødvis mere eller mindre bestemte Udtalelser af Mistillid til Reisernes Troværdighed, eller ligeud en Benægtelse af denne. En saadan Stemning imod Skildringerne og Kaartet blev endogsaa i et ikke kort Tidsrum den mest gjældende. Et bestemt Omslag heri skriver sig fornemlig fra 1784, da Prof. *Joh. Reinholdt Forster*, Capt. *Cook*'s berømte Ledsager paa Sydhavsreiserne, udgav sin »Geschichte der Entdeckungsreisen in Norden« [1], og i den Anledning paa ny havde omhyggeligen gjennemgaaet det fra *Zeni*'erne Overleverede og sammenlignet det med det indtil da om Norden bekjendte. Sit tidligere, fortvivlede Standpunkt ombyttede han aabent og ligefrem med den Overbevisning, at Reiseberetningerne maatte antages at hvile paa historisk Grundvold, selv om de vare blevne noget forvanskede, og at f. Ex. deres »*Frislanda*« vistnok var at søge i Ørknøerne. Ledet af *Torfæi* Fremstilling af Ørknøernes Historie og af hans Beretninger om det Forhold, der henimod Slutningen af det 14de Aarhundrede udviklede sig mellem den paa disse Øer indsatte Jarl *Zinclar* og den norske Konge, mente han endogsaa, at i denne Jarl *Zinclar* havde man formodentlig *Zeni*'ernes Fyrst *Zichmni*. Det fortjener her strax at tilføies, at i de 100 Aar, der ere svundne siden den Tid, har denne Antagelse om Identiteten af *Zinclar* og *Zichmni* kunnet glæde sig ved en stor, ja næsten almindelig Tilslutning — noget, der i høi Grad har hindret Udviklingen af et friere og rigtigere Blik paa *Zeni*-Reiserne. Da et halvt Aarhundrede efter *Forster* ogsaa en saa høit anseet Autoritet i disse Spørgsmaal som *Alexander v. Humboldt* i sin »Examen

critique de l'histoire de la Géographie du nouveau continent«, 1837[8], udtaler som sit Indtryk af en upartisk Undersøgelse af *Zeni*'ernes Beretninger, at der gik en Ligefremhed og Redelighed igjennem dem, og at de, uagtet den skammelige Confusion og Mishandling, de havde undergaaet ved den senere Affattelse, skjønnedes at skildre mange Forhold i de besøgte Lande, som intet Menneske udenfor disse Lande kunde paa den Tid kjende, da de ikke fandtes omtalte i Litteraturen, bliver det saameget naturligere, at den herskende Mening i indeværende Aarhundrede kom til at gaae i samme Retning. At *Alex. v. Humboldt*'s Udtalelser i Examen critique udkom omtrent samtidigen med, at Capt. *Zahrtmann*'s Fremstilling naaede til Udlandet, havde vistnok ogsaa sin væsentlige Del i, at denne sidste saa længe blev staaende som en enlig, skurrende Mislyd indenfor den almindeligere Mening; men dog, som før sagt, ingenlunde upaaagtet. Et smukt Vidnesbyrd om et roligt og uhildet Blik paa *Zeni*'ernes Reiser og det dem ledsagende Kaartblad giver den hele Behandlingsmaade, som den berømte polske Geograf *Lelewel* lader dem og Kaartet blive til Del i sin fortræffelige »Géographie du moyen âge« (Breslau, 1852, vol. II og IV)[9]. Af alt Dette vil det nok skjønnes, at det bliver en høist mærkelig Skala, som Opfattelsen af og Dommen over *Zeni*-ernes Reiseskildringer og deres Kaart har gjennemløbet til ulige Tider i disse Aarhundreder. Den gaaer lige fra en saa fuldstændig Forkastelse af disse Reisendes Troværdighed, at det Hele, baade Reisebrevene og Kaartet betragtes som Digt og Opspind[10], og dette ovenikjøbet lavet i det bedrageriske Øiemed, ved de Venetianerne *Zeni* tillagte Reiser at tilsnige Venedig, Genuas stadige Rivalinde, den store Hæder, at den nye Verden var bleven opdaget og først beseilet af en af hendes Sønner[11]. Den hæver sig derfra op til forskjellige Trin af en Godkjendelse, saa at der nok som Grundlag

for Skildringerne kunde ligge noget virkeligt, være sig selvoplevet eller fra Andre erfaret, men at dette i alt Fald var bleven saa forvansket ved phantastiske Opfattelser, mangeartede Misforstaaelser og Overdrivelser, at det var bleven mere eller mindre ukjendeligt, og selvfølgelig mere eller mindre ubrugeligt som Bidrag til de besøgte Landes og Folks og derved til Tidsalderens Historie[12]. Den naaer paa sine øvre Trin til Erkjendelsen af, at der under alt dette Virvar, der dels tilsyneladende, dels øiensynlig ligger over Beretningen, og som man hidtil ikke har havt Evne og Ro til at gjennemtrænge, i det Skildrede maa ligge mangt et Vink til Oplysning om Datidens Tilstande i de nordiske Egne, og at det ikke er et aldeles haabløst Arbeide, at søge at udrede Kjernerne fra alle de Skaller der omgive dem, deres egne og de fremmede, der have lagt sig om dem[13]. I denne Erkjendelse — eller hvor den stod mindre klar, i denne Følelse, Anelse — have vi Nøglen til det, der ved første Øiekast maa synes os en Gaade, at med visse Mellemrum stedse paa ny dygtige Mænd af forskjellig Art offre gode Kræfter og megen Tid paa at trænge igjennem de dunkle Forhold til Lyset, eller dog til noget Lys.

Det er det, der ogsaa har fremkaldt det sidste Decenniums foran nævnte Arbeider, til hvilke vi nu specjellere skulle vende os.

Naar vi med det, der umiddelbart foran blev meddelt om de meget ulige Opfattelser af *Zeni*'ernes Reiseberetning og Kaart, nu sammenholde Titlerne af de i Overskriften nævnte Afhandlinger og de Resultater, hvortil Undersøgelserne i disse havde ført med Hensyn til Hovedspørgsmaalet: »Hvad og Hvor Frislanda var«, kan det nok et Øie-

blik synes, at vi vel altsaa ogsaa i sidste Decenniums Indlæg i Sagen kun have en simpel Gjenlyd af hine tidligere modstridende Opfattelser. Men dette maa dog strax berigtiges derhen, at der i Gjenlyden i alt Fald har blandet sig helt nye Toner fra de nye Strænge, som nu ere blevne anslaaede; thi Undersøgelserne ere virkeligen blevne førte ind paa Baner, de ikke tidligere have været paa. Netop denne Omstændighed er det, der berettiger mig til at bede Videnskabsmændene og Læseverdenen i det Hele at skjænke disse sidste Forsøg en Opmærksomhed, som de fortjene, eftersom de ikke blot bringe en Lysning ind i de forvirrede Forhold, men give Udsigt til disses fulde Klaring. Saa barokt det end derfor kan lyde i Læserens Øren, efter hvad jeg ovenfor har anført, tager jeg ikke i Betænkning strax her at udtale som min Mening, at de to saa diametralt modsatte Anskuelser om *Zeni*'ernes store Øland »*Frislanda*«, Admiral *Irmingers* og Archiv-Assistent *Krarups*, ville begge mødes i det Rigtige, naar de kun rigtig beskjæres, men til en saadan Forstaaelse er det just, at det *Majorske* Forsøg, om dets Resultat end atter gaaer stik imod hines, byder Læserne et aldeles uundværligt Hjælpemiddel, det tro, photografisk gjengivne Kaart. Dette skal, som jeg haaber, snart staae ganske klart.

Mr. *Majors* anførte Skrift danner et særligt Bind, det Vte, af »*Hackluyt Society's*« Skrifter, og ved dettes Udgivelse og rige Udstyr med Kaart har det nævnte Selskab gjort Videnskaben en meget væsentlig Tjeneste. Skriftet bestaaer af tre Afsnit: af et bogstavret[14] Optryk af den oprindelige, italienske Text om Brødrene *Zeni's* Reiser efter den venetianske Original fra 1558, af en jevnsides løbende, om ikke ordret, saa dog i det Hele god[15] Oversættelse heraf paa Engelsk (begge fra S. 1—35), og af en udførlig Indledning og Orientering, den saakaldte »Introduction« S. I—CII, der altsaa indtager to Trediedele af det hele Bind, deri endog

indberegnet den som Tillæg medgivne »Descriptio Grønlandiæ« af »*Ivar Bårdsen*« (S. 36—54), aftrykt efter *Rafns* danske og latinske Texter i Antiqvitates Americanæ p. 301. flg. og nu ligeledes ledsaget med en jevnsides løbende engelsk Oversættelse. Med Bindet følger endeligen en photografisk taget Kopie af *Zeno's* Kaartblad i Udgaven fra 1558, og i samme Størrelse som denne Original, og desuden tre andre Kaart, der ere medgivne til lettere Forstaaelse af den Udlægning af *Zeni*'ernes Reiser, som *Major* giver; nemlig et første over det nordlige Atlanterhav til Sammenligning med det *Zeni*'ske Kaart; et andet over Færøerne, med Angivelse af *Nicolò Zeno's* formodede Reiseroute mellem de sydlige og nordlige Øer af Færøgruppen; og endelig et tredie, ligeledes større, over Sydvest-Kysten af Grønland, taget efter de nyeste danske Søkaart, med Tilføielse af de i *Ivar Bårdsens* Descriptio omtalte Punkter efter afdøde Prof. *Rafns* Tydning af disse Steders Beliggenhed.

I dette rige Udstyr have vi paa den ene Side et umiskjendeligt Vidnesbyrd om den Interesse, som Udgiveren og *Hackluyt*-Selskabet have havt for, at alle de Hjælpemidler skulde være ved Haanden, der, efter deres Opfattelse, vare Læserne nødvendige til Forstaaelsen af *Zeni*'ernes Rejser, og paa den anden Side et talende Udtryk for den historisk-geografiske Betydning, de tillagde disse Reiser i al deres Dunkelhed. Denne Dunkelhed mente rigtignok Hr. *Major* derved at have forvandlet til Dagskjær, ja til høilys Dag; men at han heri har groveligen skuffet sig, vise de væsentlige Indsigelser, han allerede har mødt fra to Sider. Ogsaa jeg vil nedlægge Indsigelser imod ham — forsaavidt endog i skarpere Udtryk, som jeg ikke engang vil indrømme, at det kan komme til nogensomhelst Klarhed ad den Vei, der af *Major* hævdes som den eneste naturlige Tolkningsvei. Jeg finder derfor ogsaa, at han vel tidlig har løftet det Seiersraab over Gaadens Løsning, der saa jevnlig høres under

Læsningen af Udgiverens lange »Introduction«[16] og under hans iøvrigt berettigede Kamp imod Modstandernes meget eensidige Bevisførelse for *Zeni*'ernes Upaalidelighed, ja, som paa en Maade ogsaa billedlig tilbagekastes som Ekko fra den lukkede Bogs Bind ved den derpaa indpressede Vignet af et Skib med »Victoria«-Navnet paa Bredsiden. — Dette haaber jeg, at ogsaa Hr. *Major* selv, efter at være bleven bekjendt med de efterfølgende Bemærkninger, nu mere villigen skal indrømme, end da han seirstolt i en mindre klædelig og ganske vist uberettiget Tone besvarede Admiral *Irmingers* Indlæg.

Men desuagtet skal man visselig indrømme Hr. *Major*, at hans Publication har Fortjenester, som meget maa paaskjønnes. Ikke blot giver dette lille Bind Læserne en let tilgængelig Text efter Originalen, men det giver dem ogsaa, saa at sige, selve Originalens Kaart og yder os derved en væsentlig Hjælp. Det maa nemlig erindres, at allerede *v. Eggers* (1792) efter direkte Henvendelse til den lærde Bibliothekar *Morelli* i Venedig kunde fremhæve, hvad Zurla har (1808) yderligere bekræftet, at af Original-Udgavens Exemplarer vare kun de færreste, og det endog kun et yderst lille Antal, forsynede med Kaartet, og det Exemplar, der i sin Tid fra vort store kongelige Bibliothek stod vore Landsmænd *Zahrtmann* og *Bredsdorff* til Afbenyttelse, besad det heller ikke. Deres og mange Andres Drøftelser af Kaartets Angivelser støttede sig derfor paa senere i forskjellig Størrelse holdte Gjengivelser, paa hvilke man ikke i Enkelthederne kunde stole, da de jævnlig i disse viste sig afvigende fra hinanden. Ulempen deraf blev især følelig ved den Conjekturalkritik, som Kaartets talrige Stednavne bleve underkastede og, ifølge det ovenfor Anførte om disse Navnes Beskaffenhed, uundgaaelig maatte underkastes. En sikkrere Tolkning af Kaartets Navne faaer derfor først nu sin nødvendige Grundvold i det ved Pho-

tografiens Medhjælp gjengivne Kaart; thi Originalkaartet, der før kun var yderst Enkelte tilgængeligt, er herved blevet dette for mange Hundrede, ja man kan sige for Alle. Først dette uskatterlige Gode gjør en virkelig videnskabelig Drøftelse mulig, og det vil inden føie Tid bære de bedste Frugter ved at bringe en sikkrere Gang ind i Kritiken over *Zeni*'ernes Reise.

Efterhaanden som denne Kritik i Tidens Løb kommer til at skjænke sin Opmærksomhed til forskjellige Afsnit af Reiseberetningerne, vil den desuden i *Majors* »Introduction« finde mangen en Oplysning, som vil være Læseren af Betydning, og een saadan kan jeg ikke undlade her særlig at omtale, idet jeg bringer ham min og mange Andres Tak for den. Til Bedømmelsen af den historiske Værd af Reiserne og Kaartet, er det et ikke uvigtigt Moment at vide, om man i Venedig først 1558 fik nogen Kjendskab til, at saadanne Reiser havde været foretagne af ældre Venetianere, eller om der ad anden Vei, end ved den da udgivne lille Bog, var kommen nogen Kundskab ud herom, og derved nogensomhelst Tradition om dem opbevaret. I den Henseende skylde vi Kardinal *Zurla's* Afhandling (p. 30) det interessante Vink, at Reiserne, og saa at sige i deres væsentligste Enkeltheder, saaledes som vi nu af Bogen kjende disse, maae have været bekjendte en hel Menneskealder forud, idetmindste indenfor de Patriciefamilier, der vare i Forbindelse med *Zeni*'ernes Familie; de findes nemlig omtalte i T. VII af et stort Manuscript-Værk over Venedigs Patriciefamilier af *Marco Barbaro*, der under Titlen »Discendenze Patrizie« opbevares i Venedig. Paa den genealogiske Tavle over *Zeni*ernes Familie findes der nemlig ved *Antonio Zeno's* Navn følgende Angivelse om hans Liv og Virken, fra Aaret 1536, altsaa 22 Aar førend *Marcolinis* Udgave af Bogen om *Zeni*'ernes Reiser:

„*Scrisse con il fratello Nicolò Kav. li viaggi dell'Isole sotto il polo artico, e di quei scoprimente del 1390, e che per ordine di*

Zicno, Ré de Frislanda, si portò nel continente d'Estolilanda nell' America Settentrionale, e che si fermò 14 anni in Frislanda, cioè 4 con suo fratello Nicolò, e 10 solo,“ —

Denne vigtige Oplysning har Mr. *Major* ikke skyet at skaffe paa ny constateret i alle dens Enkeltheder, idet han henvendte sig til en af sine Landsmænd, Mr. *Rawdon Brown*, der opholdt sig i Venedig og selv var beskjæftiget med at skrive Venedigs Historie i Forhold til England, og ved hvem han da erholdt en Udskrift af det vedkommende Partie af Haandskriftet, der bekræftede Nøiagtigheden af *Zurla's* Angivelse (XLV). Ogsaa til *Zeni*'ernes Kaart mener jeg at kunne paa en aldeles tilfredsstillende Maade godtgjøre et lignende og endnu tidligere Kjendskab, hvilket paa et senere Punkt skal nærmere omtales og her kun pro memoria antydes.

Jeg forlader nu disse Indlednings-Bemærkninger om *Zeni*'ernes Reisebeskrivelser — idet jeg beklager, at jeg har været nødt til saa længe at opholde Læserne med dem — og gaaer da over til det specielle Punkt, som Enhver maa indrømme at være det Vigtigste for ret at kunne bedømme det Hele, nemlig det Spørgsmaal: hvad og hvor »Frislanda« var? Ligesom dette Spørgsmaal rigtigen synes mig stillet i Forgrunden i de nævnte seneste Afhandlinger, som vi have foresat os at drøfte, saaledes bliver det ogsaa det, paa hvis Besvarelse den Fremstilling, jeg her i første Afsnit giver, alene skal gaa ud. Er det nemlig først nogenlunde sikkert fastslaaet, hvad *Zeni*'ernes »*Frislanda*« var, da kan man senere med større Sikkerhed i Følge med *Zeni*'erne og *Zichmni* bevæge sig derfra ud til Siderne, uden, som hidtil, totalt at forlise sit Skib.

De faa væsentlige Vink, som selve Reiseberetningen kan give os til Erkjendelsen af dette »*Frislanda's*« Beliggenhed, Natur og Befolkning, indeholdes igrunden alle i *Nicolò Zeno's*

Strandingshistorie og i Beretningen om det første Aarstid eller to, han tilbragte i »*Frisland*«. — Herom fortæller Originalskriftet os strax paa de første Blade, efter at det til Indledning har gjort os bekjendt med *Zeni*'ernes berømmelige, gamle Familie og dennes Stamtavle igjennem mange Generationer. De Begivenheder, gjennem hvilke vi haabe at skulle ligesom skimte Et eller Andet af Landet, dets Natur og dets Folk, og som vi derfor maae have staaende klart for os, skildres da saaledes i Bredsdorffs ovennævnte Gjengivelse[17]:

„Da den førstnævnte Ridder *Nicolò* var en Mand af høit Mod, fik han efter den ovennævnte genuesiske Krig ved *Chioggia*, som gav vore Forfædre[17] saa meget at bestille, overordentlig Lyst til at see Verden, og reise udenlands, og at gjøre sig bekjendt med Menneskenes forskjellige Skikke og Sprog, for at han ved given Leilighed siden kunde desto bedre gjøre sit Fædreland Tjenester og erhverve sig Navnkundighed og Hæder. Da han nu havde bygget og udrustet et Skib af sine egne store Rigdomme, drog han bort, udenfor vore Farvande. Efter at være gaaet igjennem Strædet ved Gibraltar, sejlede han nogle Dage om i Oceanet, altid imod Nord, i den Hensigt at see England og Flandern. I dette Hav blev han overfalden af en stor Storm og i mange Dage dreven afsted af Bølgerne, uden at vide, hvor han var. Endelig opdagede han Land, men da han ikke længere kunde holde Stand ved denne rasende Storm, led han Skibbrud paa Øen *Frislanda*, men reddede Mandskabet og en stor Deel af Ladningen, og dette var Aar 1390[17].

Øboerne samlede sig der bevæbnede, og angrebe i stor Mængde *Nicolò* og hans Folk. Disse vare udmattede af det foregaaende Uveir, og de vidste ikke, i hvilken Deel af Verden de vare, og følgelig vare de ikke skikkede til at gjøre et lidet Anfald, endsige til at forsvare sig tappert, som Faren udfordrede det imod saadanne Fjender, og de havde i enhver Henseende været i største Knibe, dersom deres gode Lykke ikke havde føiet det saa, at der tilfældigvis i Nærheden var en Fyrste med bevæbnet Mandskab. Da denne fik at vide, at der nylig var strandet et Skib, skyndte han sig derhid efter Rygtet og efter de Skrig, som der udstødtes imod vore stakkels Søfolk. Da han havde viist de Indfødte bort, talte han Latin, og spurgte, hvad

for Folk de vare, og hvorfra de kom. Da han nu havde faaet at vide, at de kom fra Italien, og at de havde hjemme i samme Land, blev han meget glad. Han lovede dem alle, at de ikke skulde lide noget Ondt, og han sagde dem, at de vare komne paa et Sted, hvor de skulde blive fuldkommen vel behandlede, og sete med Glæde, og tog dem alle i sin Tjeneste. Han var en fornem Herre, og besad nogle Øer ved Navn Porlanda, nær ved Frislanda paa den sydlige Kant, de rigeste og bedst befolkede i disse Egne, og hans Navn var *Zichmni*, og foruden de omtalte smaa Øer, beherskede han paa Fastlandet Hertugdømmet *Sorant*, som ligger over imod „*Scotia*“[17] til. Over disse nordiske Egne har jeg besluttet at tage en Copie af Søkortet, som jeg finder, at jeg endnu har blandt Husets gamle Sager. Omendskjøndt dette Kort er raaddent og mange Aar gammelt, lykkedes Kopien mig meget godt. Naar de, som fornøie sig ved disse Ting, have det for Øinene, kan det tjene som et Lys, for at give dem et Begreb om det, som uden dette ikke godt kunde forstaaes.

Som jeg har sagt, var *Zichmni* krigersk og tapper, og især meget udmærket i Søvæsenet, og da han Aaret i Forveien havde vundet Seier over Kongen af Norge, der var Herre over Øen, og da han var en Mand, der ønskede ved sine Vaaben at blive endnu meget mere berømt, end han var, havde han med sine Folk gjort Landgang for at erobre og indtage Landet *Frislanda*, som er en meget større Ø end Irland. Da han nu saae, at *Nicolo* var en forstandig Mand og meget øvet i Søvæsenet og Krigsvæsenet, saa overdrog han ham at gaae ombord paa Flaaden med alle sine; han paalagde Anføreren at hædre ham, og i alle Sager at benytte sig af hans Raad, fordi han kjendte og vidste af sig selv meget formedelst lang Øvelse i Seilads og i Vaaben.

Denne *Zichmni's* Flaade var paa 13 Fartøier, hvoriblandt to Roebaade, ti Seilbaade og eet Skib. Med denne droge de mod Vesten, og bemægtigede sig med liden Anstrængelse *Ledovo* og *Ilofe* og nogle andre Smaaøer. De vendte sig ind i en Bugt, kaldet *Sudero*, hvor de i Havnen til Pladsen *Sanestol* toge nogle Baade ladede med salt Fisk. Da de der traf *Zichmni*, som med Landfolkene var kommen at erobre hele Landet, opholdt de sig der en kort Tid. Derpaa gik de under Seil, altid imod Vester, og kom til Forbjerget paa den anden Side af Bugten. De vendte sig paa ny, og fandt nogle Øer og Lande, som alle af dem bleve under-

kastede *Zichmni's* Magt. Dette Hav, som de befoer, var saa fuldt af Grunde og Klipper[17], at dersom ikke *Nicolo*, hans Styrmand, og de venetianske Søfolk havde været, da vilde den hele Flaade efter alle deres Dom, som vare derpaa, have været ødelagt formedelst den ringe Øvelse, *Zichmni's* Folk havde i Sammenligning med vore, som vare saa at sige fødte, opvoxede og blevne gamle i denne Haandtering. Da nu Flaaden havde udrettet det jeg har sagt, vilde Anføreren med *Nicolòs* Raad, at man skulde gaae i Land ved en Plads, som hedder *Bondendon*, for at erfare Fremgangen af *Zichmni's* Krigstog. Her erfarede han med stor Glæde, at han havde holdt et stort Slag og oprevet den fjendtlige Hær. I Anledning af denne Seier, sendte hele Øen ham Gesandter, for at overgive den til ham, og reiste hans Faner paa alle Byer og Borge. Derfor besluttede han at blive paa dette Sted indtil *Zichmni's* Ankomst, da det blev sagt for vist, at han snart skulde være der. Ved hans Ankomst viste der sig store Tegn paa Glæde baade for Seieren til Lands og til Søes. Derfor bleve Venetianerne saa høiligen ærede og prisede, at man ikke hørte tale om andet, end om dem, og om *Nicolòs* Tapperhed. Fyrsten, som af sig selv høiligen yndede tappre Folk, og dem især, som holdt sig vel i Søvæsenet, lod *Nicolo* komme til sig, og da han havde anbefalet ham med mange hæderlige Ord og rost hans store Raskhed og Forstand, om hvilke to Ting han sagde, at han erkjendte det for en meget stor og udmærket Velgjærning, at han havde frelst Flaaden, og, uden nogen Besværlighed for ham, havde erobret saa store Steder, gjorde han ham til Ridder, og da han havde hædret alle hans Folk, og begavet dem med meget rige Foræringer, drog han bort fra dette Sted og drog paa Triumpherendes Viis i Anledning af den vundne Seier til *Frislanda*, *Øens Hovedstad*, liggende sydlig paa den østlige Kyst, inde i en Bugt, af hvilke denne Ø danner mange. I denne fanges der Fisk i saa stor Mængde, at mange Skibe lades dermed, og Flandern, Bretagne, England, Skotland, Norge og Danmark forsynes derfra, og deraf erhverve de store Rigdomme. I et Brev til sin Broder *Antonio* skriver *Nicolò* disse Efterretninger og beder ham, om han med nogle Skibe vil reise til ham. Han, som ikke var mindre begjærlig efter at see Verden, og gjøre Bekjendtskab med forskjellige Nationer og derved at gjøre sig berømt, kjøbte derfor et Skib, og begav sig paa den samme Vei. Efter en lang Reise og forskjellige udstandne Farer naaede han endelig sund og frisk til *Nicolò*, som modtog ham med største Glæde, baade fordi han var

hans Broder, og fordi han var en tapper Broder.' *Antonio* nedsatte sig i *Frislanda*, og boede der i 14 Aar, fire Aar med *Nicolò* og 10 Aar ene.

De kom i saa stor Yndest og Naade hos den derværende Fyrste, at han for at vise *Nicolo* sin Gunst, og fordi han anerkjendte hans Dygtighed, gjorde ham til Anfører for sin Flaade. Med store Krigsudrustninger droge de til Erobringen af *Estlanda*, som ligger nær ved Kysten mellem *Frislanda* og Norge. Her gjorde de o. s. v.

Dette er altsaa i det Væsentlige, hvad Texten byder os til Oplysning om »*Frislanda*«. Fra Kaartbladet, der jo for at bruge Affatterens egne Udtryk, skulde tjene som et Lys, for at give Begreb om det, som uden dette ikke godt kunde forstaaes (see foran S. 77), skulle vi naturligvis vente særlig Oplysning herom ved det Omrids af en stor Ø, der findes omtrent midt paa Bladet, og som just er betegnet med Navnet »*Frisland*« tvers over sig, har en By af samme Navn paa sin østlige Side, og som tillige, foruden mange andre Navne, bærer alle de 8 Stednavne, der ovenfor nævntes i Texten.

Hvorledes have nu vore tre Forfattere fra dette sidste Decennium benyttet denne dobbelte Kilde? og med hvilket Held?

Idet jeg da først kortelig gjør Rede for ***Majors*** ovenanførte Resultat, at ***Zeni***'ernes »Frislanda« er Færøerne, og de Grunde, hvorpaa han fornemlig hævder dette, skal jeg blot forudskikke, at hans Opfattelse falder sammen med det store Flertals af dem, der hidtil have gjort sig Tolkningen af ***Zeni***'ernes Reiser til særlig Opgave, og navnlig har den saadanne meget vægtige Stemmer for sig, som ***H. P. v. Eggers's, Malte Brun's, I. H. Bredsdorff's,*** ja selv ***Zahrtmann's,*** uagtet han hører til de stærkeste Fornægtere af selve Reisernes Ægthed. Men ***Majors*** Bevisførelse falder ikke aldeles sammen med disses, og den er i alt Fald i visse Henseender langt mere udført, i andre meget mindre.

Dén støtter sig, ligesom Forgængernes, paa Kaartbladets Stednavne paa og ved Øen »*Frisland*«, idet enkelte af dem baade i Udseende og Betydning ligne Navne, der forekomme paa et Nutids Færøe-Kaart, f. Ex.

1) *Sudero Colfo* = *Suderøfjord*, imellem Suderø og Nordre-Øerne;
2) *Monaco* = *Munken*, den enestaaende Klippe, 2 Mile S. for Suderø;
3) *Andefort* = *Adnefjord* = *Andefer*;
4) *Stremè* = *Strømø*, den største af de nordligste Øer, paa hvis Østside Thorshavn ligger;
5) *Porlanda* = *Porkerifjord*;

medens andre vel ikke for Øiet ligne saadanne, men have dog en vis Lydlighed med dem, eller ved et vist Tonefald kunne klinge næsten som færøeske Navne, f. Ex.

a. *Bondendea* ≠ *Norderdal* (paa Strømø);
b. *Sanestol* ≠ *Sandøe*;
c. *Ledevo* ≠ *Lille Dimon*; og
d. *Ilofe* ≠ *Skuø*;

og derfor menes de at kunne betyde netop disse Stednavne, opfattede gjennem en Sydboers Øre.

Men denne formentlige Lydlighed (a—d) er dog virkelig for fjerntliggende til at kunne begrunde Andet end en aldeles vilkaarlig Sammenførelse af Italienernes Benævnelser og de færøeske. At Lydligheden endog for et af de for *Majors* Opfattelse vigtige Ord: *Ilofe*, som *Skuø*, kun bringes tilveie ved at antage et *I* skrevet eller læst for et *S*, er i mine Øine saare uheldigt, da disse to Bogstaver ere stedse paa Kaartbladet saa ueensartede i deres Træk, at det ikke falder naturligt, at blot Kaartets mørske Tilstand skulde fremkalde en saadan Opfattelse. At Il derimod ved Kaartets mistænkeliggjorte Tilstand kunde være f. Ex. opstaaede af Trækkene af et H, hvis Mellemstreg var faldet bort, laae dog nærmere; men *von Eggers*, der her først fremsatte

Hypothesen om et *S*, gav heller ikke denne uden som en meget løselig Formodning.

Imod Sammenstillingen af den første Gruppe af Navnene (1—5) er der fra selve Ordenes Udseende ikke noget at indvende, kun er der glemt at gjøre opmærksom paa to væsentlige Omstændigheder. Saadanne Benævnelser som *Suderøfjord* (Bugt), *Strømø*, *Portland*, *Andefjord* forekomme nemlig ogsaa ved andre nordiske Lande og Øer (Norge, Island), og, for med nogen Beviskraft at kunne betegne just Færøerne, maatte de idetmindste indtage en Stilling paa det *Zeni*'ske Frislanda-Kaart, der nogenlunde svarede til de Øers og Stæders Beliggenhed, der skulde være ment med dem. Dette er her ikke Tilfældet; »*Andefort*« tilhører *Zeni*-Kaartets nordvestlige Side, men hører til Færøekaartets østligere Øgruppe; »*Streme*« (»evidently *Strømø*« siger Mr. *Major*) staaer langt nede imod S. Ø. paa *Zeni*-Kaartet; men Strømø er den største af de nordligste Øer, og det er til denne, at Mr. *Major* hensætter baade Navnet *Bodendea* (»*Norderdal*«) og *Frislanda* (i Betydningen »*Thorshavn*«).

Den kraftigste Indsigelse imod Rigtigheden af en saa eensidig og mat Bevisførelse nedlægger dog selve det Resultat, hvortil den fører. At en saa sønderdelt Gruppe af høie Klippe-Øer, som den Færøerne danne, og det i to store, langt fra hinanden liggende Hovedpartier, Norderøerne og Suderø, af nogensomhelst søkyndig Mand — og dette var jo *Zeno* i en høi Grad — skulde kunne opfattes og fremstilles som een eneste stor Ø, og det ovenikjøbet efterat han selv, som *Major* hævder, havde fra »*Suderø*« gjort en Expedition op til »*Sandø*« og »*Norderdal*« paa »*Strømø*«, det er en ligefrem Utænkelighed for Enhver, der kjender disse Øer og deres Afstand fra hinanden! Man maa derfor undre sig over, at en saadan Række af Mænd, som de, der i Virkeligheden have, om ikke hævdet, saa hyldet »Færøe-Hypothesen«, have kunnet udtale denne

»Utænkelighed«; den bliver jo ingenlunde mindre, fordi man inddysser sig selv ved saadanne Talemaader, at det maaskee er bleven til een Ø for at give bedre Plads til de mange Navne (»Frisland«-Kaartet har 40 Navne!), eller, som man ogsaa finder anført, fordi Sundene og Stræderne ere blevne utydelige paa det gamle Kaart (!)[18].

Lige over for denne Unaturlighed hjælper det aldeles ikke, at man følger *J. R. Forsters* Henpegning paa Jarlen *Zinclair* paa Ørkenøerne og dennes Frafald fra Norges Konge, der ogsaa var Herre over Færøerne, som en saadan Personlighed, der mulig kunde modsvare *Zenos* tappre Velynder, Fyrsten »*Zichmni*«. Thi om endog Navnenes Lydlighed og tildels Tidsomstændighederne nok kunde tillade en saadan Sammenstilling, saa mangler denne dog al Grundvold, naar Kaartet over »*Frisland*« saa bestemt modsætter sig at blive tydet som et Kaart over »Færøerne«. — Den samme Forudsætning om Identiteten af Færøerne og Kaartets »*Frisland*« fordres naturligvis ogsaa for den anden Hypothese om de i Begivenhederne fremtrædende Personligheder, den nemlig, at en vis »*Sigmund*« paa Suderøerne rimeligvis var ment med »*Zichmni*«, hvilket synes at have tiltalt Prof. *Bredsdorff* saa meget, at det formodenlig har bidraget Sit til, at han saa bestemt antog »*Frislanda*« for at være Færøerne*). Naar nu ifølge Kaartet Skuepladsen for Beretningens Begivenheder ikke kan være Færøerne, og selve Begivenhederne ovenikjøbet af Fortolkerne kun ere blevne henlagte til Færøerne paa Grund af en urigtig Udlægning af Kaartets »Frisland«, bliver altsaa Formodningen om, at der — under denne ikke stikholdige Forudsætning — kunde være ment denne eller hin Person-

*) Pastor Schrøter paa Færøerne har vistnok først bragt Sigmund eller Simon paa Scenen som en rimelig Repræsentant for Reiseberetningens Zichmni[19].

lighed ved Beretningens »*Zichmni*«, uden nogensomhelst Betydning for os her.

Derfor skal det ogsaa her ikkun i Korthed og Forbigaaende berøres, at man i Reiseberetningens faa Ord om Strandingen og om Opholdet i »Frislanda« ikke faaer det ringeste Indtryk af, at *Zeno* er kommen til et saa karakteristisk Klippeland som Færøerne, og heller ikke af disses Beboeres sande Natur. Thi det Skudsmaal, at de vare usikkre eller uvante Søfolk, skal ligesaalidt vende Tanken hen paa Færingerne, som den Insinuation, at de Skibbrudne havde meget Ondt at frygte af dem. — Den besynderlige Forestilling, at den fra »*Frislanda*« drevne store Fiskehandel med Havnene i England, Irland o. s. v., netop kan passe særlig godt paa Færøerne, mangler al sikker historisk Grund.

Alle disse Urimeligheder, som vilde flyde af en Identificering af »*Frislanda*« med Færøerne, baade m. H. til Øernes og Befolkningens Natur, har Admiral *Irminger* selvfølgeligen tilfulde indseet og for den største Del imødegaaet, hvorfor han ogsaa modsætter sig enhver Tanke om, at der ved Kaartets »*Frisland*« kunde være ment Færøerne. Ikke alene heri har han, efter min Mening, Ret, men ogsaa deri, at »Frisland« efter Kaartet maa være Island.

I sin Opfattelse af »*Frisland*« som *Island* har Admiral *Irminger* nemlig hele den faste Grund under sig, som manglede Forgængerne m. H. til Færøerne. Kaartet giver ham ikke alene en stor sammenhængende Ø, men giver ham denne med et Omrids, der stærkt minder om Islands; der har to store Indbugtninger i den vestlige Side: *Colfo nordero* og *Sudéro colfo,* modsvarende Brede- og Faxebugten; der i sit nordvestlige Parti er stærkt udfliget, som Islands Nordvest-Halvø, eller Isefjords-Halvøen; der ved sin sydlige Rand har en lille Øgruppe, tilsvarende Vestmanøerne, og

paa Nordranden, i lidt større Afstand, en noget større Ø, Kaartets *Duilo* ɔ: *Duro*, i Beliggenheden modsvarende *Grimsø*; endelig udenfor Sydvestpynten et Par fjernere Smaaøer og Klipper, med Navnene *Ilofe* og *Lédéuo*, modsvarende i Beliggenhed: *Geirfugleskjærets* Ildø (*Eldey*) og dets Skjær. — Det maa indrømmes af Enhver, der er vel kjendt med Øen, ja selv af den, der kun af Kaart kjender den, at der er en saa paafaldende Lighed mellem Kaartet over »*Frisland*« og et Kaart af det nuværende Island, at man maa næsten undres over, at denne Lighed først nu i 1880 gjøres gjeldende af *Irminger*, efterat der i et Aarhundrede har været ført saa megen Kamp om Tydningen af *Zeni*'ernes Kaart. Det er sandt, at Øen er givet noget for kort i vest-østlig Retning, og navnlig ligger dette grundet i et mindre nøie Kjendskab til den østlige Side af Landet; alligevel er dens Form fuldt saa vel truffet som noget af Kaartbladets efter almindelig Mening godt gjengivne Lande, f. Ex. Danmark og dets Øer samt den sydlige Del af Norge[20].

Men foruden paa denne Overensstemmelse i de almindelige Omrids, hvori man maa være ganske enig med ham, henpeger Adm. *Irminger* paa en hel Række af Navne, som, mener han, paa forskjellig Maade ville svare til gængse islandske Stedbenævnelser. Saaledes tager han strax til Indtægt for *Island* flere af de nordiske Navne, som *Major* eller andre Forgængere havde troet at tyde hen paa *Færøerne*, navnlig:

Andefort som *Arnarfjord* (udt. Adnarfjord, paa N. V. Island);
Porlanda som *Portland*, paa Sydsiden af Island;
Spagia som *Skagen*, paa N. V. Island;

og forøger denne Række med

Aneses som *Arne*syssel, Sydsiden;
Ocibar som *Ørebakke*, Sydsiden, (Navnet er brugt før 1386);
Banar som *Bjarnarhøfn*, i Bredebugt;
Ranè som »*Randanes*«, paa N. Ø. Siden;

i hvilke to sidste altsaa den første Halvpart af Benævnelsen alene var gjengivet i Navnet.

Efter større eller mindre Lydlighed, men stadigen i Forbindelse med Beliggenheden, troede han dernæst, at

Bondendea kunde være ≠ *Budendalr*;
Rifu-Radea — — ≠ *Reidarfjord*;
Vadim — — ≠ *Vapnafjord*;
Lagostlos — — ≠ *Langenæs*.

Men som ret betegnende Omskrivninger eller Overførelser af det hele nordiske Navn til fremmede Sprog opfattede han derimod

Porti = *Stykkisholm*; dens ældre Benævnelse var nemlig *Havn*;
C.(apo) devia. = *Snefjældsnæs*; den førte nemlig de Reisende langt afveien, mente han;
Sudero colfo = *Faxebugten*, den store sydlige Bugt;
Nordero colfo = *Breidebugten*, den nordlige.

Det skjønnes lettelig, at den Navnerække, i hvilken Admiral *Irminger* mener at erkjende mere eller mindre tydelig Island tilhørende Navne, er langt større, end den Mr. *Major* kunde opbyde for Færøerne; og selv det for Førstnævntes Bevisførelse meget svage Parti, nemlig de Benævnelser, som efter Ørenlyd ere paralleliserede med islandske, have dog en langt bedre Lydlighed med disse, end *Major's* tilsvarende Paralleler fra Færøerne. Men hvad der ved Siden af det større Antal afgiver en mægtigere Hovedstøtte for *Irminger*, er, at alle disse jevnførte Benævnelser virkeligen ikke blot ligge paa et Kaart, der ligner Island, men just paa de Steder af dette, hvor de dertil svarende islandske Navne findes paa det nuværende Islandskaart.

Paa hvilken Side det Naturlige i Opfattelsen og Betragtningen af *Zeni*'ernes »*Frisland*«-Kaart kommer til at ligge, om paa *Majors* eller paa *Irminger's*, derom burde der ganske vist ikke længere have været Spørgsmaal eller Tvivl!

Men *Irminger* har rigtignok ikke, som *Major*, kunnet fremdrage en *Zinclar* at henvise til, som til en mulig »*Zichmni*«. Heller ikke kan han med et »*Frislanda*« som Hovedstad paa sit Islands østlige Side af Landet, og med et »*Sanestol*« eller »*Bodendea*« ved Vestsidens store Bugter, udføre sine Bevægelser med Landfolkene i det korte Tidsrum, som Beretningen lader forudsætte, fra det ene af disse Steder til det andet, efterdi Island er saa uhyre stort. Man faaer unægtelig af Texten stærkere Indtryk af, at Talen er om Sviptoure og raske Streiftog, der udførtes paa faa Dage, end om længere Expeditioner, der fordrede Uger eller endnu længere Tid til Udførelsen, og stærkere Indtryk af en lettere Forbindelse mellem Bevægelserne paa Søen og paa Landjorden end den, man kan tænke sig paa Island. Og som et »*Frislanda*«, der skulde afgive et Udgangspunkt og Midtpunkt for ikke blot større Tog, men for lettere Sidebevægelser til Underkastelse af andre Øer, synes Island ved sin Beliggenhed ikke blot saare ubeqvemt, men ligefrem uantageligt.

Om man derfor end med *Irminger* maa samstemme i, at Island i 14de og 15de Aarhundrede desværre var, hvad sikkre historiske Kilder noksom bevidne, i høi Grad udsat for ødelæggende Indfald af fremmede Fribyttere og Sørøvere, og at der under disse Overfald forefaldt idelige Skjærmydsler og Plyndrings-Tog, der aldeles kunde svare til *Zeno's* Beskrivelser, og om det endog er fuldt overeensstemmende med historisk Sandhed, at Fiskerierne omkring Islands Kyster allerede i disse Aarhundreder vare store, og at der for disse Fiskeriers Skyld fandt ret levende Forbindelse Sted imellem England, Holland, Danmark og Island, saa vil det dog ligefuldt maatte indrømmes, at her er saa store Disharmonier tilstede mellem Alt, hvad der om »*Frislanda*«, Bevægelserne i »*Frislanda*« og fra »*Frislanda*« anføres i den korte Textbeskrivelse, at det bliver ligesaa umuligt at henføre Textens »*Frislanda*« til Island, som det syntes ikke blot muligt, men naturligt at finde Kaartets »*Frisland*« i denne Ø.

Her røbede altsaa *Irmingers* ellers heldige Opfattelse og Fremstilling sin Svaghed, den samme Svaghed, som ogsaa *Majors* og alle tidligere Commentatorers have, men som hos disse ikke er bleven saa iøinefaldende, fordi deres Bevisførelser ikke i Grundighed og Naturlighed kunne maale sig med *Irmingers*; derfor kan heller ikke det Løse og det Faste i dem komme til at træde saa tydelig ud fra hinanden. Ulemperne komme naturligvis derfra, at Kilderne ikke ere blevne sondrede efter deres dobbelte Art, og at, mod al sundere Kritik, Kaartet og Texten strax bleve benyttede ved Siden af hinanden, istedetfor først at holdes fuldstændig ude fra hinanden og siden at føres sammen igjen, efter den særskilte Granskning, dersom de virkelig maatte findes forenelige. Kaartet har, hvad jeg i de indledende Bemærkninger har fremdraget, nok været gammelt og mørsk, som Affatteren selv siger, og med sine ukjendte, fremmede Navne været vanskeligt nok at dechifrere; rimeligvis er heller ikke et eneste Navn bleven gjengivet uden en lille Forvanskning i dette eller hint Bogstav. Men Alt dette er for Intet at regne imod den Sum af Urigtigheder, der kan være og upaatvivlelig ogsaa er kommen ind i Texten, som jo oftere maatte opstaae af usammenhængende Stykker, og som vi, efter Affatterens Udtalelser [21] om visse af Delene, maa befrygte ogsaa at være bleven rettet i Udtrykkene, og maaskee ikke blot i de enkelte formentlig forældede, men tillige i saadanne, der efter Affatterens Kundskab og Formening vare mindre forstaaelige. I Tilfælde af Uovereensstemmelse mellem Kaart og Text gave vi derfor (S. 65) Tydningen af Kaartbladets enkelte Dele, efter disses egne Data, stor Forrang for den alene af Texten vundne. Jeg siger udtrykkelig »Kaartbladets Dele«, fordi ogsaa Kaartbladet viser sig saa bestemt bestaaende af sammenbragte mindre Kaart, at der herom ikke kan være den ringeste Tvivl. Dette røber sig som ovenfor allerede antydet f. Ex. i Landenes og Øernes ulige Udstyr med Navne, og

i den Maade, Navnene ere gjengivne paa m. H. til Sproget, om paa Latin eller i et levende Sprog, til Forkortelserne o. s. v.

Efter det her fremsatte kan følgelig en kritisk Behandling af Spørgsmaalet, som det nu alene foreligger os: »Hvad er Zeniernes »Frislanda«?« kun blive denne, at Kaartets »*Frisland*« maa erkjendes af dettes egne Data, og at der til dette Øiemed blandt disse strængt maa sondres mellem de Navne, Kaartet muligen maatte have tilfælleds med Texten, og dem, det alene har, uden at de findes i Texten. Efter de sidste for sig maa Dommen først fældes.

Til dette Øiemed behandle vi altsaa Øen »*Frisland*« paa det *Zeni*'ske Kaartblad, som Fablens Allike med de laante Paafuglefjær, der jo alle maatte afgives, førend Fuglens Art ret kunde erkjendes. Paa »Frisland«-Kaartet finde vi ikke færre end 40 Navne; 10 af disse røbe allerede ved deres Lyd og den noget fuldstændigere Maade, hvorpaa de ere gjengivne, en vis ydre Ulighed med de øvrige, og de findes netop alle 10 optagne i Texten eller Reiseberetningen; men, vel at mærke, de ere ogsaa de eneste, der findes i denne. De 30 andre altsaa ere aldeles uomtalte i Texten.

Hine ti Navne ere:

1. »Frisland«, midt over Øen = hele Øens Navn.
2. »Frislād« (ɔ: Frisland), paa Øens Østside = Textens Navn paa Øens saakaldte Hovedstad.
3. »Porlanda«, de to Smaa-Øer, der efter Texten tilhørte den mægtige og krigerske Høvding *Zichmni*, beliggende ved den sydlige(?) Side af »Frislanda« (og, hvis denne maatte være Island, ret vel modsvarende Beliggenheden af Islændernes »*Dyrholar*« eller de Søfarendes »*Portland*« paa Islands Sydkyst).
4. »Sorand«, det af samme Høvding beherskede større Territorium paa det fastere Land, eller inde i Landet, og op imod »*Scotia*«, som det hedder i Texten.

5. »Sanestol«, med den lille Havn eller Baadleie i den sydlige Bugt, i hvilken Baadene med den saltede Fisk opsnappedes og gjordes tilbytte.
6. »Bondendèa«, ved den nordligere Bugt, hvor *Zeno* og *Zichmni* med deres Hærfolk samledes efter Krigsoperationerne.
7. »Ilofe« og
8. »Lédévo«, } Navnene paa de to Øer ved Indgangen til den sydlige Bugt, hvilke *Zeno* besøgte, da han bøiede ind i denne Bugt, (og som paa et Islandskaart kunde ved Beliggenheden minde om »*Eldey*« og »*Geirfugleskjær*«). Endeligen
9. »Colfo nordero« og
10. »Sudèro Colfo«, } selve de to store Bugter paa »Frisland«-Øens Vestside, (der, hvis Kaartet blev befundet at fremstille Island, fuldt og vel i Beliggenhed og Form kunde svare til »*Bredebugt*« og »*Faxebugt*«, og som ogsaa af Irminger tydedes saaledes).

Ved at fjerne disse ti Navne, fjerne vi unægteligen nogle af de mest karakteristiske af de Stednavne, paa hvilke Admiral *Irminger* støttede sin Anskuelse om »*Frisland*« som fremstillende Island, nemlig baade Navnene paa de store Bugter paa Vestsiden og det meget betegnende »*Porlanda*« ved Sydkysten, samt det med det islandske »*Budendal*« nogenlunde lydlignende »*Bondendéa*«. Men skal en kritisk Undersøgelse virkelig finde Sted, fordrer den kategorisk denne Fjernelse — idetmindste foreløbigen. Skulde det nemlig senere vise sig, at vi havde været »Allıken« for nærgaaende — for at blive i den eengang brugte Lignelse — og altsaa havde berøvet denne nogle Fjær, der virkelig tilkom den som dens egne, maatte vi naturligvis give den dem tilbage og da igjen indstille paa Kaartet de Navne, der med mindre Ret eller helt med Urette maatte være tagne bort som mistænkelige.

Fjernes nu disse ti, i de ovennævnte Forhold staaende Navne, have vi paa Kaartet over »*Frisland*« endnu tredive tilbage, altsaa de tre Fjerdedele!

Disse 30, som Texten slet ikke har noget med at gjøre, vise nu paa en aldeles ubestridelig Maade hen paa Island. Selv om Kaartet, som Texten udtrykker sig, var gammelt og mørsk eller halvraaddent og altsaa ikke overalt kan antages at have enten vist sine Bogstaver fuldstændig eller at have tilladt en aldeles tro Gjengivelse af de vistnok ogsaa for Italienerne kun lidet eller slet ikke forstaaelige Navne, røbe disse Navne, om end paa forskjellig Maade, dog aldeles umiskjendeligen Datidens gængse Benævnelser for bekjendte islandske Egne og Steder, og de findes stillede ved eller paa de Dele af Øen, hvor de tilsvarende islandske virkeligen forekomme(!). Men dette kan ikke tilfulde blive indlysende uden ved at benytte enten det oprindelige *Zeni*ske Kaart i Udgaven fra 1558[22] eller et photografisk Aftryk deraf som det, Hr. *Major* har givet os, og Vigtigheden af, at et saadant nu er Læseren let tilgængeligt, vil tilstrækkeligen fremgaae af den Fremstilling, som her følger. Under Læsningen af denne bedes man at sammenligne vort Kaart-Blad B, paa hvilket et »*Island*« med nuværende Stedbenævnelser vil til umiddelbar Sammenligning findes stillet sammen med en photografisk Gjengivelse af det *Zeni*ske »*Frisland*« med dettes Benævnelser. — [Med Hensyn til de anførte islandske Stednavnes Ælde, og altsaa m. H. til Spørgsmaalet om, hvorvidt disse allerede vare i Brug omtrent ved 1400, paa den Tid, *Zeni*'erne foretoge deres Reiser, henvises man endvidere til et i denne Henseende meget interessant Aktstykke, som Dr. *Kr. Kaalund* netop i disse Dage, da disse Bladsider ere under Correctur, har offenliggjort i Slutningsheftet af sin store og vigtige topografisk-historiske Beskrivelse over Island, nemlig Fortegnelsen over Islands Fjorde ved Aaret c. 1300 (II B. 2 H. S. 365—72).]

Disse »*Frisland*«-Kaartets Benævnelser lade nemlig enten det hele oprindelige islandske Navn skinne igjennem den italiensk-forvanskede Dragt, saaledes som de allerede af Admiral »*Irminger*« anførte Navne:

»*Andefort*« = »*Arnarfjord*« paa Øens N. V. Spids,
»*Aneses*« = *Arnes*syssel paa Øens Sydkyst,
maaskee ogsaa nok:
»*Ocibar*« = »*Ørebakke*« imod Syd,
»*Spagia*« = »*Skagen*« imod N. V. Spidsen, og
»*Rané*« = »*Raudanes*« paa N. Ø. Spidsen(??).

Eller de lade kun den ene Halvdel af det nordiske Navn skimte igjennem paa denne Maade, medens den anden Halvdel, Begyndelsen eller Enden, er overdækket med et italiensk Ord, der ordret gjengiver Betydningen af det nordiske.

»*C.(olfo)vidil.*« = »*Veidileysa*« - Bugten imod Nordvest af Isefjords-Halvøen, en ældgammel Fiskeri- og Handelsplads.

»*C.(olfo)bouȶ*«. = »*Bolüngar*« - Vigen i Isefjords-Mundingen, en af de tidligst besøgte Fiskerie-Pladser. Ved at sammenlignes med Stedbetegnelser paa ældre, hollandske Søkaart fra en noget senere Tid, paa hvilke »*Bolungarvigen*« er en af de fasteste Stedbenævnelser paa de Tiders Island, røbe Skrifttrækkene aldeles tydeligen, at den for et *t* altfor lange Tværstreg over det sidste Bogstav er her simpelthen den sædvanlige Streg oven over Linien, der antyder det udeladte *n*, og at der paa *Zenos* Kaart har staaet *C. bolūg*. At et *l* i Utydeligheden læses som *i*, eller opløses i dette Bogstavs to Dele, er et for gængs Fænomen til at behøve nærmere Omtale.

»*Banar Porti*«, eller »*Porti Banar*« } = *Bjarnarhöfn* = Stykkisholmr paa Bredebugtens sydlige Side; Handelspladsens nærmeste Kirkestad hedder endnu, den Dag idag: *Bjarnarhöfn*; samt

»*Dolfin Forali*« læs: »*Dolfin-Fordi*« } = »*Hvalvatnsfjördr*«, indtagende en tilsvarende Plads paa Islands Nordside, og næsten lige S. for Grimsey. At Bogstavet d paa det gamle Kaart er bleven læst eller skaaret som a l, saa at dets lodrette Stav er taget for et selvstændigt l, er let forstaaeligt; altsaa »*Fordi*« = *Fjord.* I det første Ord ere de tre efter D følgende Bogstaver paa Original-Kaartet, endnu tydeligere end paa *Majors* photog. K., olf: altsaa »Dolfin«, og dette er netop den venetianske Dialect for »*Delfin*«, *Tandhval.* — Den italienske Gjengivelse betegner altsaa, at det just er Tandhvaler, og ikke Bardehvaler, der have givet Fjorden Navn, hvilket er meget rimeligt [22].

Eller endeligen — og dette har hidtil aldeles undgaaet Opmærksomheden — de vise sig helt dækkede med italienske Ord eller ere helt oversatte i det Italienske, og de røbe da en i den Henseende saa nøiagtig Kundskab om Betydningen af de Ord, hvoraf de islandske Stedbenævnelser ere sammensatte, at det vækker en ikke ringe Overraskelse, naar man først bliver opmærksom derpaa, — hvilket ogsaa Læserne selv ville erkjende, efterhaanden som Benævnelserne føres frem for dem.

For nu først at holde os til saadanne Betegnelser, som maa antages at gjælde for hele Landstrøg paa Island eller Sysler, saaledes som hint allerede under den første Kategorie omtalte Ord »*Aneses*« for *Arnes*-Syssel paa Øens Sydland, saa møder der os utvivlsomt en anden Betegnelse af denne Art paa det, skraas overfor, paa Islands Nordkant liggende Landskab: »*Slétta*«. Paa dettes Plads falder nemlig strax i Øinene »*Frisland*«-Kaartets Udtryk:

»*Campa*« = »*Slétta*« = Skriftsprogets »*Campo*« ɔ: Slette og Mark, endog med de samme Bibetydninger, som det islandske »*Slétta*« har. Dette vilde allerede være et

noget besynderligt Træf, hvis det skulde skyldes et blot Tilfælde. Men endnu besynderligere vilde dog et blot Sammentræf blive, naar man tager det ovenstaaende: »*Rané*« med i Betragtningen som et Ord, der maaskee burde læses sammen med »*campo*«; thi uvilkaarligen mindes man jo da om, at den fuldstændigere Benævnelse for »Sletten« er »*Mélrakka-Slétta*« ɔ: *Hedehunds-* eller *Ræve-Sletten*, og at det maaskee er denne fuldstændigere, der her er bleven oversat.

»*Rané*« staaer der ganske vist med tydeligt Skrifttræk paa den photografiske Gjengivelse af Træsnit-Kaartet, som ledsager *Majors* Udgave, og saaledes staaer der ogsaa tydelig nok paa det Kaart, der findes i det fuldstændige Exemplar af Originaludgaven i det Kgl. Bibliothek [28], og derfor var jeg i Førstningen ogsaa noget tilbøielig til at gaae ind paa den før anførte Udlægning af Ordet, som Begyndelsen af »*Raudanes*« (ovenfor S. 91); men en anden Læsning af Tegnene frembyder sig ret naturligen. Naar man nemlig nøie betragter Contouren af Kaartet og da bemærker, at den mangler just paa dette Sted, saa at den lodrette Stav af det første Bogstav »R« maa erstatte den, da ligger det nær at formode, at dette R er opstaaet af et C, der sammen med Contourlinien er tydet som et R, og at der altsaa skal læses:

»*Cane*«, og »*Campo Cané*« eller »*Cané Campo*« bliver da ordret »*Rakke-Sletten*«. — At det maa have ligget meget nær at udrede Kaartets Linier og Træk saaledes, synes at bekræfte sig ved den Copie af et Originalkaart i et af Venedigs Bibliotheker, som dettes Bibliothekar, *Morelli*, i sin Tid lod udføre for *v. Eggers*, og som denne vor Landsmand, i Mangel paa Adgang til et med Kaartet forsynet Exemplar af Reiseberetningen, lod stikke i Kobber til sin i det Kgl. Landhusholdnings-

Selskabs Skrifter, IV, 1792, optagne Prisafhandling; thi der staaer »*Cane*«, og Contourlinien er hel udenfor »C'et«. *Morelli* siger selv [24], at hans Copie var udført meget omhyggelig. Det var i Kraft af denne tydelige Læsning af Ordet som »*Cane*«, at *v. Eggers* og *Bredsdorff*, der jo som næsten alle i vort Aarhundrede troede i »*Frislanda*« at have Færøerne for sig, mente at Navnet maaskee da kunde betegne disses »*Qvannesund*« [25].

En tredie Betegnelse af samme Art vil det med Islandskaartet fortroligere Øie og Sind strax formode at see i det tydelige

»*Aqua*« = *Vatn*, der staaer midt i den første store Bugt, som paa »*Frisland*«-Kaartet følger paa den nordvestlige Halvøe, og som altsaa vilde svare til »Huna*vatns*«-Fjorden, omgiven af det saakaldte »Huna*vatns*«-Syssel, men som i tidligere Aarhundreder mere almindelig benævntes »*Vatns*«fjord og *Vatns*-S. De mere sammensatte Benævnelser, der som bekjendt ikke hidrøre fra det islandske »Hundr«, en Hund, men fra »Hun«, en ung »Hvitabjørn« — saaledes kalde Islænderne det Dyr, som vi kalde »Isbjørn« —, lede let Tanken i den Retning, at et af Kaartets nærstaaende Ord, navnlig det med selve »*Aqua*« i Flugt staaende Ord »*Alanco*« maaskee bør læses sammen med dette, for at faae den tilsigtede Benævnelse fuldstændigere frem:

»*Alanco*« har imidlertid i det italienske Sprog neppe noget nærmere staaende Ord end »*Alano*«, der i alt Fald betegner en »Hund«, og overnikjøbet en meget stor Hund, en af de store Former, f. Ex. den store Jagt-Hund, Ulve- eller Bjørne-Hund. Da dens italienske Navn hidrører fra det i Middelalderens Latin brugte Navn for den: *Canis alanus*, der skal have været afledet fra dens antagne Hjem *Albania*, kunde et deraf dannet Adjektiv: *albanicus* endog lettere have efterladt sig

Navneformen *alanco* end det nu kjendte »*alano*«. Derved vilde vi dog kun være komne til et »Hundevatn« og ikke til et »Hunevatn« — om vi ogsaa tænkte os begge Ord som sammenhørende. Det vil imidlertid, som vi gaae fremad i disse Forskninger, blive tydeligt, til ikke ringe Forundring for os, at der af disse hidtil uforstaaede Stednavne dukker mangt et Vidnesbyrd op om et meget sikkert Kjendskab til deres Betydning i det islandske Sprog, og derfor tør vi ikke slaae os til Ro med den iøvrigt ikke usandsynlige Tanke, at her maaskee kunde være indtraadt en Misforstaaelse af de to Ord: »Hund« og »Hun«. — En anden Udlægning ligger heldigvis ogsaa saa nær, at den, understøttet ved Paralleler, der senere ville forekomme, endog nærmer sig stærkt til Vished. De to første Bogstaver i »*Alanco*« have paa det mørske Kaart været noget ufuldstændige og have skullet læses ikke Al, men Bi, idet Bogstavet B havde tabt noget af sin Grundlinie og var derved bleven ligt et A, og, omvendt, Prikken over i er bleven antaget at være den øverste, løsnede Del af et l (cfr. ovenfor ved Bolungarvig). Det skjønnes let, at de to Ord »*Aqua*« og »*Bianco*« da ville dække *Hvitabjørns-Vandet* = »*Hunavatn*«.

Om ogsaa endnu et fjerde Navn — »*Vena*«, der staaer paa »*Frisland*«-Kaartets sydvestlige Halvøe — maaskee turde tolkes som Dække over det islandske Navn paa et helt Distrikt eller Syssel, maa Tiden vise. Efter Stedet, hvorpaa Ordet staaer, var jeg tilbøielig til at formode en billedlig eller poetisk Betegnelse (*vena* = Metalaare, men metaforisk ogsaa brugt som Rigdom og Overflødighed) for det ogsaa i Islandsken billedligt — »Gylden-Bryst« — betegnede »*Gullbringa*«-Syssel«, og i mit første Foredrag i Selskabet henstillede jeg ganske løselig denne Formodning. — Men siden den Tid er det blevet mig klart, at om endogsaa nok den

poetiske Benævnelse »*Gullbringa*« paa en blomsterklædt Skrænt eller Bakkeryg paa Sysselets Sydost-Grændse maatte gaae tilbage til 14de Aarhundrede, saa er dog, efter alt hvad man veed (cfr. *Kaalund* l. c. I. S. 72.), Navnet »*Guldbringe*«-Syssel af en meget yngre Oprindelse, selv om det ikke maatte have sit Udspring fra de Danske paa Øen, hvad ogsaa har været formodet.

Tanken maa derfor ved Ordet »*Vena*« hellere vende sig fra en hel Egn til et enkelt Punkt i denne, til »Hverin *Eina*«, ital. »*Una*«[26].

Fra disse Benævnelser paa mere omfattende Egne eller Dele af Landet vende vi os nu til en hel Række af Oversættelser, der med italienske Udtryk dække de islandske Navne paa velbekjendte enkelte Punkter eller Steder. Vi have saaledes det paa Næsset eller Halvøen mellem »*Frisland*«s to store Bugter (*colfo nordero* og *sudéro colfo*) staaende Navn:

»*C.(abo)áevia*« ɔ: *C(abo)névio* } = *Snæfellsnes* = »*Snefjældsnæsset*«. I den Betydning tog ogsaa *Irminger* Ordene, skjøndt han ikke gjenkjendte det islandske Navn i dem, fordi han læste det sidste Ord mindre rigtigen. Han mener, at Næsset var betegnet *C. devia*, eftersom det ved Form og Beliggenhed førte de Søfarende saa langt ud af Veien; men her leder saavel Originalkaartet som *Majors* photografiske Kaart til fuld Klarhed om, at Adjektivet har været »*névio*«, og at det skal læses *nevio*. Der er nemlig intet d; men en Accent, der har hørt til den følgende Vocal é, gaaer ned imod et lavt, ikke over Linien gaaende Bogstav og giver dette Udseende af et d. Dette lavere Bogstav har Kaart-Copisten læst som et a — thi der synes at staae *aevia* eller *aeria* — istedetfor et n, men hvor eensartede disse to Bogstaver kunne see ud, eller hvor vanskeligt og næsten vilkaarligt

det er i mange Tilfælde at skjælne v fra r, det vil man let overbevise sig om, naar man lader Øiet gaae fra det ene til det andet af »*Frisland*«-Kaartets forskjellige Navne. Det behøver endog kun at hæfte sig paa det noget ovenfor staaende Navn: »*cavaria*«, som vi nu skulle gaae over til.

»*Cabaria.*« = *cavaria* tyder jeg = »*Látrabjarg*« = »*Fuglebjærg*«. Her er et meget besynderligt Sammentræf, saa at man ikke ret kan vide, om det snarere er det første eller det sidste Navn, der er bleven gjengivet med »*Cabaria*«. Dette synes nemlig lige fortræffeligt at passe paa begge Navne, og begge benyttedes ifølge *Eg. Olafsen* I, S. 378 om de samme Strækninger af Fjeldkysten paa Isefjords-Halvøen, det første særlig af Islænderne selv, det andet fornemmelig af de Søfarende, der fra andre Egne kom til Landet, eller ind under Landet[27].

Det første har sin Oprindelse af de bekjendte »*Látrar*«: dels naturlige Huler i eller mellem Klipperne paa den steile Kyst, i hvilke Sælerne søge Skjul og Hvile samt Leje for deres spæde Unger; dels kunstige, af Islænderne opførte Stenkamre, for ved disse Bekvemmeligheder at lokke Sælen til at tage Bo indenfor bestemte Strækninger af Kysten. Baade de naturlige og kunstige ere paa Island, ligesom i Norge, ved særegne Bestemmelser fra den ældste Tid tagne under Lovbeskyttelse som private Indtægtskilder af ikke ringe Betydning[28].

Det andet har Hensyn til den endnu vigtigere Fuglefangst, der drives paa bestemte Fjeldsider efter en utrolig Maalestok, idet disse til visse Tider afgive Fugleæg, til andre Fugleunger og gamle Fugle.

Det italienske Verbum »*cavare*«, og i middelalderisk Form »*cabar*«, der anvendes om saa mange Erhvervsmaader, anvendes ogsaa særligt baade paa at trække vilde Dyr og Dyreunger ud af deres Bo og Huler, og

paa at tømme Fuglereder og svarer altsaa fortræffeligt til Virksomhederne baade paa et »*Látrabjerg*« og et »*Fuglefjeld*« [29].

»*Spagia*« = »*Sugandafjördr*«.

I dette, ligeledes ved N-V-Fjordene staaende Ord, har Adm. *Irminger*, som ovenfor anført, snarest villet see en Forvanskning af det islandske »*Skagi*«, den ene Hak af Isefjorden, ligesom det i Tydningen af »Frisland«-Kaartet som Færøerne antoges at kunne være en Forvanskning af »*Stapi*«. Under visse Forudsætninger vilde ingen af disse Tolkninger mangle Sandsynlighed. Men da *Sugandafjorden* hører til de tidligst befarede Fjorde, ligesom *Bolungarvik*, er det rimeligt, at det er den, der er skjult i eller under Ordet »*Spagia*«. Fjorden har nemlig sit Navn af den aldeles eiendommelige, susende eller brummende Lyd, som stedse høres i denne smalle Fjord med lodrette Vægge og med stærkt Bølgebrud imod disse, og det italienske »*sbagiare*« [30] betyder Brusen, Knurren eller dæmpet Gjøen. I Lighed med de tidligere anførte Benævnelser vilde da *Spagia* være at betragte som en Oversættelse; men det kan ikke nægtes, at Bogstaverne p og v eller u ere i »*Frisland*«-Kaartet saa lidet afvigende i deres Grundtræk, at ogsaa den Mulighed ligger nær, at Ordet var forvansket fra »*Suagia*«, og at denne Form var en Lydligheds-Benævnelse for »*Sugandi*«.

Men for end mere at vise, hvorledes Beliggenheden af disse fremmede og hidtil ikke forstaaede Stednavne paa »*Frisland*«-Kaartet netop svarer til Beliggenheden af de Steder, som de i deres italienske Klædning menes at betegne paa selve Island, ville vi fra Nordvestkysten flytte skraaes over Øen ned til dens Sydostkyst. Imod det sydlige og østlige Hjørne af Landet møde vi da

»*Stremé*« = »*Horn*« = »*Østrehorn*«, lige ud for en Landspids, og i Nærheden af denne en Ø uden Navn. Denne Ø kan ikke godt være nogen anden end *Papey*, og Pynten, der under alle Omstændigheder maa være et af de saakaldte Horn, kan da kun være »*Østrehorn*«. Men »*Stremé*« eller »*Stremo*«, begge i Brug som forkortede Former af »*Estremità*«, betyder just det Yderste af en Ting, Spidsen eller Pynten af den. —

Herfra gaaer jeg — idet jeg idetmindste midlertidigen overspringer det i Nærheden staaende Ord »*Spirige*« — lige til det modsatte Hjørne af Øen, og da møde vi:

»*C.(abo)cunala*« = »*Keilir*« = »*Keglen*«, det kegleformige, 1350 Fod høje Fjeld, der ligger paa Reykjanes-Halvøen netop i den Linie, *Cunala*-Navnet indtager, og som ved Beseilingen af Sydlandet er et lige saa vigtigt Sømærke, som det paa alle Landtoningerne af den sydvestlige Kyst er et let erkjendeligt Fjeld *). Ligesom det islandske »*Keilir*« egentlig betegner en Kile, men ogsaa bruges som Navn paa det Kegleformede, saaledes er »*Cuneale*« paa Italiensk egentlig »kileformig«, men betyder ogsaa »kegleformig«. Den forkortede Form »*Cunala*« er snarere den venetianske Dialekt [31] end Forvanskning ved et glemt »e«. —

Vi ville nu til Slutningen skjænke vor Opmærksomhed til de to Øpartier, den sydlige og den nordlige, der hidtil have været betegnede som *Monaco* og *Duilo*, i hvilke Admiral *Irminger* har villet see *Vestmanna-Øerne* og *Grimsey*, ifølge deres Beliggenhed til Hovedøen »*Frisland*«. — Men de to hidtil ikke forstaaede italienske Benævnelser sætte ogsaa dette udenfor enhversomhelst Tvivl. Thi

---

*) Her fremvistes under Foredraget flere Landtoninger af Islands Kyst med dette karakteristiske Fjeld.

»*Monaco*« = *Einbui* = *Eneboeren*, den sydvestligste af Øerne. At »*Monaco*« var bleven en Betegnelse for Vestmanna-Øerne, formodede jeg en Tidlang kunde have sin Grund i en ufuldstændig Forstaaelse af og Henspillen paa den historiske Kjendsgjerning, at »Vestmændene« vare tidligere kristnede og paa en Maade Indførere af den katholske Religion i Island. Men efterat der forelaae saa mange Exempler paa, hvor nøiagtig Kundskaben til de Forhold, der laae skjulte i og under de islandske Navne, havde været, maatte ogsaa her Tanken anstrænge sig for at naae fra den løsere Bund over paa en fastere, og denne naaedes virkelig. Medens Vestmanna-Øerne ere en hel Gruppe af flere større og mindre Øer med tilhørende Skjær, staaer her Ordet »*Monaco*« ikke alene i Enkelttallet, men er tillige fjernet fra de noget større Hovedøer ned imod de sydligste Klippe-Øer, som om det maatte tilhøre een af disse. Den næstsydligste eller sydvestligste af disse er »*Sula*«- eller »*Sulna*«-Skjæret, der udmærker sig ved at have en høist eventyrlig Tempelform, staaende paa høie Klippepiller, idet Brænding og Strømning har udhulet Mellemrummene imellem disse, saa at Baade kunne roes ind og ud omkring dem. Denne Tempelø langt ude i det stormfulde Hav, befolkede Middelalderens Phantasie kun med een eneste, mægtig Aand, der hed »*Einbui*« eller *Eneboeren*, hvis Østenvind de Forbifarende havde stor Frygt for. Denne Eneboers Klippe er det altsaa, at *Zeni*-Kaartet har betegnet ved sit »*Monaco*« og betegnet lige nøiagtigen baade ved Navnet og Beliggenheden. Hvorfra Datidens Kortlægger havde slig nøiagtig Kundskab, veed vi nu ikke; men dengang hørte den vistnok til god og levende Kundskab. Af Nutidens Islændere turde neppe mange være i Besiddelse af den. Desto mere er det min Pligt at nævne den gode Kilde, hvoraf jeg tilsidst har øst

de Oplysninger, der til Klaring af *Munken* ved Island, som Sidestykke til Færøernes »*Sumbo Munk*«, ere komne saa vel tilpas, nemlig Dr. *Kr. Kaalunds* nævnte Værk (I, S. 284)[82].

»*DUILO*« som det i Aarhundreder er bleven dechiffreret, men »*DURO*«, som det aldeles utvivlsomt har været skrevet, = *Grimsey*, baade ifølge Beliggenheden og Navnet.

Beliggenheden er allerede betegnende. Saavel ifølge *Majors* photogr. K. som vort Originalkaart er det let at paavise, at de som IL læste Skrifttræk ere feilagtigen udtydede. Istedetfor den horizontale Grundlinie, som det læste Bogstav L burde have, viser der sig nemlig en skraat fremstikkende Linie, som det fremsparkende Been, Bogstavet R har overalt paa Kaartbladet, uden Undtagelse, og en Rest af det øvre Øie paa R viser sig at være Kilden til det noget skraa Skaft, man havde tillagt L'et, medens samme Bogstavs lodrette Rygstav er bleven frigjort og læst som I. Navnet, der er sat paa Øen, er følgelig saa tydelig, som det kan ønskes, nu at læse som »*DURO*«; men dette betyder, som bekjendt, paa Italiensk: barsk, haard og uforsagt og lign., og dette er jo den bogstavelige Betydning af det Mandsnavn: »*Grimr*«, hvorefter Øen har Navn. —

Vi behøve ikke at fortsætte videre med disse Sammenstillinger for at godtgjøre vore ovenfor fremsatte Yttringer om det *Zeni*ske »*Frisland*«-Kaart, men med det vundne Udbytte af de mange Stednavne for Øie og i Kraft netop af Udbyttet ville vi i Korthed samle Hovedtrækkene af et Billede, der begynder at oprulle sig for os, da dette allerede nu tillader os at see *Zeni*'erne og deres Reise i et helt andet Lys og med bestemtere Træk, end det har været vore Forgængere muligt.

Det *Zeni*ske Kaartblad frembyder os for det Første Billedet af sin »*Frisland*«-Ø med et Omrids, der i alle Hovedtræk slaaende minder om *Islands*, og med en Bræmme af Stednavne, der vise sig som italiserede nordiske Navne eller som helt ud italienske Navne, men i hvilke der da røber sig en saa mærkelig indre Overeensstemmelse i Betydning med de ældgamle og endnu gængse Stednavne langs Islands Kystramme, at Tanken om, at man i hvert af de talrige samstemmende Forhold kun havde et idelig tilbagevendende Sammentræf, maa afvises som saa unaturlig, at man ikke et Øieblik kan give den Rum. Selv om det skulde vise sig, at i min nylig givne Sammenstilling et eller andet Led skulde være mindre heldig grebet, hvilket ikke vil være til at undre sig over, hvor en ny Bane brødes og denne kun kunde brydes ved jevnlig Hjælp af en dobbelt Conjektural-Kritik baade af det enkelte Skrifttegns Udtydning og af det hele Ords eller de sammenhørende Ords Mening, saa vil der dog blive tilbage et baade omfangsrigt og stærkt Grundlag for den Sætning: At det *Zeni*ske Kaartblads »*Frisland*« i sit hele Omrids og i Navnene saa umiskjendelig fremstiller vort Island, at kun dette store Øland kan være meent dermed, og intetsomhelst Andet.

Dog maa det strax tilføies som det næste Træk i »*Frisland*«-Billedet, at dette rigtignok kun fremstiller »*Island*« fra Søen af, og at intetsomhelst Punkt i det Indre — det maa være saa navnkundigt i hvilkensomhelst Retning, det være vil — findes antydet derpaa (ikke Hekla, eller nogen anden Vulkan; ikke Geiser, eller andre sprudlende Kilder; ikke de store Oplysningens Centra: Bispestolene paa Skalholt eller Holum med deres Skoler; ikke Reikiavik o. s. fr.). Altsaa gjengiver »*Frisland*«-Kaartet paa det *Zeniske* Kaartblad det nu kjendte Island

kun i et Kystkaart, et Beseilingskaart, optaget med Kompasset alene.

Men som saadant fremtræder det for det Tredie i Form og Omrids saa omstændeligt og udførligt, eller som man med et ældre kartografisk-teknisk Udtryk vist vilde kalde det: saa artikuleret, at vor Kaartliteratur ikke i to Hundrede Aar efter *Zeno*'s Tid kan fremvise et mere karakteristisk Kaart over Øen, og vel knap nok et saa karakteristisk. Sammenholdes det med de Partier paa det *Zeni*ske Kaartblad, i hvilke næsten alle de tidligere Forfattere have erkjendt — selv om man bedømmer dem for en saa seen Tid, som *Zeni*reisernes Publikationstid, 1558 — meget heldige og naturtro Gjengivelser, nemlig Bladets Kaart over Danmark og det sydlige Norge, vil man ikke blot finde »*Frisland*«-Kaartet som et *Island*-Kaart, staaende ved Siden af disse, men vist nok over dem.

Erkjende vi altsaa i »*Frisland*«-Kaartet Billedet af en 1800—1900 Qvadratmile stor Øe, have vi øiensynlig her for os en Kyststrækning af mange hundrede Mile; men en saadan Kyststrækning kan, ikke engang i dens største Træk, endnu mindre med de Træk, vort »*Frisland*«-Kaart virkeligen frembyder, være erkjendt og optaget ved en enkelt eller enkelte Somres Besøg paa Island. Den maa meget mere antages at støtte sig til jevnlige og til mange Kanter af Landet gaaende Besøg. Jeg idetmindste kan ikke godt tænke mig Kaartet fremkommet uden af et større Antal Havnekaart eller Portulaner, der ere blevne samlede og sammenarbeidede. Slige Beseilingskaart over enkelte Strækninger af Kysterne besade upaatvivlelig saa godt som alle de Nationer, der i 14de og 15de Aarhundrede toge virksom Del i de store Fiske- og Handelsforetagender i dette høinordiske Farvand, f. Ex.: Hollænderne, Englænderne, Baskerne, og sikkert nok have disse søgt, Reise efter Reise,

at forbedre eller berigtige deres Kystomrids for de enkelte Havne eller Strækninger, som deres Skibe opsøgte. Slige spredte Kaartpartier kunne derimod godt være blevne samlede af en enkelt Mand, og historisk vide vi, at Middelhavets Piloter og Søkyndige meget tidligen have vist deres Dygtighed i en saadan Sammenarbeiden. Jeg skulde ikke undre mig, om saa godt som Enhver, der har gjort sig nogenlunde fortrolig med det 14de og 15de Aarhundredes Kaartlægning og Kaarttegning, her vilde paapege et fjerde Særtræk og uvilkaarligen vilde erkjende det velartikulerede »*Frisland*«-Kaart som et »Island«, udført ved en Middelhavsmand. Iblandt de Steder ved Middelhavet, hvor Kaartlæggere og Kaarttegnere, paa et Grundlag af flere eller færre mathematiske og astronomiske Kundskaber eller indlærte Sætninger, havde uddannet sig i den geografiske Fremstillingskunst, og hvor der undertiden i hele Familier, man kunde næsten sige i et Slags Etablissementer og paa Bestilling udarbeidedes Kaart for de Lande, der toge virksom Del i Søfart, nævnes fremfor alle Venedig, Florents, Genua, Malorca, Valencia o. a. Det kan derfor ikke overraske os, at en Prøve fra Aaret omtrent 1400 paa en Kaartlægning af et saa fjernt liggende Land ledsager netop en Reise, der angives udført af en af Venedigs Sønner og ovenikjøbet af en Mand, hvem der tillægges en usædvanlig Søkyndighed.

Men hvorfra end »*Frisland*«-Kaartets Omrids og Linier oprindeligen maatte stamme — for mig er det den naturligste Tanke, at de skrive sig fra forskjellige Søfarende, Handelsmænd og Fiskeridrivende — og hvor end disse Kaartets Elementer, som jeg følgelig tænker mig nærmest som et Slags Portulaner eller Beseilingskaart, ere blevne sammenarbeidede, saa lader Kaartets eiendommelige Udstyr med Stednavne os ikke den ringeste Tvivl om et særdeles vigtigt femte Træk hos det, eller i dets

Historie. Dette Udstyr kan nemlig ikke tænkes tilveiebragt uden ved en mærkværdig Samvirken imellem Nordboere og Sydboere og rimeligvis imellem selve Islændere og Italienere, og maaskee vil det ikke være nok her at tale om Italienere i Almindelighed, men om Nord-Italienere og specielt Venetianere. Uden en saadan indbyrdes Samvirken vilde det nøie Kjendskab til den oprindelige Betydning af de i de islandske Stednavne indtrædende Ord og den paafaldende tro italienske Gjengivelse af dem, være aldeles uforklarlig.

Indrømmes dette — og vanskelig vil man kunne undslaae sig herfor — saa fortsætter Tanken sig naturligst i den Retning, at det væsentlige Mellemled, der ved Kaartets endelige Udarbeidelse, specielt dets Udstyr med Stednavnene, repræsenterede Italienerne, netop har været den Mand, hvis Reiseberetninger Kaartet ledsager, og indtil videre, ɔ: usque ad meliorem informationem, kunde vi vel altsaa kalde Kaartlæggeren *Nicolò Zeno senior*. Med Føie kan man i alt Fald sige, at Stednavnene paa Kaartet ligesom give en praktisk Stadfæstelse af det Udsagn, der ifølge Originalens Ord ovenfor (S. 76) blev givet om den ældre *Nicolò Zeno*, at et af Formaalene for hans Bortreise var at lære fremmede Nationers Sæder og Sprog at kjende.

Det bliver en Selvfølge, at den Mand, der har vist saa megen Interesse for og Kjendskab til *Islands* geografiske Forhold, som de, der have faaet sit Udtryk i »*Frisland*«-Kaartet, ogsaa i mange andre Retninger maa have erhvervet sig Kundskab om dette Land og dets Beboere. De saa ynkelig forkomne eller mishandlede Breve synes rigtignok ikke direkte at omtale Island; men saa meget er tydeligt nok, at naar vi — uden at Island

nævnes ved Navn — høre de hist og her i Reiseberetningernes Text indvævede Brokker eller Reminiscentser af Brevene fortælle om varme og koghede Kilder i de koldeste Lande, om disses Betydning for de Nærboende, om ildsprudende Bjerge og andre Phænomener, vi just kjende fra Island, da har Kundskaben om alle slige Forhold været let nok at indhente paa de samme Steder, hvorfra det saa nøie Kjendskab til Islands Omrids og til Benævnelserne paa dets Halvøer, Fjorde og Bugter, paa dets Fiskepladser og dets Sømærker o. s. v. erhvervedes.

Heri skal der dog ikke endnu ligge en bestemt Paastand om, at vedkommende Kaartlægger eller Beskriver nødvendigvis maatte personligen have besøgt Island, eller fra selve Øen direkte have indhentet sine for Dagen lagte Kundskaber om den. Det var jo slet ikke saa utænkeligt, at Andre, der selv havde besøgt Øen eller havde Hjem der, kunde have meddelt ham Oplysningerne, maaskee endog gjennem Anden- eller Trediemand, som da selvstændigen kunde have sammenarbeidet dem. Men denne hele Antagelse forekommer mig dog — og især efter hvad der i et senere Afsnit bliver oplyst — aldeles ikke naturlig eller sandsynlig. Her skal jeg imidlertid indskrænke mig til at imødegaae en Tankegang, der ingenlunde kan siges at staae i en fjern Forbindelse med denne Antagelse. Det har været formodet, at det paa det *Zeni*ske Kaartblad (see Kaartet A) fremstillede »*Engroueland*«, der saa almindelig erklæres for et godt Kaart af *Grønland*, sandsynligvis beroede paa Omrids og Kaart erhvervede fra Islænderne, og i Samklang dermed kunde det altsaa ogsaa let formodes, at de Havnekaart og Kystomrids, hvorpaa »*Frisland*«-Kaartet antages at grunde sig, nærmest kunde hidrøre fra selve Islænderne. Begge Anskuelserne hyldes i Virkeligheden af Admir. *Ir-*

minger ligesom tidligere af *Lelewel*[33]. Dette hviler dog, mener jeg, paa en meget feilagtig Tankegang; thi det er ét mærkværdigt Træk i Nordboernes Historie, at hvor kløgtige de end have været i at give kortfattede »Sailing-Directions« endog over de længste Søveie, og saa erfarne de have vist sig i at forstaae og følge saadanne kortfattede Veivisninger, saa blottede synes de alle at have været baade for Evne til og Sands for Kaarttegning af de Lande og Øer, de opdagede eller jevnligen beseilede!

Samle vi nu alle de foranstaaende Træk og Momenter under Eet, skulde jeg da vel have sagt for meget, naar jeg ovenfor S. 101 antydede, at allerede nu begynder *Zeni*'ernes Sag at faae et nyt Udseende? Mig forekommer det nemlig, at baade selve de Reisende og idetmindste et enkelt af de paa Kaartbladet tegnede Lande ere traadte ud af den Usikkerhed og Ubestemthed, der omgav dem, og ligesom blevne ret haandgribelige. Man erindre blot, at selv endnu i det sidste Decenniums tre Afhandlinger hævdedes f. Ex. saadanne Paastande, som at Kaartbladets »*Frisland*« ikke fremstillede en enkelt Ø, men en større Øgruppe, ligegyldigt om man saa gav denne Øgruppe Navn af Færøerne eller, som for et Aarhundrede siden, af Ørkenøerne; eller at denne store »*Frisland*«-Ø vel ikke, som man havde antaget, var forsvunden siden Aaret 1400, men aldrig havde været til, og at man maatte nedlægge den alvorligste Protest imod dens Tilværelse; ikke at tale om, at *Zeni*-Brødrene kun vare Fantaster, der havde opdigtet deres Reiser og dette endog i et bedragerisk Øiemed.

Men — føler jeg mine Læsere ganske berettiget indvende — hele den nye Bygning, jeg her fremstillede for Dem, blev rigtignok kun opført paa det ved første Øiekast besynderlige Grundlag, at alle de paa »*Frisland*«-Kaartet

opførte Navne, der tillige vare nævnte i Texten — de vare ialt ti — bleve fjernede, som uægte eller mistænkelige! Det indrømmer jeg, og vil Nogen ikke indrømme Berettigelsen til en saadan Fjernelse, da beholde han dem alle paa deres falske Plads og forsøge da, om der af »*Frisland*« med disse ti Navne kan blive andet end et »*Island*«. Det er jo i Forveien (S. 88—89) oplyst, at intet af dem, saavidt de kunne tydes, indeholder nogen Modsigelse imod »*Frisland*«s Identitet med *Island*, at de fleste passe vel med denne Antagelse, og at tre af dem, de to store Bugter paa Vestsiden og *Porlanda* paa Øens Sydside, af Admir. *Irminger* toges ganske særlig til Indtægt for hans Tydning af »*Frislanda*« som *Island*. Øie og Øre opdager imidlertid let, at de i Texten nævnte ti Stednavne ikke ere dannede eller gjengivne som de øvrige 30; forskjellige i Udseende og Lyd røbe de, at de ikke passe med de andre og maae have forvildet sig ind paa »*Frisland*«-Kaartet andenstedsfra. En kritisk Drøftelse af vort Emne fordrer altsaa, at disse Fjer fremdeles maa holdes for sig, indtil den rette Fugl, til hvilken de maatte høre, bliver funden. Denne haaber jeg vi skulle finde, naar vi tage et Afsnit af Decenniets tredie Afhandling om *Zeni*'ernes Reiser, nemlig Archiv-Assistent *Krarups*, i noget nærmere Betragtning. Forinden vil det dog ikke alene være hensigtsmæssigt, men nødvendigt, at imødegaae en af de Indsigelser, som Mr. *Major* med stor Styrke har rettet imod *Irmingers* og altsaa ogsaa mod min Tydning af »*Frisland*« som *Island*, og hvorved han igrunden mener at have bibragt denne Tydning et Grundstød, hvilket dog ingenlunde er Tilfældet.

Mr. *Major* foreholder nemlig Admir. *Irminger* meget alvorlig den Modsigelse, hvori hans Tolkning af »*Frisland*« som »*Island*« kommer til at staae til Kaartbladets øvrige Lande, idet der blandt disse jo allerede er en særdeles stor Ø, der bærer Navnet »*Islanda*« tilligemed en Snes andre Stednavne, iblandt hvilke netop ere to, der særlig lede

Opmærksomheden hen paa Øen som et virkeligt Island. Imod den lange Øes nordlige Side findes der nemlig et »*Olensis*«, imod den sydlige et »*Scalodin.*«, begge saavel ved Lydligheden som Beliggenheden mindende om Islands to Bispesæder: *Holum* og *Skalholt*, og især naar disse Benævnelser i Henseende til Lydligheden, hvad Mr. *Major* o. A. rigtig forudsatte, betragtes som latinske Adjektivformer af Bispesædernes Navne. Til Sammenligning og Bestyrkelse fremsætter jeg nedenfor de tre Linier, hvori Fynboen(?) *Claudius Clavus (»Cymbricus«)* i Aaret omtr. 1426, i den *nancyske* Haandskrift-Oversættelse af *Ptolomæi Cosmographia*[34] angav disse Bispesæders Navne og geografiske Beliggenhed (Længde- og Bredegrad) i det Indre af Island:

»Sunt autem in hac Insula civitates mediterranee hæc:

Hollensis	18.	65, 20.
Scalotensis	18.	67.«

Naar nu hertil kommer, at der blandt Kaartets andre Stednavne er et tredie, »*Flogascer*«, stillet paa det sydvestlige Hjørne af Øen, der ret tydeligen henpeger paa »*Fugleskjærene*«, som just ligge nær ved Islands Sydvest-Pynt, har man saa meget større Grund til at antage, at der ved denne anseelige Ø menes *Island*, skjøndt den rigtignok ikke i Omrids eller Figur kan siges at ligne »Island« synderlig, og dens øvrige Stednavne vanskelig nok lade sig udtyde. Det hjælper i første Henseende kun saare lidet, at den ellers i Geografiens Historie saa kyndige *Malte Brun* har fundet Figuren ret taalelig; han vilde aldrig have udtalt dette, havde han havt en Anelse om, at »*Frisland*« var Island. Men hvad enten man i Kaartbladets »*Islanda*« seer et mere eller mindre problematisk Island, — jeg er ikke uvillig til med *Major* og mange andre at antage det for et virkeligt Island — saa er dette ikke til ringeste Hindring for, at ogsaa Kaartbladets »*Frisland*« fremstiller Island og giver os et godt Billede af dette Land. Tvertimod!

Mr. *Major* og alle de, der have ladet sig paavirke af hans falske Forestilling om dette Punkt, have enten ikke vidst, eller have i alt Fald forglemt, at en saadan dobbelt Gjengivelse af et Land eller en Ø paa samme Kaartblad, dels under samme Benævnelse, dels under forskjellige Benævnelser, i disse Kartografiens første Aarhundreder slet ikke hører til det Usædvanlige. Det er ogsaa let forstaaeligt. Igjennem dette lange Tidsrum beherskedes man paa den ene Side af en næsten hensynsløs Conservatisme og Respekt for det fra Oldtiden og navnlig fra *Ptolomæus* Overleverede og paa den anden Side af hele Tidsalderens stærke Begeistring for Geografien og de geografiske Opdagelsers Tilegnelse. Snart var man da, og maatte naturligvis være det, i Uvished om, hvorvidt to Fremstillinger eller to Benævnelser vare identiske i deres Betydning; snart gjaldt Uvisheden, hvilken af dem der var den rigtigere, eller hvilken af to angivne Beliggenheder, som ofte fandtes at fjerne sig mange Grader fra hinanden, der da maatte ansees for bedst at svare til den virkelige. Heri var der altsaa ligesaa mange Grunde til, at Landet, Øen o. s. v. gjengaves i de ulige Figurer, og paa de ulige Steder, med de ofte høist ulige Stednavne. De gamle Kaart fra det 14de til 16de Aarhundrede, som vi senere hen maa drage ind i Sammenligningen med *Zeni*'ernes Originalkaart, f. Ex. over »*Engroueland*«, kunne give mange Exempler derpaa. Her skal jeg indskrænke mig til at oplyse Forholdet med nogle Prøver, hentede fra hjemlige Omgivelser eller fra de Punkter, hvis Identitet under de to forskjellige Fremstillinger Mr. *Major* saa stærkt bestrider. I *Nicolai Donis*' Udgaver af *Ptolomæi Cosmographia* fra Aarene 1482 og 1486 finde vi f. Ex. paa Kaartbladet over de skandinaviske Lande med deres Omgivelser — Nordsøen, Kattegattet, Østersøen — vore Øer *Laaland (lalant)*, *Falster* og *Femaren* gjengivne tilligemed deres Navne to Gange, i nogen Afstand fra hinanden, og ligesaa Øen Anholt (*anaol*) i Kattegattet[35].

De i det Foregaaende (S. 58) omtalte *Gunbjörnsskjær*, der ifølge de ældre Kursforskrifter skulde ligge omtrent midtveis imellem Island og Grønland, ligge paa Søkaartene snart ved Islands Kyst snart over imod Grønlands, og paa visse hollandske Kaart fra 16de Aarhundrede gjentages Øgruppen paa begge Steder med saa overeensstemmende Benævnelser, at det er let at skjønne, at de ere eensbetydende. Medens Oldtidens Thule er paa det nysnævnte *Donis*ske Kaartblad som »*thyle insula*« henlagt omtrent til $63^1/_2$ Grad N. B. og nær ved Norges Kyst, ligge Øer med dette Navn paa andre Kaart langt høiere oppe imod Nordvest, under nogle og 70°, omtrent hvor ellers Island pleier at henlægges (hvilket paa det nævnte *Donis*ske Kaart er under $69^1/_2$—71° N. B.), og dette er Nøglen til, at det atter paa andre Kaart findes i begge Regioner. Men et mere storslaaet og nærliggende Exempel herpaa afgiver netop Kaartbladet 25 i *Moletii* fortræffelige Udgave af *Ptolomæi Cosmographia* 1562. Kaartet er overskrevet *Schonladia nuova*, men kaldes fuldstændigere i Texten paa den foregaaende Side: »*Daniæ, Scholandiæ, Noruegiæ, Sueuiæ & Filandiæ noua Tabula*«, idet der da tillige oplyses, at alle disse Lande blive sammenfattede under Benævnelsen »*Schonlandia*« (»septentrionales regiones, quæ qvidem omnes sub Scholandiæ nomine habentur«)[86]. — Paa dette Kaartblad møde vi nu først en meget stor Øe N. V. for Orcaderne, benævnet »*Thyle*« og kun med to Stednavne: »*Holen*« imod N., og »*Skalholten*« imod S., strækkende sig omtr. fra 63° N. B. til 70° N. B., og større end Irland og Danmark paa samme Kaartblad; dernæst et mindst ligesaa stort Land N. V. for »*Thyle*« i selve Ishavet (»mare congelatum«) fra 70° N. B. op over 72° N. B. (hvor Landet begrændses af Kaartrammen), ligeledes kun med to Stednavne paa sig: »*Scalholdin*« og »*Holensis*«, røbende ved disse latiniserede Navne, at ogsaa denne Ø gjælder for Island, men at Kaartet over Øen er laant andensteds fra, sidst fra *Pedrezanos* Ptol. 1548[87].

Dermed vilde jeg have sluttet mine Indvendinger imod Mr. *Majors* Paastande om Betydningen af den dobbelte Anbringelse af et Land eller en Ø paa samme Kaartblad, naar ikke netop det *Zeniske* Kaartblad efter mit Skjøn var gaaet endnu videre. — Jeg mener nemlig, at Øen *Island* egentlig er fremstillet endnu en tredie Gang paa dette Kaartblad, nemlig i det for Alle hidtil saa gaadefulde »*Grislanda*«, der ligger S. for »*Islanda*«. Navnet »*Grislanda*« er enten en Feilskrivning for »*Wrislanda*«, eller snarere en Feillæsning af dette Navn, overført fra et ældre Kaart, f. Ex. fra *Ran. de Hyggedens* Imago mundi af 1360 (man sammenligne Beliggenheden af dette Kaarts to Øer »*Tile*« (Thule) og »*Wrislād*«); »*Wrislanda*« er atter det samme Navn som »*Frislanda*«, kun anderledes skrevet. Den sandsynlige Oprindelse til alle disse Navneformer for det Land, vi nu kalde Island, bliver senere meddelt (S. 187).

Fra den dobbelte Anbringelse af et Island paa samme Kaartblad kan der altsaa ikke med Rette gjøres nogensomhelst Indvending imod Tydningen af »*Frisland*«-Øen paa *Zeni*-Kaartet som »*Island*«.

Nu ere vi altsaa naaede tilbage til det kun midlertidig udsatte Spørgsmaal om Henførelsen af de 10 fra »*Frisland*«-Øen udskudte Navne til deres rigtige eller sandsynlige Hjem, og dette mener jeg unægtelig at kunne finde i Geografiens rette »*Frisland*«. Herfra synes de mig nemlig kun ved en Misforstaaelse at være blevne bragte over paa Kaartbladets med »*Frisland*«-Navnet betegnede Ø, en af de jevnlige Feiltagelser nemlig, som Kløgt avler med uforstaaede Kundskabsbrokker, eller som har sin Grund i det, *Alex. v. Humboldt* kalder »une fausse érudition«. Samtidig ere vi ogsaa naaede til det Punkt i min Fremstilling, hvor det vil paaligge mig nærmere at hævde, hvad jeg ovenfor har udtalt, at ogsaa Decenniets tredie Bidrag til Kundskab om

Zeni'ernes Reiser i Norden, nemlig Hr. Archiv-Assistent *Fr. Krarups*, havde anslaaet Strenge, der gave nye og tiltalende Toner.

Hr. *Fr. Krarups* Opfattelse af *Zeni*'ernes Reiseberetning og deres Kaartblad rummer desto værre en stærk og almindelig Fordømmelsesdom over begge, og for Kaartbladets Vedkommende lyder, som allerede anført (S. 61), Dommen om Frislanda-Øen i en concentreret Form og som Thesis saaledes: »The Island »Frislanda« in the Atlantic Ocean never existed«, en Paastand, som jeg vel her har stedet til den evige Hvile. Men ved Siden af denne Dom staaer der endnu en anden Udtalelse om et »*Frislanda*«, der i en lignende fortættet Tilstand (l. c. p. 32) hedder: »Frislanda« means North Friesland (western parts of the duchy of Slesvig)«, og denne bestemte Udtalelse fortjener vor fulde Paaagtning. Thi herved mener han kun Textlegendernes »*Frislanda*«, og til dette Land med dets ti i Texten nævnte Navne, Allikens saakaldte laante Fjer, kunne vi i vore frisiske Egne maaskee nok finde et ret sandsynligt og passende Hjem.

Det kan idetmindste ikke ligge fjernt for Tanken, at det »*Frislanda*«, hvorpaa et Skib, som i Middelalderen agtede sig til England eller Holland, men som efter flere Dages Omtumling i stærk Taage og Orkan led Skibbrud og strandede, ret naturlig kunde være at søge i en eller anden Del af den uhyre Strækning, som »Frislandene« indtage langs med Hollands, Hannovers, Holstens og Slesvigs Kyster. Foruden den Henpegning paa denne Strækning, som ligger i Navnet »*Frislanda*«, vilde den, der var kjendt med Frislandenes Natur og Folk, maaskee ogsaa nok gjènfinde et og og andet om denne Egn mindende Træk i Reisernes korte Skildring af Strandingsstedet og af Befolkningen dér. Ubeldigvis havde dog i de sidste hundrede Aar to Omstændigheder meget tidlig ledet Tanken helt bort fra denne naturlige Vei og ført den langt høiere op imod Nord. Den ene

var naturligvis Kaartbladets Anvendelse af Navnet: »*Frisland*« paa en Ø helt ude i Atlanterhavet, hvis sande Natur idelig miskjendtes, og som jeg ovenfor har bevist at være *Island*; den anden var den Formodning, at Reiseberetningens Helt *Zichmni* maatte være identisk med »*Zinclar*«, Jarl over Ørkenøerne og Færøerne, eller med en vis mægtig *Sigmund* eller *Simon* paa Suderø iblandt disse sidste, thi i begge Tilfælde maatte Skildringens *Frislanda*-Begivenheder selvfølgelig være at hensætte til denne Øgruppe. Saa megen Interesse det end historisk maatte have, om man foruden Egnen tillige kunde paapege en Personlighed, der mulig ligesom kunde danne Hovedfiguren i *Zeni*'ernes Fremstilling, saa maa vi dog stedse fastholde, at dette i alt Fald kun bliver en Bisag, saalænge man ikke nogenlunde sikkert har udredet Hovedpunktet: Landet eller Egnen, hvori Begivenhederne foregik. Først da faaer nemlig Besvarelsen af Spørgsmaalet om Personlighederne nogen virkelig Betydning. Hr. *Krarups* Fortjeneste, af hin lange frislandske Landbræmme rundt med Nordsøens sydlige Kyster at have udpeget just vort slesvigske Frisland, som det, der formentlig havde kunnet afgive Skuepladsen for en Del af Skildringen, er derfor i mine Øine langt væsenligere end den, at han tillige henpeger paa *Heinrich von Sighem* som en historisk Personlighed fra den Tid, der ifølge sin ridderlige Karakter og Tapperhed muligen kunde ansees som den sandsynlige Repræsentant for Skildringens *Zichmni*. Hr. *Krarups* Gisning om Personligheden skatter jeg alligevel; thi jeg finder Tanken ret heldig og i flere Henseender træffende, selv om man i andre Henseender f. Ex. i denne Hædersmands historiske Stilling finder Vanskeligheder for en Identification. Familien *Sighem* eller *Sighme* synes imidlertid at have været mægtig og stor, og et andet Medlem af denne Familie vilde kunne give os samme Lydlighed i Navnet med Skildringens *Zichmni*. At Hr. *Krarup*, som Historiker, vistnok lægger større Vægt paa denne Del af sin Hypothese, kan jeg neppe

betvivle. Sin hele Opfattelse af, at Skuepladsen for *Zeni*'ernes *Frislanda*-Begivenheder just var Nord-Frisland, vort slesvigske Frisland, har han dog neppe alene grundet paa den formodede Identitet mellem de holstenske Hertugers Marskalk og *Zichmni*; tildels, om end kun lidet, har han idetmindste ogsaa støttet den derpaa, at enkelte af de hos *Zeno* forekommende Stednavne syntes ham opbevarede i Frisland, f. Ex. »*Sudero golfo*« i »*Süderau*, et af de dybere Løb mellem Halligerne«, »*Porlanda*« maaskee i »*Bordlum*« (udtales: »*Bordelem*«), ligesom han troer at erkjende, at Stednavnenes Karakteer stemmer med Egnens Sprog (l. c. S. 8).

Jo mere jeg i Overeensstemmelse med egne tidligere Granskninger over *Zeni*'ernes Reiser maatte føle mig tiltalt af den Mening, der laae i disse Hr. *Krarups* saa sparsomme Udtalelser, jo stærkere maatte jeg ogsaa føle det Savn, som denne Historikers besynderlige Knaphed fremkaldte i alle de Retninger, der syntes mig at skulle lægge den egentlige Styrke i hans Tolkning af dette Afsnit af *Zeni*'ernes Beretning, saafremt Tolkningen da ikke blot og bar skulde blive en subjektiv Gisning. Da jeg ovenfor i saa temmelig ubetingede Udtryk har udtalt mig om dennes sandsynlige Rigtighed, blev det mig altsaa ligesom en moralsk Pligt, selv at føre Undersøgelsen videre, for at kunne anskueliggjøre baade for mig selv og Andre de Forhold, der forekom mig at kunne tale for, at Anskuelsen ogsaa havde en mere objektiv Berettigelse.

En naturlig Betingelse for, at jeg skulde kunne slutte mig aldeles til den Mening, at det af *Zeni*'erne besøgte »*Frislanda*« var at finde just i Nordfrisland vilde det selvfølgelig blive, at jeg ved at føre Undersøgelsen videre og noget dybere, kunde vinde gode Støttepunkter for Anskuelsen eller dog flere Sandsynlighedsgrunde for den. Glippede dette, maatte jeg idetmindste kunne forfølge Traaden i den paapegede Retning uden at møde altfor store Vanskeligheder for Antagelsen.

Dette forsøgte jeg altsaa efter bedste Evne, og, da jeg ikke er Historiker, men almindelig Naturforsker, selvfølgelig nærmest paa dennes Vis.

Det første Forhold, vi under vore Bestræbelser for at føre Undersøgelsen videre og dybere, nødvendigen have at gjøre os fuldt fortrolige med, er uheldigvis dette, at hvorsombelst i de udstrakte *Frislande* vi end vilde forsøge at sætte det Territorium, i hvilket *Nicolò Zeno* imod Slutningen af det fjortende Aarhundrede led Skibbrud og senere forblev i saa mange Aar, saa ville vi ikke dér finde en Egn for os, der i vort Aarhundrede vilde frembyde samme Omfang og samme Skikkelse, som i hine fjernere Aarhundreder. Ingen Del af »*Frislandene*« har undgaaet voldsomme Forstyrrelser og Omdannelser. Langt mere end for Islands gjælder det her for disse Egnes Vedkommende, at man maa være forberedt paa, at hele Landsdele og Øer kunne være forsvundne siden den Tid, medens andre kunne have faaet helt nye Skikkelser. De utallige Oversvømmelser og Stormfloder udgjøre nemlig en væsentlig Del af Frislandenes Historie og danne ligesom den røde Traad, der gaaer igjennem det tappre og frihedselskende *Friserfolks* egen Historie. I Oceanets Oversvømmelser, Bortskylninger og Gjennembrud samt Omfordelinger af Frislandenes frugtbare, oprindelig fra Havet erobrede Egne ligger den dybere Grund til selve Folkets Søndersplittelse og Svækkelse.

Det er følgelig givet, at heller ikke *Nordfrisland* kan have seet saaledes ud, som det nu er, og, desto værre, det kan historisk oplyses, at det er en af de frisiske Egne, der i disse Aarhundreder har lidt mest, og at det dengang saae endog meget anderledes ud. Om dets Udseende just til den bestemte Tid, der særlig vedkommer os, eller omtrent ved Aaret 1400, kunne vi rigtignok kun ad Omveie og kun tilnærmelsesvis danne os en Forestilling, men

dog faae deraf et efter Omstændighederne ret tilfredsstillende Billede. Ved Undersøgelsen af dets Udseende kommer det os nemlig ganske særlig tilgode, at vi for det første i *Caspar Danckwerths* bekjendte store Beskrivelse af Hertugdømmerne Slesvig og Holsten (1652) have de af Mathematicus regius og Landkaarttegner *Johannes Meyer* udførte Kaart i Folio over Nordfrisland fra c. 1650. Disse store, omstændelige og omhyggelige Kaart over det Landskab, der nærmest interesserer os, gjengive os altsaa dette, som det saae ud 230 Aar før vor Tid og omtrent 250 Aar efter *Zeni*'ernes Tid, eller i et Tidsrum, der ligger midt imellem disses og vor. — Men endnu en anden heldig Omstændighed kommer os her til stor Hjælp. Fra samme Tidsrum og fra samme dygtige Kaarttegner samt i selvsamme Størrelse besidde vi et omhyggeligt Forsøg paa efter foreliggende Data at reconstruere Nordfrisland, som dette maatte have været paa *Valdemar II*'s Tid, eller c. 1240, altsaa 160 Aar før *Zeni*'ernes Tid. De Data, der laae til Grund for Reconstructionen, vare fornemlig gamle Jordebøger, Skatte- og Tiendelister samt Kirkefortegnelser, næsten alle endnu opbevarede; men dernæst *Johannes Meyer*'s utrættelige Opmaaling og Kaartlægning af de under det dækkende Havs Overflade, især under den daglige Ebbe og Flod, endnu erkjendelige Land- og Eiendomsgrændser og Vandløb, de endnu talrige Ruiner og Rester af ødelagte Kirker og Huse; og endeligen de fornemlig blandt de ældre Generationer af Friserne dengang endnu i Traditionen opbevarede Navne paa disse Levninger og Steder — Alt dette naturligvis nøie sammenholdt med de forannævnte Fortegnelser o. s. v.

Hvad man end til sine Tider har fremsat imod Paalideligheden af dette eller hint Afsnit af *Joh. Meyer*'s Kaart for Tidsrummet 1240, eller dettes Enkeltheder, saa har man dog stedse maattet erkjende det for at være et i det Hele heldigt og paalideligt Forsøg paa en saadan Reconstruction. Navnlig har jeg efter Alt, hvad jeg i senere Tider har seet

fremkommet til Bekræftelse af dets almindelige Rigtighed, ikke kunnet tage i Betænkning i dets store Træk og med dets talrige efter de ovennævnte Kilder tilføiede Stednavne, at lægge disse Meyerske Kaart til Grund for den Sammenligning, vi her ville anstille. Vil man føle sig endnu mere betrygget i dette Skridt, da anbefaler jeg at gaae den Vei, jeg selv har maattet gaae, og tage tilbørligt Hensyn tillige til Lærer *J. N. Schmidts* reviderede Gjengivelse af *Meyers* Kaart og til det af *Gebhardi* hos *Langebeck* sammenstillede Kaart for Aaret 1240, der i Scriptores Rerum Danicar. VII er medgivet Aftrykket af Kong *Waldemars* Jordebog[38]. I Hovedsagen og til vort Brug ville Ændringerne dog findes uvæsentlige.

Lægge vi altsaa Kaartbladene for 1240 og 1650 ved Siden af hinanden, saaledes som vi her i photograferede Kopier, men i formindsket Maalestok have gjengivet dem paa vort Kaartblad C, tage de sig unægtelig meget ulige ud. Det første er fuldt saa uligt Kaartet fra 1650, som dette vil findes uligt et Nutidskort af Nordfrisland. Hovedforskjellen i det Store mellem disse Kaart ligger vel i Landmassernes Formindskning og Bugternes og Indskjæringernes Forstørrelse, men overalt vil man tillige finde, at i Landmassernes Omrids eller Configuration ere Forandringerne i en Hovedsum visselig ikke mindre. Disse Forandringer vise sig derhos at have deres Grund ligesaameget i Tiløgninger paa sine Steder, som i Bortskjæringer paa andre. — Ville vi da efter de foreliggende Kaart tænke os Nordfrislands Skikkelse ved Aaret 1400 omtr., ville vi ikke kunne tage meget feil, naar vi tænke os den som liggende mellem Kaartet fra 1240 og det fra c. 1650.

Disse to Kaart stemme i deres Hovedconfiguration overeens deri, at der paa dem begge, om end af ulige Bredde, gaaer to store Udskjæringer af Landmassen i en Triangel ind imod det fastere Land, Geesten, eller som det i

ældre Tider skreves: Goest eller Goes, én nordenfra og én sydenfra. Et lignende vinkelformet Indsnit maa vi altsaa tænke os i Landskabet ved Aaret 1400, ret ligesom det, vi see paa Danmarks-Kaartet paa det *Zeni*ske Kaartblad fra 1558 og som altsaa mindst gaaer tilbage til dette Aar, eller er 100 Aar ældre end Meyers fra 1650. Det kan være, at *Zeni*-Kaartets er fra en meget tidligere Tid, hvilket da ogsaa maatte gjælde for dettes oven over liggende sydlige Del af Norge, der er tegnet paa en lignende Maade og meget ulig de øvrige Fremstillinger paa Kaartbladet; men jeg er dog meget utilbøielig til at gaae ind paa denne Antagelse. Ligheden i Enkelthederne af Danmark paa det *Zeni*ske Kaartblad og af et større selvstændigt Danmarks-Kaart, stukket i Venedig 1562 af en Ubekjendt[39], altsaa kun 4 Aar efter *Zeni*reisernes Publikation, er mig nemligen altfor paafaldende, til at jeg ikke skulde hævde begge en fælleds og samtidig Oprindelse. Det i Triangelen liggende Land er paa dette større Kaart af 1562 udtrykkelig betegnet »*Strãt Vriefé*«.

Sammenholde vi nu *Joh. Meyers* ældste Kaart og dets talrige Navne paa Steder og Vandløb med dem, der findes i den *Zeni*ske Text, minde Navnene paa hine to store Indløb, det nordlige: »*Nordere Tiefe*« og det sydlige: »*Sudere Tiefe*«, os strax om det *Zeni*ske »*Frisland*«-Kaarts »*Colfo nordero*«, og »*Sudero colfo*«, begge i et ægte frisisk Tilsnit. Ad det sidste af disse Indløb kom *Zeno* ifølge Texten til Havnen eller Skibsleiet »*Sanestol*«, hvor den saltede Fisk toges til Prise, og ind ad »*Sudere Tiefe*« kommer man ifølge *Meyers* Kaart til et Sted med et noget lydlignende Navn *Steinsolt*, der maaskee kunde svare hertil. Men forresten maa det her strax erindres, at i Frislandene er Endelsen »*boll*« eller »*bull*« saa almindelig i Stedsnavnene, og selve disse saa hyppig i deres første Del afledte af »*Sand*«, at det var saare naturligt, om der her laae et feilskrevet

»*Sandsboll*« under Navnet »*Sanestol*«. Efter en Vending omkring en Landpynt, siger *Zeni*texten endvidere, kom de til »*Bondendea*«, og gaaer man ind ad »*nordere Tiefe*«, saa viser os Kaartet, som man vil see, et »*Bondum*« eller »*Bundum*«, der i Lydlighed kommer saa meget nærmere til »*Bondendea*«, som den frisiske Udtale af Ordet, saavidt jeg har forstaaet, er »*Bondemen*«, og ved denne Parallelisering bør det erindres, at Affatteren af det *Zeni*ske Kaartblad ogsaa har lagt »*Bondendea*« ved »*Golfo nordero*«.

Hr. *Krarup* har, som jeg ovenfor har anført (S. 115), allerede udtalt den Gisning, at »*Zichmni*'s« Besiddelser: »*Porlanda*« maaskee skulde søges under Navnet »*Bordlum*«, og dette er ikke umuligt; men da de udtrykkelig nævnes som nogle Smaaøer, og det dog er uvist, om Egnen omkring »*Bordlum*« dengang var Øer, skal jeg dog snarere henvise til »*Porrenlande*« (Kog) ved Husum, som man vil see i alt Fald opfylde Betingelsen at ligge sydlig (?) for det, vi ansee for *Zeno's* Frisland[40]. Foruden sine egne Besiddelser (»*possedeua*«) havde *Zichmni* Herredømmet (*signoreggiana*) eller Overbestyrelsen over et større Landskab: »*Sorano*«, som det nu næsten i halvfjerde Aarhundrede har lydt i Texterne af *Zeni*reiserne og hos Commentatorerne over disse, uagtet Originalens Trykfeilsliste udsiger, at ved en »error da copista« er det sidste *o* i Navnet læst feilagtigen istedetfor et *t*, og Ordet skal altsaa læses »*Sorant*«. I denne Form kommer Ordet baade over fra det mere italienske til et mere nordisk eller frisisk Tilsnit og bliver mere overensstemmende med Formen: »*Sorand*«, som Kaartbladets Affatter eller Tilrettelægger har givet det, da han indsatte det ved »*Frisland*«-Kaartets Sydrand. Jeg tillader mig her at gisse, at ogsaa rimeligvis det første *o* i dette Ord ved en »error da copista« er bleven mistydet paa samme Maade, og at der skulde være læst: »*Strant*« eller »*Strand*«, og at Meningen dermed var: »*Strandfrisland*«. Jeg bestyrkes noget i denne Gisning ved det ovennævnte venetianske Kaart fra

1562, der netop paa det af de to Indskjæringer begrændsede Land allerede har Navnet »*Strat Vriefé*«, og Betegnelsen »Frisia litús« ogsaa forekommer paa endnu ældre Kaart. Desuden vil Strand-Frisland svare til den Beliggenhed, Texten tillægger sit *Sorant*, naar den læses paa en nogenlunde forstaaelig og naturlig Maade. Men naturlig kan jeg virkelig ikke kalde en Tolkning, der i den korte Betegning af »*Sorants*«, ɔ: »*Strants*« (?) Beliggenhed (»fra terra la Duchea di Sorant, posta dalla banda verso Scotia«) vil see en Angivelse af, at dette Landskab laa over imod Skotland[41]. Det her forekommende Ord: »*Scotia*« har saa stor Lighed med et *Gocia* eller »*Goestia*« som italiseret Navn for »*Goes*« eller »*Geesten*«, som det nu kaldes, at jeg mener ikke at være gaaet udenfor de berettigede Gisninger, naar jeg antager simpelthen, at »Geesten«, det høiere og tørrere Land — »fra terra«, i Modsætning til Smaa-Øerne — er ment med Ordet: »*Scotia*«. Engang inde paa Lydlighedernes og Gisningernes mindre sikkre Terrain anseer jeg det hensigtsmæssigst strax i Sammenhæng med det ovenfor Yttrede at fremsætte min Gisning i dens hele Omfang. Thi de Sammenstød med Hær og Skibe, der i Texten jevnlig omtales imellem *Zichmni* som den, der for sin egen Person vilde erhverve sig selvstændige Besiddelser, og den »Konge af Norge« — »*re de noruegia*« — hvem Texten betragter som den ligitime Herre over de Besiddelser, han vilde tilegne sig, kan jeg ikke opfatte som Sammenstød med den virkelige Konge af Norge, *Margrethe's* Søn, skjøndt der fra den kronologiske Side maaskee ikke vil være noget til Hinder for denne Opfattelse; men derimod nok som Sammenstød med en Statholder over »*Norges*-Harde« eller »*Norgoes*-Harde«, nemlig den nordlige Halvpart af Geestlandet, der jo under disse Navne er os bekjendt fra flere Dokumenter før og efter Aaret 1500[42]. At der ved Textens Hærtog sandsynligvis er at forstaae Smaaskjærmysler og Razzier, derpaa er Opmærksomheden allerede tidligere bleven henledt.

Mine tre her anførte Gisninger, at der formodenlig ved Feillæsning eller Feilskrivning staaer i Texten »*Sorant*« for *Strant* og »*Scotia*« for *Goesia* eller *Goestia*, samt at dens »*Noruegia*« godt kan være et misforstaaet Udtryk for *Norges-Harde*, beder jeg foreløbigen kun betragtede som det, de her ere. Senere hen, naar de Oplysninger, der gives om andre Forhold, som hidtil ikke ere blevne forstaaede, blive sete i Forbindelse med dem, ville de maaskee gjøre Fordring paa at være noget mere, idetmindste Sandsynligheder.

Tilsammen ville altsaa Textens Stedbetegnelser indenfor det geografiske Omraade, hvori Begivenhederne baade ved Strandingen og nærmest efter denne antages at være foregaaede, neppe lægge nogen virkelig Vanskelighed i Veien for os for at see et »Nordfrisland« i Textens »*Frislanda*«. Det næste Spørgsmaal bliver da, hvorvidt ogsaa Landskabets Naturforhold og Befolkning, naar i Reiseberetningen enkelte Træk af disse maatte dukke frem, ville blive forenelige med denne Opfattelse. Dette synes virkelig at være Tilfældet.

Det er jo for det Første allerede andensteds (S. 83) bleven bemærket, at der i Reiseberetningen ikke med et eneste Ord røbes, at dens »*Frislanda*« var et bjergigt eller klipperigt Landskab, med imponerende, steilt i Havet nedstigende Fjældsider, som Færøernes; eiheller, at Landet, som Tilfældet er paa disse Øer, lagde mindste Vanskelighed i Veien for særdeles lette Bevægelser med »Hæren« fra den ene Side af Landet til den anden. Kun for »Flotillen« frembød »*Frislanda*« saadanne, og af en særlig og meget alvorlig Beskaffenhed. Disse tør vi derfor ikke lade blive uomtalte.

Allerede ved Skildringen af *N. Zeno's* og hans Landsmænds raske Sømandsfærd det første Aar, de tilbragte i »*Frislanda*«, og hvorved det forundtes dem at redde *Zichmni's* Flotille paa 13 Skibe fra den visse Undergang, betones det af *N. Zeno* selv, at Havet om »*Frislandas*« Kyster er

særdeles vanskeligt at beseile, fordi det over al Beskrivelse er fuldt af Banker og Grunde — »immaniera piena di Seccagne, et di Scogli.« — Textens Udtryk om de første: »*Seccagne*« kan aldeles bogstaveligen forstaaes som tørlagte eller tørløbne Sandbanker; om de sidste har den Ordet »*Scogli*«, der ifølge Sprogbrugen visselig ikke behøver at tages som Klipper eller Skjær, men som almindelige Revler eller Grunde, der hindre Seiladsen, altsaa Sand- eller Sten-Revler. Alt dette er følgelig meget foreneligt med »Frislands«-Kysternes Beskaffenhed. Men selv herved paatrænger der sig dog uvilkaarligen nogen Mistanke imod Affatterens rigtige Læsning af Udtrykkene i de hjemsendte Breve. Det var jo tænkeligt, at der f. Ex. i disse mishandlede Papirer ikke havde staaet: »scogli« men »scoli«, hvilket i det Venetiansk-Italienske bruges saa almindelig om Vandløb, Udløbsrender, og hvis saa, da maa man indrømme, at der af de »Frislandene« omgivende Sande og Vatter med de imellem disse udskaarne Vandløb ikke kunde gives et mere træffende Billede, end netop ved Textens Ord: »seccagne et scoli«.

Fra selve Landets Beskaffenhed vende vi vort Blik imod de enkelte Træk, der meddeles om dets Befolkning og dets Hersker!

Naar *Nicolò Zeno* i sit Brev til Broderen *Antonio* fremhæver Indbyggernes voldske Natur og deres truende Holdning imod de Skibbrudne, saa at disse næsten synes kun at skylde *Zichmni's* Mellemkomst, at de beholdt Livet, saa kunne vi, Sandheden troe, ikke godt nægte, at denne Skildring — desto værre — synes at passe særlig paa Friserne. Om endogsaa alle Strandboere ikke blot i denne fjernere liggende Tid, men høit op imod vort eget Aarhundrede i det Hele vare tilbøielige til at opfatte Skibbrud og Stranding som en Slags Gudsdom, der var overgaaet de Skibbrudne, og derfor disse som retsløse Mænd i alle Henseender, saa var der dog neppe nogen Afdeling af Nordsø-

kystens Beboere, som i denne Retning havde faaet og beholdt et saa slet Ord paa sig, som just Friserne, hvor brave de end ved andre Leiligheder viste sig. Denne haarde Beskyldning udtales selv af indfødte Frisere, og en frislandsk Præst i forrige Aarhundrede offrer i sin Beskrivelse af Landskabet Eiderstedt flere Sider paa en Skildring af det ubetvingelige og umenneskelige Sind, der under en Stranding bryder frem hos hans Sognefolk[43]. Efter hans egne Udtryk staae »Irokesere, Karaibere, Canibaler» og lign. langt over Friserne, naar disse ere i Strandings-Stemning og da kun ledes af overlagt Umenneskelighed.

At Indbyggerne i »Frislanda« mødte bevæbnede ved Strandingen, er yderligere et frisisk Træk.

Som et Træk fra en helt anden Side nævner jeg derimod den naive, men vistnok naturtro Skildring, som der i samme Brev gives af Bedrifterne, som *Zichmni's* Skibe udførte i den sydlige Vig (colfo sudero), nemlig den lille Razzia ind til Havnen »*Sanestol*«, hvor de borttoge nogle Smaa-Fartøier (navigli) med saltet Fisk. Mindes man ikke herved uvilkaarligen om den hos Friserne velkjendte Skik, at samle og nedlægge Fisk m. m. i Fartøier, der ligge i bestemte Baadeleier, som oftest i Mundingerne af Vandløbene (Sielene), for fra disse, senere og til bestemte Tider, at føre Fisken videre over Havet til Handelspladsene?[44] Vi komme forøvrigt længere hen i Skildringen af *Zeni*-Reiserne til at drage disse Vandløb og deres Mundinger ind i vor Betragtning, og derfor nævner jeg allerede her, at det frisiske Udtryk for Mundingerne i Reglen er: *aber* eller *aver*, og at Forraadet ved disse, foruden i Skibe og Baade, kan opsamles i faste Forraadshuse eller Vareboder. En saadan hedder: *Spickbod* (*spick* frisisk = *Speicher* tydsk).

At *Zichmni* under og efter Strandingen talte Latin med de skibbrudne Venetianere, er ingenlunde unaturligt eller overraskende, da han betegnedes som Adelsmand og Jorddrot samt Styrer af et større Landskab. Til den

Tids gode Opdragelse af en Adelsmand var Kundskab til Latin ikke nogen ualmindelig eller unødvendig Attribut. Vi finde jo forresten iblandt de opbevarede Dokumenter, skrevne til og fra Communerne i Frisland, flere fra den Tid, der oprindelig ere affattede paa Latin.

Selv de meddelte Smaatræk om de mange Faner, hvormed *Zichmni's* seirrige Fremgang efter Beretningen blev hilset (sml. S. 78) fra alle Sider, behøve aldeles ikke at være Udtryk for Overdrivelseslyst og Bombast, saaledes som Mange ville udlægge dem. De stemme, synes mig, naar vi have et ægte Frisland for os, meget godt med velbekjendte Forhold i Frisernes talrige og meget smaa Commune-Republikker, der hver havde sin Fane, sin aarligen valgte Fanebærer o. s. v., og ved enhver Leilighed lod sig repræsentere ved sine Faner[45].

Paa eengang baade med Egnen, som Nord-Frisland, og med Tidsaanden synes ogsaa det hele Sørøver-Liv — de ædle *Zeni*ers Manes tilgive mig dette Udtryk! —, der overalt skinner igjennem den givne Skildring af Begivenhederne, at staae i saare god Samklang. Det var jo ikke alene i de to sidste Decennier af det 14de Aarhundrede, men ogsaa i det første af det 15de, at Viktualiebrødrenes eller Likendelernes Færd var i fuld Blomstring; og i hvilken Grad dette næsten privilegerede Ufredsliv førtes ved og fra de frisiske Kystlande — snart begunstiget af denne snart af hin hanseatiske Stat — derom foreligger der gode Vidnesbyrd baade i Nabolandenes og i vor egen Historie[46]. At *Zichmni*, hvo han end har været, og under hvilket Palladium han end fra først af har begyndt en Virksomhed for egen Regning, har ladet sig smitte af Tidsaanden og deltaget i slige Hærtog og dermed søgt at erhverve sig Besiddelser, og det baade fjern og nær, derpaa lægge Textens Skildringer jo intetsomhelst Skjul, og saa meget større Uret vilde det være at

drage dette ligefrem i Tvivl. En Mængde af *Zeni*-Reisernes Commentatorer have ogsaa været tilbøielige til at betragte Reiserne — hvad de end i andre Henseender have dømt om dem — just fra denne Side.

Under denne Forudsætning har der rigtignok fra enkelte Sider lydt Forundring over, at Patricieren *Nicolò Zeno*, et Medlem af en af Venedigs ældste og ædleste Familier, om han end var en skibbrudden Mand, har villet nedværdige sig til, og kunnet finde sig i det vilde Liv, som disse halvprivilegerede Røvere førte. Man har da ganske vist til hans Undskyldning villet hentyde baade til Tidsaanden og til den Friskhed, der gik igjennem dette eventyrlige Liv, da jo Hærjingstogene nærmest maatte være beregnede paa en hurtig Overraskelse af de hjemsøgte Egne; dels endeligen dertil, at Selskabet, om det end vistnok var et temmelig broget, dog ogsaa kunde have mange ham jevnbyrdige Elementer mellem sig, da det hyppigt nok hentede sine Medlemmer fra Adels- og Fyrste-Familierne. Men med Alt dette synes det mig, at man ikke tilstrækkeligen har fremdraget et Par andre Forhold, der maaskee paa den ene Side kunde have virket tvingende paa *Zeno* til at træde ind i et sligt Selskab, eller paa den anden Side have kunnet gjøre ham et saadant Liv, om ikke tiltalende, saa dog udholdeligt.

Naar Broderen *Antonio* i et af de senere Brudstykker af Brevene fortæller til *Carlo* i Hjemmet, at han selv havde inderligt ønsket at vende hjem, men at han ikke kunde, fordi *Zichmni* nægtede sit Samtykke dertil[47], saa faaer man heraf, og af flere Steder, det Indtryk, at om *Zichmni* end efter Brødrenes gjentagne Lovtaler over ham, maa have behandlet dem vel, idetmindste efter deres egen Mening, saa har dog denne det venetianske Skibsmandskabs Redningsmand, som det synes, udøvet et særeget og strengt Herredømme over

dem; thi stærkt have de følt sig bundne til ham. — Datidens Strandret var jo grumme streng, og længe efter *Zeni*-ernes Tid træffe vi endnu paa den Opfattelse, at den Mand havde forbrudt Frihed og Liv, der gik iland paa eller vel endog strandede ved fremmede Herskabers Kyster. Mon da ikke Forholdet imellem *Zichmni* og *N. Zeno* for en væsentlig Del tør finde sin Forklaring i, at *Zichmni* har havt en streng Strandrets Bestemmelser paa sin Side, naar han maaskee ligefrem stak de skibbrudne Fremmede ind i sin Flaade som simple Matroser? Er det i alt Fald ikke en saadan Mening, der maa læses ud af de Linier, hvormed Strandingen og dens Følger omtales i den første videnskabelige Benyttelse, der gjøres af den da nylig offenliggjorte *Zeni*-Reise, nemlig i *Moletii* allerede tidligere omtalte Udgave af *Ptolomæi* Cosmographia (1562). Det hedder nemlig her i en historisk Oplysning om *Zeni*-Kaartbladet og dets Forfattere: ».... naufragium fecerunt post aliquos dies in Insula Frislanda. In qua a Domino illius, qui Zichmnius dicebatur, capti, tanquam nautæ, in multorum navigiorum classe immissi fuerunt.« Selv om den ældre *Nicolò Zeno* ved sin overordnede Sømandskyndighed snart tilvandt sig en friere Stilling i Flaaden og blev Anfører for den — noget, der senere gik over paa Broderen — var det dog maaskee det ham ved Skjæbnen paatvungne Forhold til *Zichmni* og det Kampliv, han derved blev nødt til at føre, der gjorde ham Broderen *Antonio's* Overreise til *Frislanda* saa ønskelig, eftersom denne var, saa hedder det udtrykkelig, baade en kjær Broder og tillige en tapper Broder.

Men naar nu Texten endvidere fremhæver som et Karaktertræk hos *Nicolò Zeno,* at han fandt en Tilfredsstillelse i at lære fremmede Steder at kjende, samt fremmede Sæder og fremmede Sprog — og det Samme see vi forøvrigt ogsaa senere fremhævet om *Antonio* —

saa ligger det saare nær, ogsaa at tage denne Tendents hos ham op i vor Beregning over, hvad der i slige Hærtog kunde være tiltalende for disse hans Tilbøieligheder, selv om Togtene førte et temmelig vildt Liv med sig og bleve foretagne i et maaskee mindre godt, om end efter Fødsel ham jevnbyrdigt Selskab.

Efter at *Nic. Zeno* ved selv at lide Skibbrud var bleven berøvet sit oprindelige Middel til Opnaaelsen af det Formaal, han ved sin Bortreise havde stillet sig, kunde der jo ikke let gives ham nogen bedre Leilighed til at besøge fremmede, selv fjernere Folkeslag og Lande, end den, der frembødes paa Togter, som hærjede snart i det ene snart i det andet Hav, og tidt nok med korte Mellemrum. Paa en saadan Forening imellem et Fribyttertog imod et fjerntliggende Land og en videnskabelig Undersøgelse af dette, kjende vi baade faktiske og meget nærliggende Exempler. Thi i dette Aarhundredes Begyndelse har vort eget Fædrelands Historie frembudt et forbausende Skuespil af denne Art. Som en baade mulig og sandsynlig Parallel til, hvad jeg maa formode at have været den rette Sammenhæng med *Zeni*ernes fortsatte Reiser i Norden, tør jeg derfor ikke undlade her i Korthed at erindre Læserne om en vistnok mere end halvglemt Begivenhed fra Aaret 1809, altsaa fra en Ufredstid, da Island og Færøerne ved engelske Krydsere vare afspærrede fra al Forbindelse med Moderlandene, Norge og Danmark.

Sikkert er der blandt os nulevende ikke just faa, der i ældre Tider have hørt og læst saa meget om det eventyrlige Rovtog, som et engelsk Handelsskib, tilsyneladende under en fredelig Handels Maske — idetmindste i Begyndelsen — i de nævnte Krigsaar udførte imod Island, at de maaskee dunkelt ane, hvorhen jeg sigter. Med en Haandfuld bevæbnede Søfolk gjorde Skibsføreren og Supercargoen sig til Herre over Island, afsatte og fængslede Øens Kommandant og indsatte til Gouvernør eller, som han kaldte

sig, Protector over hele Øen, en Galning og Eventyrer *Jørgen Jürgensen*, en danskfødt Mand, der som Tolk og Commissionær havde fra England fulgt med Skibet og hjulpet dets Rhedere med at sætte Udpresninger og Plyndringer i Stil. Meget faa ville derimod de være, der, som jeg, i længere Tid (1839—40) har færdedes paa Hovedskuepladsen for de vigtigste af disse Begivenheder og der i Ro i en 8—9 Maaneders lang Vinter har kunnet gjennemlæse mangt et oprindeligt Aktstykke om denne eventyrlige Historie, som indenfor sin Virkeligheds Ramme rummer saare Meget, der overgaaer Alt, hvad man i *Zeni*ernes Skildringer har villet ansee for de største Overdrivelser og for saadanne Udvæxter fra Sandheden, som alene kunde skyldes en Sydlændings livlige Phantasie. Hverken af den ene eller den anden Gruppe vil der imidlertid være mere end en ganske Enkelt, der har i frisk Erindring et besynderligt Træk, som her er af stor Interesse. I Ledetog med denne tvetydige Skibsbesætning, der ret snart kastede Masken og ikke tog i Betænkning at forøge sin Styrke til det Dobbelte ved at løslade og bevæbne Fangerne i Reykiaviks Tugthus, ankom ogsaa til Island en sand Fredens Mand, en yngre Lærd, der ikke kunde betvinge sin Lyst til at lære Islands Natur, og navnlig dens Planteverden at kjende, og for hvem den indflydelsesrige, store og berømte Naturvidenskabens Mæcen Sir *Joseph Banks* endelig havde faaet udvirket en Tilladelse til at ledsage Expeditionen til Island, som den eneste Udvej for ham til i disse Aar at naae til dette Land. Denne Mand var den senere som Botaniker høit ansete Dr. *Will. Hooker*, Forfatteren af: »Journal of a Tour in Iceland in the Summer of 1809«, 2. voll. London 1811, 2d edit. 1813. Uagtet Forfatterens store Uheld ved Bortreisen fra Island, Skibets Brand og Tabet af alt det Indsamlede og Optegnede paa Reisen, saa at meget har maattet gjengives efter Hukommelsen, er dette Værk om Islands Natur og Befolkning et for sin Tid meget fortrinligt Arbeide, og for et Værk af

denne Betydning staaer altsaa Videnskaben i Gjæld til et Togt af mere end tvetydig Beskaffenhed.

Dette Togts Begivenheder og Følger er det nu, der senere, i Aaret 1833, stod vor lærde *Finn Magnussen* saa særlig for Tankerne med Hensyn til de Engelskes ufredelige Handelstog til Island i det 15de Aarhundrede og *Christopher Columbus's* paastaaede Besøg i Island, forinden han gjorde sin store Reise helt over til Atlanterhavets vestlige Kyst. *Zarhtmanns* tidt nævnte Afhandling om *Zeni*ernes Reiser (N. T. f. O. II. 1833) havde nemlig bragt det Faktum til almindeligere Bevidsthed i Norden, at *Columbus* i sin af Sønnen *Fernando* lang Tid efter Faderens Død offenliggjorte Biografie yttrer, at han havde været paa Island, der kaldes »*Tile*«, og at han da selv har iagttaget nogle ukjendte Forhold ved Øens Beliggenhed og ved Havet om Øen. Ogsaa omtaler han, at Kjøbmænd fra Hull og Bristoll førte livlig Handel derpaa. I denne Anledning er det da, at *Finn Magnussen* i samme Bind af Tidskriftet giver os sin lærerige Afhandling: »Om de Engelskes Handel og Færd paa Island i det 15de Aarhundrede, især med Hensyn til Columbus's formentlige Reise dertil i Aaret 1477, og hans Beretninger desangaaende« (S. 142—169). Helt igjennem møde vi her talrige Exempler paa den ufredelige Handel, Fremmede, især Englændere, søgte at sætte igjennem paa Øen, og særlig stadfæster Forfatteren dette ogsaa for det snevrere Tidsrum, indenfor hvilket *Columbus's* ovennævnte Besøg paa Island maa have fundet Sted. Da der netop ogsaa i disse Aaringer blev ført Klagemaal over Handelsskibene fra Bristoll, og han ganske naturlig maatte antage, at det var dem, *Columbus* havde benyttet til Iværksættelsen af sit Besøg paa Island, bringes Forfatteren uvilkaarligen til at bruge følgende Yttring for derved ligesom at værne *Columbus* imod den Mistanke, der uvilkaarlig paatrængte sig. »Dog maa vi i al Fald haabe,« tilføier han, »at *Co-*

lumbus i hin Tid, om hvilken *W. Irwing* (I. 5. 18) siger: at Sørøveri næsten blev anseet for lovlig (piracy was almost legitimatized), ikke har deltaget i de af Britterne da begaaede Voldsomheder imod Islænderne.« At *Finn Magnussen*, der selv og paa nært Hold havde i Reikiavik været Vidne til Begivenhederne i 1809,[48] betoges af en ængstelig Uro for en nøie Forbindelse imellem Bristollmændene og *Columbus*, er ganske naturligt, og jeg deler fuldt ud baade min afdøde Velynders Ængstelse og hans Haab. Derfor er jeg ogsaa her tilbøielig til at see et nyt Exempel paa, hvorledes Mænd med store fredelige Missioner have til deres Formaals Fremme indgaaet i Forbindelser af modsat og lavere Art. At *Columbus* paa dette Togt blev bekjendt med Islands, idetmindste dens Sydkysts, til hans store Forundring isfrie Tilstand om Vinteren (Februar), med den uhyre Flod og Ebbe paa denne Kyst[49], og med den hele Øes langt vestligere Beliggenhed, end han havde formodet, det vide vi af hans egne faa Ord. Hvor stor en Indflydelse den ovenfor befrygtede Mesalliance, om ikke med et Fribyttertog saa dog, med et tvetydigt og ufredeligt Foretagende har havt i andre Henseender paa at bringe hans store Tanker til Modenhed, vide vi derimod ikke; vi have imidlertid neppe Grund til at antage den for at have været ringe.

Efter alt dette, der jo paa et foregaaende Blad (S. 128) tog sin Begyndelse med de undskyldende Hentydninger, man fra flere Sider havde ment at burde gjøre om *Nicolò Zeno's*, den ædle Patriciers Færd, for ligesom at rense dennes Eftermæle, ligger det saare nær, her til Slutning at gjentage et i andre Udtryk allerede forelagt Spørgsmaal. Det geografiske Billede af Island, vi under Navnet »*Frisland*« have paa *Zeni*ernes Kaartblad, og som i sin Udførelse ganske sikkert for Tidspunktet 1400 er et aldeles enestaaende Kaart af et Land udenfor Middelhavet og de dette nærmest tilgrændsende Kyster af Atlanterhavet — maa dette ikke, efter Alt,

hvad der nu foreligger, snarest tænkes frembragt under en særlig Constellation af modstridende, tilsyneladende uforenelige Interesser? Mon vi ikke indenfor Islands Historie allerede ved Aaret 1400 netop i dette enestaaende Kaart af Landet møde det første Exempel paa det Udbytte, menneskelige Kundskaber have vundet under en Forening af Ufredens og Fredens Bestræbelser, under en skurrende »Mesalliance«, som vi kaldte den, men hvorpaa *Columbi* Besøg i Island 1477 synes at give os et andet, og Dr. *W. Hookers* Reise i Island 1809 faktisk et tredie og mere storslaaet Exempel?[50]

Summen af alle disse Betragtninger og Overveielser er for mig, i Korthed, bleven dette, at jo mere jeg har søgt at føre Textens faa Data og tarvelige Vink om »*Frislanda*« sammen som spredte, men sammenhørende Dele af eet Billede, desto mere have de netop stillet sig for mig i den ovenfor skitserede Sammenhæng. Mere og mere har derfor den Tanke vundet Styrke hos mig, at om endogsaa det »*Frisland*«, der som en stor Ø er aflagt midt paa det *zeni*ske Kortblad, er et utvivlsomt og virkeligt Island, saaledes som Admiral *Irminger* fornylig søgte at hævde det, saa kan det »*Frislanda*«, hvortil Reiseskildringen henlægger *Nicolò Zeno*'s Stranding og Brødrene *Zeni*'s mangeaarige Ophold hos *Zichmni*, neppe med større Sandsynlighed henlægges til noget andet Land end til Nordfrisland, saaledes som Hr. *Krarup* havde antydet det, om end kun vel løseligen.

Videre end til en Sandsynlighed for Rigtigheden af denne Opfattelse vil *Zeni*-Textens forstyrrede Tilstand, der er saa almindelig erkjendt, imidlertid ikke kunne føre os, og *Zeni*-Kaartbladet kommer os jo i dette Punkt slet ikke til Undsætning, da dets Kaart af hele Danmark, saa vel truffet det end for den Tid maa siges at være, har

ingensomhelst Stednavne paa den vedkommende Del af Landet og følgelig ikke kan røbe os noget.

Selv disse ugunstige Forhold have dog ikke betaget mig Haabet om at naae til en noget større Grad af Vished for Rigtigheden af den givne Udtydning, idet jeg har tænkt mig, at en kritisk Vurdering af andre Partier paa Kaartbladet muligen kunde give indirekte Vidnesbyrd til Bestyrkelse af Tydningen.

Turde jeg altsaa forudsætte, at Læserne ville erkjende, at den forudgaaende Fremstilling, saa subjektiv en Dragt den end paa sine Steder kan synes dem at bære, stedse har fulgt naturlige, om end ikke synderlig benyttede og i Virkeligheden ogsaa noget vildsomme Veie, for at give Opfattelsen saa megen Objektivitet, som Materialets løse Sammenhæng og Beskaffenhed vilde tillade, — saa vilde jeg foreslaae dem at følge min Fremstilling endnu et lille Stykke videre, men i en helt ny Retning. Vi ville da tilsammen gjøre ligesom et Slags Kontraprøve paa den!

For at udføre et saadant *experimentum crucis*, lader os da et Øieblik gaae ud fra den i det Foregaaende vundne Sandsynlighed — den være større eller mindre — at vi i Textens »*Frislanda*« have et Parti af de egentlige frisiske Lande for os, og navnlig et nordfrisisk; lader os dernæst midlertidigen stole saa meget paa Sandhed i Textens Fremstilling, at der har ligget noget virkeligt til Grund for den, og at altsaa Textens »*Frislanda*« var bleven ligesom et Udgangspunkt for *Zichmni*'s og *Zeni*ernes fjendtlige Hjemsøgelser paa andre Egne i Norden. Under en saadan Forudsætnings Rigtighed, maatte vi da ikke have ligesom den Mulighed for os, at hvad Text og Kaart meddele os om disse hjemsøgte Egne maaskee kunde give os en Afspeiling af, hvorvidt Egnene vare komne i Berøring just med frisiske Folkefærd? Thi naturligst bliver det i hvert Fald at antage, at Hovedbesætningen paa *Zichmni*'s Skibe maa betragtes

som »Frisere«, saafremt de af ham beherskede Landsdele virkelig hørte til Frislandene. Forholdet imellem den Betydning, som der i saa Henseende kan tillægges den forstyrrede, af Brokker sammenkittede Text lige over for Kaartbladet, og navnlig naar dettes enkelte Kaart findes rigelig udstyrede med Stednavne, er i det Foregaaende bleven saa klart belyst og stadfæstet, at det vil være en Selvfølge, at en mulig Afspeiling af slige Berøringer med Friserne og Frislandene langt sikkrere vil være at finde paa Kaartene end i Texten, og at hines Epigrafier tilsidst maa blive vor Støtte og afgjøre Dommen.

Vor Erfaring fra de foregaaende Undersøgelser henviser os selvfølgelig til de Fremstillinger paa Kaartbladet, der ere de mest »articulerede«, det vil sige: udstyrede med de fleste individuelle Træk, og desuden ledsagede med et større Antal af Stedbenævnelser, selv om disse sidste hidtil ikke have kunnet udtydes. Af saadanne Fremstillinger bliver det igjen Kaartbladets berømte, men i mange Henseender endnu gaadefulde »*Engrouelant*«, der stærkest tiltrækker sig vor Opmærksomhed. Det er os jo i Forveien altfor vel bekjendt, at netop til dette Partie af Kaartbladet knytter der sig i historisk Henseende en ganske særegen Interesse.

Zenos »*Engrouelant*« er ikke blot det Land paa Kaartbladet, der ved dets eiendommelige Omrids, Hydrografie og talrige Stednavne synes at maatte frembyde de fleste og bedste Betingelser for at kunne med Sikkerhed udtydes. Det er ogsaa det Land, om hvis Tydning man i 3 Aarhundreder hidtil har været mest enig, men om hvis rette Tydning det alligevel er af den største Vigtighed for Videnskabens Historie at have fuld Sikkerhed.

Saa godt som énstemmig har det *Zeni*ske »*Engrouelant*« været antaget for et Kaart af Grønland, endog for et fortræffeligt Kort af denne udstrakte Halvø. Lad os strax tilføie, at det igjennem det 16de og 17de Aarhundredes Atlasser har været saa godt som den eneste geografiske

Afbildning af »Grønland«, man besad; og denne Betydning har det hævdet med en Haardnakkenhed, hvorpaa Geografiens Historie vistnok ikke kan frembyde noget andet Exempel. Thi dette »*Engrouelants*« Træk forsvandt først fra Kaartet over Polar-Egnene, eftersom man Stykke for Stykke fik nyere og bedre Kjendskab til Grønlands Kyststrækninger og tilsidst nogenlunde sammenhængende Kundskab om hele den umaadelige Halvøs Beliggenhed og Figur. Men selv da, og senere, har det vedblevet at være en stadig Gjenstand for Grublen, hvorledes det egentlig havde været muligt til *Zeni*ernes Tid, altsaa henimod Aaret 1400, at have kunnet gjengive Landets almindelige Omrids saa nøie. Om man endog med *Zarhtmann* og Andre vilde antage »*Engrouelant*«-Kaartet for et underskudt Barn fra en senere Tid end *Zeno's*, nemlig fra *Zeni*-Reisernes Publikationstid 1558, og altsaa 150 Aar senere, vilde dette Forhold dog blive lige uforstaaeligt. »*Engrouelant*«-Kaartet gjengav jo efter den gængse Opfattelse Grønlands-Halvøen baade fra dens Vestside, imod Davisstrædet, og fra hele Østsiden; medens dog Davisstrædet først blev Europæerne bekjendt et halvt Sekulum senere, og Østkysten i hele sin største og midterste Udstrækning endnu, den Dag idag, igrunden er os ubekjendt. I Virkeligheden have vi jo kun en nogenlunde tilfredsstillende Kaartlægning af den sydligste Del af den op til $64^{1}/_{2}{}^{0}$ (ved Kaptl. *Graah*), og en orienterende Kaartlægning af dens nordligste Del fra 73^{0} ned til henved 69^{0} (ved *Scoresby* og Andre.) Til hele den mellemliggende Kyst er Adgangen os regelmæssig spærret ved de langs Østkysten med Strømmen neddrivende Masser af Havis, og saaledes har i det Væsentlige Naturens Gang været i alle de Aarhundreder, Grønland har været kjendt af Nordboerne. Alligevel giver »*Engrouelant*«-Kaartet den utilgængelige østlige Sides Kystlinie med dennes Udskjæringer og de deri udløbende Vandstrømme ligesaa bestemt som den vestlige og tilgængelige Sides, og Østsiden er omtrent ligesaa rigelig besat med Stednavne.

I sit almindelige Omrids har »*Engrouelant*« saa megen Lighed med et Nutidskaart af Grønland, at vi ikke ere berettigede til at undre os over Forgængeres stærke Udtryk om denne Lighed, især naar Tidspunktet for Kaartets Oprindelse tages med i Betragtning, men dog nok over disse Forgængeres næsten enstemmige Opfattelse af Kaartet, som et virkeligt Grønland. Deres Bestræbelser kom jo endog til at gaae ud paa at bestemme Identiteten mellem de enkelte *Zeni*ske Stedbetegnelser og de Stæder og Stednavne i Grønland, der vare os bekjendte fra de islandske Sagaer og de ældre Chorografier af Grønland, navnlig *Ivar Bårdsens* fra omtr. Midten af det fjortende Aarhundrede.

I denne kildne Sag indskrænker jeg mig her til at henvise til vor afdøde Historiker *H. F. J. Estrups* i mange Henseender fortrinlige »Bemærkninger angaaende Grønlands Østerbygde« (Skand. Litteraturselsk. Skrifter. XX. 1824. S. 243—300) og til Lector *J. H. Bredsdorff*'s Afhandling: »Om det ældste bekjendte Kort over Grønland« (Nordisk Tidsskr. f. Oldk. III., S. 193—211. 1846). Den Førstes Opfattelse S. 253, at *Zeno*'s »Carta da navegar« »fremstiller baade det vestlige og det østlige Grønlands Kyster med Bjerge, Forbjerge, Fjorde, Elve og Øer«, og at »Kaartet er saa rigtigt, som man kunde vente det af det 14de og 15de Aarhundredes Sømandskunst«, faar endnu stærkere Kolorit ved Forfatterens senere Tilføielse S. 259. »Kun *Zeno*'s Kaart beder jeg lægge Mærke til; dets Betragtning vil let overtyde om, at det ikke vilde være kommet Virkeligheden saa nær, hvis ikke *Zeno* havde udkastet det ifølge temmelig fuldstændige Undersøgelser. Selv Diskobugten synes at være aflagt derpaa.« Tages Hensyn til vore Kundskabers og Hjælpemidlers Fremskridt mellem 1824 og 1836 har maaskee *Bredsdorff* endnu stærkere Udtryk for denne Lighed, naar han S. 200 blandt det *Zeni*ske Kaartblads »temmelig vel fremstillede Dele« regner »den vestlige Del af Grønland« og strax tilføier:

»Hvorfor kunde man da ikke ogsaa have antaget dette om den østlige Del, saalænge man ikke havde noget Paalideligere? Captainlieutenant *Graah* har nu meddelt os det nøiagtigste Kaart over Grønland. Naar vi med dette sammenligne den zeniske Tegning, finde vi Ligheden paafaldende, undtagen i den nordlige Del af Østkysten, som ei alene er trukken for langt østlig, men o. s. v.« Ogsaa *Bredsdorff* (l. c. S. 194) mente som *Estrup*, at *Zeno* selv havde optaget og construeret Kaartet over »Grønland«, og altsaa med sine Skibe befaret disse Kyster; medens Andre, f. Ex. Captl. *Zarhtmann*, nok anerkjendte et Grønland i Kaartet, men mente dette udkastet efter Oplysninger fra nordiske katholske Geistlige, der opholdt sig i Italien.[51]

Imod denne Baggrund af Udtalelser om »*Engrouelant*«, som altsaa ligge et halvt Aarhundrede tilbage i Tiden, stiller jeg nu vore tre Forfatteres fra det sidste Decennium. De have alle Tre, men med ulige Udførlighed, behandlet Emnet, og — alle tre med et ulige Resultat!!

For Mr. *Major*, Secretæren i det engelske geografiske Selskab, er *Zeni*ernes »*Engrouelant*«-Kaart ikke blot et saare antageligt Kaart af Grønland, noget som dets almindelige Figur og Omrids i hans Øine tiltrækkelig godtgjør (S. LXXX); det er ham et Kaart, der er saare mærkeligt i Geografiens Historie, da det i Kundskaber er langt forud for den Tid, da det optoges (c. 1400), og mange Generationer forud for dets Publikationstid[52]; Kaartbladet viser ham forresten ikke blot et Grønland som »*Engrouelant*«, men ogsaa andre Dele eller Flige af den nye Verden i dets »*Jcaria*« og »*Estotiland*«, Egne, som altsaa vare besøgte *Zaf enierne* 100 Aar, førend *Columbus* kom til Kysterne af den amerikanske Verdensdel. Ved dets Stednavne, hvoraf enkelte menes at svare til *Ivar Bårdsens* og Andres paa Grønland anførte Bygder, saae *Major* endelig

i Kaartet et sikkert Vidnesbyrd om, at de norsk-islandske i Grønlands Vesterbygd og Østerbygd grundede Kolonier endnu vare ilive ved Udgangen af det 14de Aarhundrede, men tillige om, at Grønlands længe eftersøgte Østerbygd i Virkeligheden laae kun paa *Zeni*kaartets Vestside(?)[53] — og om denne Koloni bliver da, ifølge *Major*'s Mening, *Zeno*'s Kaart og Reiseberetning det sidste Dokument, vi have. — Intet Under derfor, at denne Forfatter med stor Seiersstolthed seer paa sine straalende Resultater, vundne, som han urigtigen indbilder sig, især ved en strengere Logik og naturrigtigere Methode i Tolkningen af Chorografierne og *Zeni*-Reiserne!?

Det er en Selvfølge, at Mr. *Major* mener Kaartet optaget af selve *Zeno* eller dog under de *Zeni*ske Expeditioner med *Zichmni*.

Admiral *Irminger* synes ikke at ville afvige fra den gængse Anskuelse, at »*Engrouelant*« fremstiller paa en for den Tid meget mærkelig Maade et Billede af vort Grønland, men mener dog, at dette Kaart aldeles ikke kan tænkes frembragt ved en eller et Par Somres Reiser til disse Egne, og at det altsaa ikke kunde hidrøre fra *Zeni*erne direkte, hvilke heller ikke, efter hans Anskuelse, have selv besøgt Grønland. Han mener meget mere, at alle deres geografiske Kundskaber og Oplysninger om Grønland, altsaa ogsaa Kaartet, havde de faaet fra Islænderne (S. 13, 14; cfr. foran S. 106—7).[54]

Værre gaaer det dog baade *Zeni*erne og *Zichmni* under Hr. Arkiv-Assistent *Krarups* Behandling af »*Engrouelant*«-Kaartet. Han anerkjender vel, at der med Navnet »*Engrouelant*«, hvis Betydning han formoder at være »Indgrønland«, skal menes »Grønland«, og »at Landets Omrids saa nogenlunde træffer det rette« (S. 11. Særtr.), eller som han i Forveien (S. 4) noget udførligere har udtrykt det: »Aftegningen af Grønlands Omrids overgaaer saa langt det, vi ellers kjende til den geografiske Videns Omfang ved det Lag 1380, hvortil Reisens Begyndelse henlægges, og nærmer sig i de store

Træk saa nær til Virkeligheden, at Arbeidet væsentligst af den Grund har skaffet sig en Tiltro og et Navn, der naaer lige ned til vore Dage«. — Men uagtet denne Lighed med vort Grønland, skal det dog ikke være dette, der er ment, derimod det af Hvalfangerne og af Robbeslagerne kaldte Øst-Groenland, Spitsbergen, Novaja Semlja og Ruslands Kyststrækninger ved det Hvide Hav, altsaa, naar hensees til Formen af Landet, med rene Ord: Halvøen Kola. For Hr. *Krarup* er jo, som vi før have berørt, Kaartbladet et storartet Falskneri (»*forgery*«), et plumpt Bedrageri, og i Læ af denne Anskuelse og de kun halvt forstaaede Forhold med Hensyn til Robbeslagernes østlige Grønlandshav har han troet sig berettiget til at gjøre en yderst dristig Vending med »*Engrouelant*«. Den Hals, hvormed *Zeni*ernes »*Engrouelant*« paa *Zeni*kaartbladet hænger op paa Norges nordligste Kyst, lader han nemlig udgaae fra Norges nordøstlige Spids, og idet han saaledes flytter »*Engrouelant*« ind i det Hvide Hav, forlægger han fremdeles *Zeno*'s endnu vestligere liggende »*Estotiland*« stærkt til Øst og midt ind i selve Rusland!! o. s. v. (see hans Kaart).

Imod en saa vilkaarlig Behandling af »*Engrouelant*«-Kaartet nedlægger jeg her, som ovenfor i Spørgsmaalet om »*Frisland*«-Øens Ikke-Tilværelse, en stærk Indsigelse. Jeg maa paa det bestemteste hævde, at enhver Tydning af »*Engrouelant*« mangler sund Grundvold, naar man har forsømt at undersøge de to forskjelligartede Kilder — Kaartet paa den ene Side, Texten paa den anden Side — hver for sig, og efter denne Undersøgelse givet Kaartets Vidnesbyrd den Overvægt, der virkelig tilkommer det i alle de Punkter, hvori der bliver Uoverensstemmelser tilbage mellem Kaart og Text.

Kun en saadan Fremgangsmaade kan jeg anerkjende for rigtig, og anvendes denne, mener jeg, at »*Engrouelant*« ifølge Kaartet bliver et Land, der ligesom »*Fris*-

land« synes kaartlagt af selve Zeno, i alt Fald et Land, der røber at have staaet i nøie Berøring med »Frisere« og »frisiske Lande«, endeligen et Land, der med en ikke ringe Rimelighed kan antages for at have udgjort en integrerende Del af Nordfrisland. Ifølge Kaartet bliver »*Engrouelant*« altsaa omtrent saa langt fra at være vort »Grønland« som vel muligt, om end Navnet nok saa meget synes at modsvare »Grønland«.

Om den sønderplukkede og senere i en vilkaarlig Mosaik sammenkittede Text kan bringes i nogensomhelst Samstemning med denne Udtydning af Kaartet, og da hvilken, vil herefter vise sig. Ved den nu følgende korte Drøftelse af Texten og Kaartet vil det i hvert Fald sees, at man her, ligesom ved Drøftelsen af »*Frislanda*«-Spørgsmaalet, hverken hidtil har taget fuldt Hensyn til meget af det, der dog allerede i længere Tid har været udredet og kjendt, ei heller har af Nyt optaget i Undersøgelsen meget af det, der nødvendigvis maa tages op i denne.

Efter denne Paamindelse om, ikke at lade sig for stærkt paavirke af de i lang Tid gængse Forestillinger og af de som allerede sikkre udgivne Resultater, tage man altsaa »*Engrouelant*«-Kaartet for sig i den Skikkelse, hvori det foreligger paa det originale *Zeni*ske Kaartblad fra 1558, over 150 Aar efter begge de Reisendes Død (Kaartet D).

Naar vi da med upartiske Øine have søgt at opfatte det geografiske Billede, Kaartbladet giver over »*Engrouelant*«, kunne vi vistnok ikke tilbageholde den Indrømmelse, at denne mærkværdige Halvø, der efter Gradnettet strækker sig over 10° i Bredde og synes større end Norge og Sverrig tilsammen, i sin Figur og Omrids ret skuffende ligner »Grønland«, saaledes som vi nu i de to sidste Sekler lidt efter lidt have lært dette at kjende. At det tillige stemmer

med dette Land ved dets Beliggenhed efter Kaartets Bredegrader saa høit imod Nord, kommer naturligvis ikke i Betragtning, da vi vide, at Gradnettet først ved Kaartets Udgivelse er lagt ud over et paa Kaartbladet forud værende, gammelt Indhold af Lande og Øer. Ved en upartisk Undersøgelse af, hvad »*Engrouelant*« er, maae vi nemlig lige saa fuldstændigen see bort fra hele det Gradnet, som *Nicolò Zeno junior*, vistnok med stor Lærdom, omtrent i 1555 lagde over Kaartbladet, som fra den os velbekjendte, historiske Kjendsgjerning, at »*Engrouelant*«-Kaartet igjennem mange Menneskegenerationer af Lærde og Søfarende har været anseet for et godt Kaart af Grønland, og i de geografiske Atlasser paraderet som et saadant. Men naar vi saa have indrømmet denne ved første Øiekast skuffende Lighed med »Grønland«, maae vi paa den anden Side ikke lukke Øiet for flere paafaldende Besynderligheder, der ikke kunne andet end vække alvorlige Betænkeligheder imod det som et *Grønlands*-Kaart, navnlig naar dette skulde være grundet paa egne Undersøgelser.

Af disse Besynderligheder fremhæve vi her foreløbigen kun følgende fire; først:

at der paa »*Engrouelants*« lange Kystlinier vel findes en stor Bugt paa Vestkysten, med hvilken man har troet at Discobugten paa Grønland antydedes, men at ellers Konturen ikke antyder Kysternes stærkt indskaarne Fjorde, der ere saa karakteristiske for Grønland. Istedenfor Fjorde frembyder Kaartet derimod mange ved dobbelte Konturer tegnede Vandløb eller Floder, der i forskjellige Retninger føre indenfra udad imod Kysten. Til yderligere Bestyrkelse af, at der herved menes Flodløb, læse vi paa det første eller det nordligste af disse ved Siden af Navnet det italienske Udtryk for en Flod »*fiumen*«, og efter de andres Navne see vi paa samme Maade tilføiet et isolertstaaende *f.*, som vi følgelig ere berettigede til at tolke som en Forkortelse for det samme Ord. Grafisk betegnes Landet

altsaa ved Kaartet som værende uden egentlig dybe Fjorde, men med mange Vandløb. Disse Vandløbs Anbringelse paa *»Engrouelant«*-Kaartet maa forøvrigt fremkalde en anden, ret vigtig Bemærkning. Medens tilsvarende Angivelser mangle aldeles paa de øvrige Øer og Lande, der indeholdes paa Kaartbladet, gjennemsætte Vandløbene her det hele Indre af Landet og maae derfor, i Forbindelse med de over to Strøg henkastede Bjerghøie eller Højdepartier, nødvendigvis gjøre det Indtryk paa Betragteren, at med *»Engrouelant«* var Kaartlæggeren i det Hele nøiere bekjendt (!) og ikke blot med dets Begrændsninger, men med dets Indre (!). Dernæst,

at *»Engrouelants«* østlige Side nordpaa strækker sig saa langt imod Øst og henad imod Norge, med hvis nordvestlige Kyst det endog nogle Grader N. f. *»Trondo«* er sat i umiddelbar Sammenhæng ved en bestemt Kystlinie, der dog for saa vidt er angivet som kun problematisk Grændse mellem Hav og Land, at der strax ved dens vestlige Ende er tilføiet den meget betegnende Indskrift: »mare et terre incognite«. Paafaldende er det endvidere,

at begge Kysterne af *»Engrouelant«* ere rigeligen besatte med Stednavne, og at disse hverken ligne Eskimoernes Stednavne eller de egentlige Grønlænderes ɔ: de norsk-islandske Kolonisters, saaledes som disse fra Middelalderen ere blevne os bekjendte fra Sagaerne, eller fra særlige Skrifter om Grønland, f. Ex. *Ivar Bårdsens* Chorografie. De forskjelige Forsøg, der fra flere Sider *(Bredsdorff* o. A.*)* ere gjorte paa at føre disse nordiske Navne sammen med *Zeni*-Kaartets, synes, i mine Øine idetmindste, at være meget forfeilede; i een Retning synes de mig særlig vilkaarlige, naar de stik imod Kaartets tydelige Adskillelse imellem Ordet og hint *f.*, der er det abbrevierede Tegn for »fiumen«, læser dette sammen med Navnet som eet Ord (f. Ex. naar man istedet for *Aver f.* læser Averf og derved bringer Ordet nærmere til »Hvarf«). Endelig,

at Navnet paa den mægtige, for Grønland ansete Halvø »*Engronelant*«, selv i denne Form, har den besynderlige Forstavelse »En«, der gjør Ordet fremmed for os; den gjør endog Ordet dobbelt gaadefuldt for os, saasnart vi søge at tillægge »En« den af Hr. *Krarup* formodede Betydning af »Ind« og altsaa forstaae Navnet som: »Indgrønland« eller »Indre Grønland«.[58] Grønlands Indre er os jo den Dag idag saa godt som ukjendt; og i høiere Grad maa dette have været Tilfældet ved Aaret 1400, saa at denne Udtydning af Navnet synes meget unaturlig. — Men endnu mere fremmed som et Udtryk for Grønland maa det paa Halvøen satte Navn: »*Engronelant*« blive, naar dette ikke blot med al Rimelighed, men næsten med fuld Sikkerhed kan vises at have sin Grund i en Feillæsning eller Feilskrivning af et *n* for et *u* (= *v*), og at der altsaa skal læses: *Engrouelant*, saaledes som jeg hidtil ogsaa i denne Afhandling har kaldt det.

At Navnet paa Halvøen først ved at skrives som »*Engrouelant*« er kommet til sin historiske Ret fremgaaer af flere Forhold. Det giver allerede en stærk Formodning om denne Forms Ægthed, at alene den, og ikke Formen »Engronelant« forekommer i Texten. I selve denne findes dog Ordet 5 Gange,[55] og det gjenfindes i *Marcolini's* Dedication af begge Reiserne til Patriarken i Aquilegia, samt endelig paa Sammes foran Reiserne satte Fælledstitelblad, dog sidste Sted italiseret til *Engrouelanda*. Samme Form af Navnet og for samme nordlige Land findes ogsaa i Værker, som ere ældre end 1558, da *Zeni*-Reiserne første Gang publiceredes, men som umiskjendeligen støtte sig til Manuscript-Tegninger og Manuscript-Optegnelser om *Zeni*ernes Reiser, og i disse er det baade læst og gjengivet som »*Engrouelant*« (f. Ex. hos *Bordone* 1547, 1534; hos *Nicolaus Donis* 1486, 1482) og det saavel paa Kaart som i Text.[56] Det maa her bemærkes, at det just er Ubekjendtskabet med disse sporadiske, men sikkre Vidnesbyrd om, at man i Tidsrummet mellem Aaret omtr. 1400 og 1558 havde

idetmindste delvis havt Kundskab om Reiserne, Reisebrevenes Indhold samt Kaartene, der har avlet mange af den senere Tids Controverser imellem Commentatorerne og dens grove Beskyldninger imod *Zeni*erne som Opdigtere og Falsknere. Ogsaa vore tre Forfattere have desværre været helt ubekjendte med dem, og selv *A. v. Humboldt* synes ikke at være bleven sig det rette Forhold bevidst. Det er *Lelewels* store Fortjeneste af *Zeni*-Litteraturen at have bestemt og klart udviklet og oplyst dette i 1852.[57]

Naar man nu imod »*Engrouelant*«-Kaartets østlige Ende, hvor det gaaer over i de foran nævnte »mare et terre incognite«, ligesom finder Navnet gjentaget i en tilsyneladende ny Form, som »*Crolandia*« og i Texten som »*Grolandia*«, saa kommer denne Form unægtelig nærmere til »Grønland«, og kunde for saa vidt bestyrke Formodningen om, at der ved »*Engronelant*« eller i alt Fald ved dettes østlige Deel var ment »Grønland«; men Identiteten af disse to Navne paa Kaartet er meget tvivlsom, skjøndt de af de Fleste forstaaes som ensbetydende.[58]

Vi komme senere tilbage til disse Navnes virkelige eller sandsynlige Betydning og skulle altsaa her kun i en Hovedsum opføre: [1]) at det Fremmede i *Engrouelant*-Navnet, [2]) Kaartets Udstyr med Flodløb istedetfor Fjorde, og [3]) med Stedbetegnelser saavel paa den østlige som vestlige Side, samt [4]) disse Stednavnes Ulighed med dem, der anvendes eller anvendtes af Grønlands to yderst forskjellige Befolkninger — Eskimoerne og de nordiske Kolonister — ere ligesaa mange Grunde til at nære store Betænkeligheder ved at antage »*Engrouelant*« som et virkeligt Grønland. Dog ikke nok hermed!

Naar disse Betænkeligheder sees i deres sande Omfang og Styrke, maae de nemlig føre os til en meget videregaaende Anskuelse. Det giver dem f. Ex. en egen Tilvæxt, naar vi ved Betragtningen af »*Engrouelant*«-Kaartet end-

videre blive vaer, at dette høiest oppe imod Nordost grafisk antyder en stor Kirkebygning, betegnet med »*S. Thomas*« og »*Zenobium*«, og vi vide, at en Stiftelse af den Art paa Grønlands Østside, og ovenikjøbet saa høit imod Nord, er hidtil aldeles ubekjendt. Ligeledes, naar der i Nærheden af Kirken er tegnet et noget kegleformet Bjerg, af hvis Top der ligesom udgaaer en vældig Røg- eller Ildstøtte; thi skulde dermed være ment et ildsprudende Bjerg, eller Vulkan, da maa man med Rette indvende, at i Grønland ere Vulkaner ukjendte. Grønland har nok varme Kilder paa enkelte Steder, og selv i ældre Tider vare saadanne kjendte der i Landet, dog i ganske andre Egne f. Ex. ved Halvøens sydlige og vestlige Del, ved *Unartok*. Om denne røg- eller luegivende Høi eller Bjerg maa det forresten, som noget ret besynderligt, fremhæves, at den er fremstillet, som om et Vandløb eller en Kanal omgav den ved dens Fod.

Men af alle de Vanskeligheder, som selve »*Engrouelant*«-Kaartet frembyder for den Antagelse, at det skulde fremstille Grønland, tynger dog ingen saa stærkt i Vægtskaalen, som den, der reiser sig af Stednavnenes og Vandløbenes lige saa talrige Anbringelse paa hele den os utilgængelige Østside af Grønland, som paa Vestkysten. Thi under de nuværende Forhold paa og omkring Grønland vilde en saadan Kaartlægning af Østkysten være ugjørlig, og efter Alt, hvad der i Sagaer og andre Beretninger fra Nordboerne er kommet ned til os, maae vi ansee det for at have været lige saa ugjørligt i hele det lange Tidsrum, da der var en stadigere og livligere Forbindelse mellem Grønland og Moderlandene: Island og Norge, og dette naaede jo omtrent lige ned til det Tidspunkt, da *Zeni*ernes Reiser foretoges.

Man skjønner altsaa nok, at lige over for »*Engrouelant*«-Kaartet som et Grønland staae vi i Grunden over for Noget, der synes en physisk Umulighed.

Man har visselig tidt nok undret sig over, som jeg ovenfor berørte, hvorledes det egentlig var bleven *Zeni*erne muligt, i Slutningen af det fjortende Aarhundrede, at tilveiebringe et saa fuldstændigt og saa lignende Kaart over Grønland, som »*Engrouelant*«-Kaartet antoges at være; men til en Klaring af denne gaadefulde Sag naaede man rigtignok ikke. Man blev staaende snart ved denne, snart ved hin vage Formodning, eller ved Forudsætninger, der ikke kunde give sandt Hold.

Det tør imidlertid forudsættes som sikkert, at Alle, der have skjænket Sagen en alvorlig Tanke, maae, idetmindste i deres stille Sind, være gaaede ud fra den Sandhed, at et Kaart over en Halvø med en saa uhyre Udstrækning, som Grønlands, selv om det kun var en Kaartlægning af Kysterne i deres allergroveste Træk, ikke i disse Klimater kunde tilveiebringes i en enkelt eller i et Par enkelte Somre, men maatte være Resultatet af mange gjentagne Beseilinger. Men selv under denne Forudsætning har man dannet sig meget ulige Opfattelser af, hvorledes de til Kaartlægningen nødvendige Data bleve bragte tilveie, og navnligen de, paa hvilke Kaartlægningen af Grønlands utilgængelige Østkyst kunde grunde sig.

Jeg vil her først nævne den Opfattelse, der oprindelig syntes mig baaren af den naturligste Tanke, nemlig afdøde *Estrups* i Skandinavisk Litteraturselskabs Skr. 20 B., S. 251—2, 1824. Han gjør nemlig det interessante Tanke-Experiment, at lade et Skib gaae Norden om Island op til en saa nordlig Strækning af Grønlands Østkyst som den, *Scoresby* naaede mellem 71 og 80° N. Br., og derfra med de langs Østkysten syddrivende store Ismasser at lade det glide helt ned med denne Kyst til Sydspidsen af Landet og helt omkring denne. »Skibet vilde,« siger han, »i gunstige Aaringer og til gunstige Aarstider ikke møde uovervindelige Vanskeligheder, men have alle de Fordele, som Strømmen byder, og glide med den ved Kysterne optøede Is.« »Saadan

Cours omtrent tog *Nicolò Zeno* i Aarene 1390 eller 1391«, tilføier han umiddelbart.

Fra et blot og bart Tanke-Experiment blev dette i vor Tid til en storartet Virkelighed, da »*Hansa*«-Besætningen fra disse høie Bredegrader af Grønlands Østkyst, paa en oprindelig stor, men siden betænkelig lille Ismark neddrev langsomt med Isstrømmen langs hele Østkysten og omkring Grønlands Sydspids til vore sydlige Kolonier paa Vestkysten![59] Men havde man nu under denne passive og langsomme Fart i Kystretningen enten kunnet kaartlægge Kysten, eller afsætte de muligen derværende Fjorde eller større Vandløb? Aldeles ikke! Den interessante Reiseskildring viser os, at man har kunnet tage enkelte Mærker af de høieste Punkter, oftest langt inde i Landet, og ikke mere; ingen egentlig Kystlinie har kunnet sees; endmindre havdes nogen Berørelse med denne eller med Beboerne, hvis saadanne fandtes der; og en Kaartlægning som den, Zeniernes Kaart antyder, vilde altsaa være fuldt umulig.

En anden Udvei havde *Lelewell* valgt, og af vort Decenniums tre Forfattere om *Zeni*-Reiserne følger *Irminger* just denne. »*Engrouelant*«-Kaartet hviler, efter hans Mening, paa de Oplysninger, *Zeno* især indhentede hos Islænderne. Dette vilde jo heller ikke være utænkeligt, saavidt Islænderne selv havde været i Besiddelse af saadanne; men i Form af Havnekaart eller lignende over de enkelte af dem beseilede Partier af Landet, kunde han, efter hvad der foran er udtalt, ikke have faaet Oplysninger fra Islændere eller Nordboere. Thi Forholdet er ikke, som det saa ofte er bleven ymtet, at disse Havnekaart eller Portulaner desværre ikke længere findes opbevarede, men at vi ere uberettigede til at antage, at saadanne nogensinde have været til. — Hvad særlig Grønlands Østkyst angaaer, da er det saa meget mere utænkeligt, at Islænderne skulde kunne have meddelt de Reisende Oplys-

ninger herom, som de ikke synes selv at have havt saadanne; i alt Fald — hvis de virkeligen dengang havde meddelt Enkeltheder om Østkystens Beskaffenhed — maae de dermed have udtømt deres Kundskaber saa fuldstændig, at der vistnok ikke er bleven Spor tilbage deraf i alle de Efterretninger om deres Samkvem med Grønland, som ere blevne os efterladte. Tilsidst maa det atter og atter fremhæves, at »*Engrouelant*«-Kaartets Navne paa Steder og Flodløb ikke for Alvor kunne siges at røbe, at de stamme fra de gamle Nordboere oppe i disse Egne.

En helt forskjellig Udvei byder os derimod den anden af vort Decenniums Forfattere, Mr. *Major*, naar han søger at hævde, at Østkystens nuværende Utilgængelighed ikke i tidligere Aarhundreder havde samme Udstrækning, som nu. Først imod Slutningen af 14de Aarhundrede og den nærmeste Tid derefter, mener han, at Naturforholdene ved Grønlands Østkyst, og navnlig Isgangen, dér have undergaaet de store Forandringer, hvorved Østkysten er bleven saa isomringet, at Adgangen til den og til Beboerne indenfor er bleven spærret. *Major* støtter sig her fornemlig paa to Data. Paa den ene Side paa de velbekjendte Udtryk hos *Ivar Bårdsen* om *Gunbjørnsskjærene*, som liggende midt mellem Grønland og Island, »to Dages og to Nætters Seilads i Vest fra Snefjeldsnæs«, og at den gamle Kurs fra Island til Grønland styredes efter dem, medens senere Kursen blev lagt, og maatte lægges, baade uden om dem og uden om den Ismasse, der fra Nordost stuvedes op omkring dem. Lader os bruge hans egne Ord: »En nu er kommen Is udaff landnorden Botnen saa ner forschreffne Scher, att ingen kan uden Liffs Fare denn gamle Leed seyle, som hereffter hørres«; og i Sammenhæng hermed lyder saa den nye Kurs fra Snefjeldsnæs at »seylle da rett udi vester een Dagh og een Natt, en stevne siden i Sudvest, att fly forschreffne Is, som ligger ved Gunbjørnsscher« osv.

Paa den anden Side tager han til Indtægt den allerede S. 58 af denne min Fremstilling omtalte Legende paa *Joh. Reusch's* Kaart af 1507, at en Ø midt imellem Island og Grønland i 1456 havde havt et vulkansk Udbrud og derved var aldeles forsvunden. Følgeligen mødte nu Isen, der kom nordfra, ikke længere her nogen Dæmning for sin Gang. — Man kan meget vel indrømme begge Efterretningers Rigtighed, og dog paa enhver Maade bestride Berettigelsen af de Slutninger, som Hr. *Major* deraf drager. Baade vil det jo dengang, ligesom nu, have været Tilfældet, at Isbarrieren til enkelte Tider ved Strømsætningerne kunde brydes og give store Aabninger, hvori Øer og Landpartier kunne blive synlige eller endog tilgængelige for Skibe for kortere Tidsrum, og saadanne Tilfælde kunne jo være blevne benyttede til de første Kursretninger, uden at behøve at tilbyde sig igjen paa de samme Strækninger i lange Tidsrum. Og dernæst betegner jo *Ivar Bårdsen* tydelig nok, at det kun var i gamle Dage, at den Seilads, der tog Landkjending af »*Gunbjørnsskjærene*«, var brugelig eller kunde bruges, og at der allerede længe før hans Tid — det vil her sige 1360 omtrent — havde maattet bruges en anden Kurs for at naae Østen om Landet. Det er altsaa ikke let forstaaeligt, at de Østkysten afspærrende Isforhold, der ikke blot vare tilstede et halvt Aarhundrede førend *Zeni*ernes Reise (mellem 1391 og 1400), men ifølge samme paalidelige Kilde vare indtraadte lang Tid, Aarhundreder, forud, skulde kunne hjælpe os til en Forklaring af, at *Zeni*erne havde fundet en langt lettere Adgang til Kysten, end den, der i Aarhundreder før dem havde været. Mig idetmindste falder denne Tale lidt gaadefuld. — Om man endog i Tankerne med *Major* vil sætte Ildudbruddet i 1456 i Forbindelse med en muligvis forøget Opstuvning af Isen langs med Grønlandssiden efter dette Tidspunkt, saa kan ikke derved bortforklares de Landet aldeles afspærrende Forhold, som ifølge *Ivar Bårdsens* og alle andre spredte Beretninger vare der

i Forveien. Iøvrigt tør jeg her ikke undlade at tilføie, at det falder mig vanskeligt nok at forstaae, at det altid skulde være en og samme Gruppe af Øer eller Skjær, som man i de forskjellige ældre Beretninger finder omtalte i Farvandet mellem Island og Grønland og formodede at være *Gunbjørnsskjærene*.

Saaledes synes alle Forholdene ved »*Engrouelant*«-Kaartet at sammensværge sig imod dette som et Grønlandskaart. Man behøver vistnok ikke at være Naturforsker for at indsee, at det ikke blot er urimeligt, men physisk umuligt, at »*Engrouelant*«-Kaartet kan være et Kaart over Grønland, hvad enten saa Texten ved sine Legenders »*Engroueland*« maatte sigte til et virkeligt Grønland eller ikke.

Hermed forlade vi disse Sider af Kaartet for en Stund, for at holde os til dets Epigrafie, navnlig dets Stednavne.

At et saa individualiseret Kaart, som *Zeni*ernes »*Engrouelant*«-Kaart, med en saa lang og eiendommelig Række af Stednavne, ikke kan være et vilkaarligt Fantasibillede, men maa fremstille en bestemt af *Zeni*erne eller *Zichmni* kjendt Egn, kunne vi ikke med Rette drage i Tvivl. Spørgsmaalet bliver da, hvilket nordisk Landskab dermed kan være ment, og til dettes Besvarelse have vi igrunden kun eet Middel tilbage, nemlig »*Engrouelants*« Epigrafie. Om denne endog hidtil har trodset de derpaa rettede Undersøgelser, saa vil det dog være at vente, at den tidligere eller senere vil røbe os saa meget, at vi ved dens Hjælp kunne komme ud over den ovenfor fremsatte negative Erkjendelse, at »*Engrouelant*« ikke er »*Grønland*«.

Som til en sidste Nødhjælp vende vi os altsaa til denne Epigrafie og behandle den paa samme Maade som før »*Frisland*«-Kaartets.

Om end ikke udstyret med saa mange Navne som »*Frisland*«-Kaartet, har »*Engrouelant*«-Kaartet dog ikke færre end 24 Navne, 13 paa Halvøens vestlige og 11 paa dens østlige Side. Paa begge Sider ere disse Navne fordelte ligesom i dobbelte Hold, idet den ene Halvdel af dem betegner Vandløb og have »*fjumen*« eller, som forkortet Form deraf, et »*f*« efter hvert Navn, medens den anden Halvdel har hvert Navn efterfulgt af »*promontorium*« eller dette Ord i forskjellige Forkortelser af første og sidste Stavelse, og efter de Tiders Brug betegner dette Udtryk vistnok ikke blot fremstaaende Pynter af Landet, men i det Hele Landet mellem to Indbugtninger, Fjorde eller Floder. Kun et af de 24 Navne er uden al Betegnelse af den Art, nemlig det til alle Tider *Zeni*-Commentatorerne gaadefulde »*S. Tomas. Zenobium*«, der staaer imod Halvøens nordøstlige Ende og er mærket ved et saakaldt Bytegn. Dette er det eneste af den Art, der findes paa »*Engrouelant*«-Kaartet, og det er noget forskjelligt fra de Bytegn, der træffes paa Kaartbladets øvrige Lande, f. Ex. paa Norgeskaartet og Kaartene over »*Estland*« og »*Frisland*«. Tegnets Særpræg er, at det forestiller en enkelt Kirkebygning med et høiere Taarn paa den ene, den vestre Ende, og et stort Kors over den anden, samt med en stor firsidet, murhegnet Plads, som kunde det være en Gaard eller Have, gaaende imod S. V. ned imod det før omtalte Bjerg, eller den Høi, af hvis Top en Røg eller Lue opsteg, og om hvis Fod en dyb Kanal eller et Vandløb syntes at snoe sig.

I Textens Legende om »*Engroueland*« ere kun 2 af disse 24 Navne nævnte, en Kirke helliget til »*San Tomaso*« forenet med et »*monistero*« (Ordet *Zenobium* forekommer ikke i Texten) og en Havn »*Trin*« med et høiere Forland »*cabo de Trin*«, et Navn, der modsvarer Kaartets »*Trin promontor.*«, staaende paa Halvøens sydvestlige Spids og altsaa modsat »*S. Tomas*«. Det mistænkelige Forhold, hvori *Zeni*'ernes Text og Kaart ved Tidernes Ugunst og den ulige Behandling

ere komne til hinanden, paalægger os altsaa ogsaa her ligesom ved »*Frisland*«-Kaartet at holde disse to Navne ude fra alle de øvrige, idetmindste *in mente*.

Samtlige »*Engrouelant*«-Kaartets Navne udmærke sig ved en særdeles kort Form, idet de kun bestaae af een eller to Stavelser; men allerede tidligere Undersøgere, f. Ex. *Bredsdorff*, have rigtigen bemærket, at den korte Form ikke afgiver noget sikkert Vidnesbyrd om, at Navnene virkeligen have været saa korte; den kunde lige saa vel antyde blot en Del af Navnet, f. Ex. dettes Begyndelse, noget, hvorpaa Kaart fra det 15de og 16de Aarhundrede give os ikke faa Exempler.

Navnene lyde nemlig saaledes, naar vi tage Rækken fra Nord til Syd paa Vestsiden:

Neum p. *nha* p. *sadi* p. *Diuer* f. *Peder* f. *Hit* p. *Eitste*. *Jiauer* p. *Han*. f. *Hoen* p. *Nice* f. *Af* p. *Auer* f. *Trin* p., og derefter bøiende om Sydspidsen følge Østsiden fra S. til N.:

Han f. *Munder* p. *Lande*. f. *Ghi (? Glu)* p. *Hian* p. *Naf*. f. *Chu* p. *Boier* f. *Ther* p. *S. Tomas*. *Zenobium*.

Skjøndt de fleste Navnes Bogstaver ere tydelige nok, saa at man kan see, hvad Træskjæreren har ment at læse paa den ham foreliggende Kaarttegning, har dennes mørske Beskaffenhed dog paa sine Steder ligesom kun frembudt ham halve eller utydelige Bogstaver, og den blotte Læsning af Navnene fordrer altsaa ogsaa her nogen Konjekturalkritik. Denne bliver imidlertid mere begrændset allerede derved, at der i de forekommende Navne ikke synes at være Gjengivelser i fremmede Sprog, men de fremmede Egennavne *promontorium* og *fiumen* synes simpelthen hægtede til Egnens Navne. Kun Ordet »*Trin*« kunde maaskee frembyde en Undtagelse herfra som muligvis italiensk, dog tvivlsomt.

Men derimod frembyder Epigrafien, som vi have den paa *Zeni*-Kaartbladets »*Engrouelant*« et helt nyt Forhold, hvortil vi ikke havde noget tilsvarende for »*Frisland*«-Kaartets Vedkommende. Den samme Række af Navne, der findes

paa Originalkaartet fra 1558, paa det Kaart altsaa, der ledsager den første trykte Udgave af *Zeni*'ernes Reiser, finde vi ogsaa, om end i en noget forkortet Skikkelse, paa Kaartblade, der ledsage *Nicolai Donis's* tvende Folio-Udgaver af *Ptolemæi Cosmographia* fra 1486 og 1482 og altsaa ere offentliggjorte 72—76 Aar tidligere end Reiserne, samt vides at have være tegnede omtrent 1470, eller 88 Aar før 1558 (see Kaartet E). Disse ved deres Form paafaldende Navne træde ogsaa her op paa et høinordisk Land, der ligeledes er nævnt »*Engrouelant*« og ligeledes udgaaer som en stor Halvø fra den nordligste Del af Norge. Halvøen har vel en bredere, mere forkortet og mere op imod Nord stræbende Figur, og enkelte af Navnene indtage en noget forskjellig Plads, men der kan ikke være Skygge af Tvivl om, at den og *Zeni*-Kaartbladets Halvø ere identiske i Betydning og forsaavidt ogsaa i Oprindelse, som »*Engrouelant*«-Kaartet paa *Donis's* store Kaartblad ligeledes maa støtte sig til et Grundlag, der direkte eller indirekte maa være kommen fra *Zeni*'ernes Familie, og enten maa have været en haandtegnet Kaartskitse eller maaskee blot en Navnoptegnelse uden Kaartet. Dette sidste antager *Lelewell*, og deri seer han Grunden baade til Halvøens mere vilkaarlige Figur og til den Omstilling, der er skeet af flere af Navnene. Mig forekommer det imidlertid, at *Engrouelant*-Halvøen paa *Donis*-Kaartene i sin forvandlede Figur minder for meget om de Figureiendommeligheder, der karakterisere alle de paa samme Kaartblade optagne Lande, til at der ikke heri skulde ligge een og samme almindelige Forestilling om Landenes Configuration til Grund. — Kaarttegneren *Nicol. Donis* var vel fra Benediktiner-Klosteret Reichenbach i Tydskland, og selve de to nævnte Udgaver af Kosmografien ere trykte i *Ulm*, men Forlæggeren var en Venetianer, som det sees af Slutningslinierne i Udgaven fra 1486: »*Opera et Expensis Justi de Albano de Venetiis per provisorem suum Johannem Reger*«, og saa meget lettere

kunde han være bleven bekjendt med, hvad der henlaa blandt *Zeni*-Familiens Papirer og skaffe sig Laanet deraf.

Det er imidlertid ikke alene paa Kaartet hos *Donis* at Navnerækken findes; den er ogsaa optaget i Texten, og hvert Navn er dér betegnet med sine Længde- og Brede-Grader, saa at det kunde synes, som om man havde havt nøie Kjendskab til hvert Punkts Beliggenhed. Dette vil dog være en Misforstaaelse; thi det Bestemmende for Textens Angivelser har kun kunnet være den Skikkelse, som Halvøen fik ved dens Indtegning imellem de øvrige Bestanddele af Kaartet, og den Stilling, man igjen gav Navnene paa den. Det vil ogsaa være en Misforstaaelse, naar man nu vilde tillægge Textens mere læselige og bestemte Form af hvert Navn en særlig Vægt som den rigtigere Form for Navnet; den er, og kan ikke være andet end et Udtryk for, hvorledes Oversætteren dengang har forstaaet og suppleret Navnet, eller Kaarttegneren har ment, at det skulde forstaaes. Skjøndt *Donis*'s trykte Fremstilling af »*Engrouelant*« med dets Epigrafi er saa betydelig ældre end det trykte *Zeni*-Kaartblad, er der dog ikke Grund til at antage hin for mere oprindelig eller for at ligge *Zeni*ernes ældste Kaart nærmere end dette. Langt fra! Det sidstnævnte røber just ved dets større Fuldstændighed i Navnerækken, ved dets flere og forskjelligartede Enkeltheder, ved den større Omhu baade i Tegning og Udførelse og ved Text-Affatterens bestemte Erklæring om, at det var lykkedes ham temmelig vel at gjengive det i Archivet forefundne Kaart, at det i alle Henseender som Originalfremstilling og til Udgangspunkt for Undersøgelser over Naturen af den fremstillede Egn maa stilles langt over *Donis*-Kaartet. Derfor kan der ligefuldt i Gjengivelsen hos *Donis* være en og anden Enkelthed, som fortjener vor Opmærksomhed og som kan tjene til at lede vore Tanker paa ret Vei. Vi maae i alt Fald undgaae den Tankegang, der i sin Tid blev saa vildledende for Capitainl. *C. Zahrtmann*, skjøndt han, ligesom vort Decenniums tre For-

fattere, i Virkeligheden var aldeles ubekjendt med *Donis*-Kaartenes »*Engrouelant*«.

I en kronologisk Samling af gamle Kaart over de skandinaviske Lande, som vort Universitetsbibliothek i ældre Tider har erhvervet sig, forefandt nemlig dav. Captl. *Zahrtmann* et haandtegnet Kaart over Nordeuropa med et »*Engrouelant*« og en Navnerække, der mindede altfor meget om *Zeni*-Kaartets til ikke at skulle betegne det selvsamme Land. Af dets raaere Udførelse og dets Mangel af visse Stednavne paa »*Engrouelant*« sluttede *Zahrtmann*, at Kaartet var ældre end det bedre udførte Kaart fra 1558, og denne Del af Slutningen var tilfældigvis rigtig; men naar han i Differentsen mellem de to Kaart, ledet af sin Tvivl om *Zeni*-ernes Ærlighed, saae et Vidnesbyrd om de Vilkaarligheder og Falsknerier, *Nic. Zeno jun.* mentes at have begaaet, saa var han her bleven ført paa helt vilde Veie ved Haandtegningens Mangel paa enhver Oplysning om, hvorfra den hidrørte. Denne Oplysning kunde dog Enhver, der var kjendt med selve *Donis*-Kaartet eller med *Lelewells* mindre Kopier af dette og med *Zahrtmanns* Noter om Kaartet, lettelig have givet. — Det er nemlig en nøiagtig Kopie af Kaartet fra 1482, som udgjør det andet Kaartblad i den nævnte Samling, og det kan kun tilskrives Hr. *Majors* Ubekjendtskab baade direkte og indirekte (f. Ex. gjennem *Lelewell*) med *Donis*-Kaartene, at der blev gjort saa stort et Nummer ud af *Zahrtmanns* Fremstilling. Dette gjælder ogsaa visse amerikanske Forfattere.[60]

Den forkortede og til 17 Navne indskrænkede Epigrafi paa *Donis*-Kaartets »*Engrouelant*« synes naturligst læst saaledes (see Kaartet E):

nemlig imod den vestlige og nordlige Side:

na p. *Sadi* p. *Hestle (Elestle?)* *mirdū* p. *hit* p. *auer* f. *oauer* p. *han* f. *af* p. *Spichbod* f,

paa Øst- og Sydsiden derimod:

mūd p. *lāde* f. *y* p. *hien* p. *boier* f. *ther* p.

(paa Halvøens Hals: *Pilappelanth*).

Medens i denne Navnerække Ordet *Spichbod* er kommet til imod Halvøens Sydspids, nærmest hvor »*Trin*« staaer paa Kaartet fra 1558, mangler her baade *S. Tomas. Zenobium* og endnu følgende Navne:

Neum, Diuer, Peder, Hoen, Nice, Trin, Han, Ghi, naf, Cha.

Inden vi gaae til en nærmere Betragtning af Navnerækkerne paa de to »*Engrouelant*«-Kaart fra 1482 (86) og 1558, have vi endnu at erindre os den Besynderlighed, at der paa *Donis*-Kaartene over Skandinaviens nordlige Egne er betegnet endnu et andet Landskab med Navnet »*Engrouelant*«, indkilet paa Norges nordvestlige Side, stødende indad op imod Kjølens Bjergkjæde, og kun bærende et Par Stednavne, der ere vanskelige at læse[61]. Fra det Foregaaende ere vi allerede bekjendte med saadanne dobbelte Anbringelser af samme Navn, endogsaa som betegnende samme Egn, paa et og samme Kaartblad, men henlagte paa forskjellige Steder efter de forskjellige Kilder, som Kaartcomponisten har fulgt. At en saadan Arvtagen fra et tidligere Kaartblad nu ogsaa ligger til Grund for det »*Engrouelant*«, der er sat ind i Norge V. for Kjølen, kan der neppe være Tvivl om, og et lærerigt Fingerpeg hen imod en saadan Kilde giver det i flere Henseender mærkelige Kaart over Norden fra 1427, der ledsager et stateligt Haandskrift af *Jacobi Angeli* latinske Oversættelse af *Ptolomæi Cosmographia*, som findes opbevaret i Bibliotheket i Nancy, og som er bleven forfærdiget paa Cardinal *Filiastrus*' Foranstaltning.[84] Paa dennes Foranledning er ogsaa det nævnte Kaart og Commentaren dertil bleven udført af en Nordbo, der kalder sig *Claudius Clavus* fra Salling i Fyen, og som formodentlig da opholdt sig i Italien. Dette Kaart over Skandinavien og dets nærmeste Omgivelser paa alle Sider kan siges, naar

Kaartets Nordrand undtages, at ligne i det Hele og Store Omridsene af de samme Egne, som de gjenfindes paa *Donis*-Kaartet, men det har kun eet »*Engromelandi*«, og dette ligger just midt ind i Norges nordligste Side, omtrent som hint »*Engrauelant*« Nr. 2 paa *Donis*-Kaartet; det ligger mellem 67° og 68° N. Br., oppe ved Ishavet, der er tydelig betegnet som »*tenebrosum mare*« og »*quietum mare*«, hvilket sidste Navn er stillet i en stor Indbugtning fra Ishavet, der synes at maatte være det Hvide Hav. Imod Sydenden af denne Bugt staaer Benævnelsen »*Findhlappi*« og paa Nordøstsiden: »*Wildhlappelādi*«, og Beliggenheden af to tilsvarende Benævnelser paa *Donis*-Kaartet »*finlappelant*« og »*Pilappelanth*« bedes hermed sammenlignet, ligesom ogsaa ikke faa andre Ligheder, der synes at bestyrke et vist Slægtskab mellem disse to Kaart fra 1427 og 1482, bør nøiere forfølges. Under alle Omstændigheder rykker *Claudii Clavi* Kaart fra 1427 den eiendommelige Betegnelsesmaade af et nordisk Landskab med et Navn, som ligner »*Grønland*« men har den besynderlige Forstavelse »*En*« foran sig, helt tilbage til en Tid, der knap er 30 Aar yngre end vore *Zeniers*. Fra disse, der efter vore nuværende Kundskaber vare de første, som brugte en saadan Benævnelse for et Land i Norden, synes vi altsaa her ligesom at spore en umiddelbar Tradition, opbevaret i Norditalien.

Vort egentlige »*Grønland*« indtager derimod paa *Claudii Clavi* Kaart som »*Gronlandia provincia*« hele det nordvestlige Hjørne af Kaartbladet med et saare vilkaarligt Omrids, hvis regelmæssige Udtungninger nærmest kunne betegnes som en Decoration; med denne Betegnelse kunne vi igrunden ogsaa karakterisere denne Nordboes Fremstilling af hans halvmaaneformede i N. og S. gaaende »*Islandia*«. Imidlertid strække sig »*Gronlandia*«-Gardinet paa Kaartets Veststide helt Syd til 63°, og langs dets Nordside Norden om »*congelatum mare*«, »*tenebrosum mare*« og »*quietum mare*« helt til Øst, henimod de omtalte »*Wildhlappelandi*«.

Efter denne lange og nødvendige Orientering ere vi nu naaede saa vidt, at vi med Udsigt til nogen Oplysning kunne forelægge den lange Række af Stednavne Spørgsmaalet om, hvorfra den er kommen og hvorhen den peger.

At den ikke minder om Rækken af Nordboernes Navne paa de Beboelsespladser, der af Sagaer eller Beskrivelser af Grønland ere os bekjendte fra dettes Øster- og Vesterbygd, er allerede berørt; thi knap mere end et enkelt Navn, »*Peder*«, der dog i de Tider forekom allevegne, ligner de nordiske (»*Pedersvig*« f. Ex.); endnu mindre røber den nogen Lighed med eskimoiske Stednavne i vort Grønland. Ved umiddelbart og med visse Mellemrum at gjennemsøge de talrig anbragte Stednavne paa ældre og yngre Landkaart over Nord- og Mellem-Europa, og navnlig paa Specialkaart over alle Landskaberne langs med Nordsøens Kyster, har jeg derimod stedse modtaget det Indtryk, at Navnerækken snarest frembød Lighed med Navne paa de frisiske eller halvfrisiske Kyster og Øer. Men af alle disse var der især en, blandt hvis Stednavne den særlig syntes at have Repræsentanter, nemlig den nordfrisiske Halvø *Eiderstedt*, der Aarhundreder tilbage bestod af 3 Øer, *Eiderstedt*, *Everschopp* og *Utholm*, som forlængst baade ved Naturbaand og Menneskehaand forenedes til et større Hele, med smale Vandskjel mellem de oprindelig sondrede Dele. Ikke blot synes flere af de *Zeni*ske »*Engrouelants*«-Navne at ligne nordfrisiske Gjenstandsord, der tagne i en bestemt Betydning her kunde staae som Stednavne, saaledes *aver* (= aber), Munding af Flod eller Vandløb, medens *munder* synes anvendt i det Slesvigske ved Slien i samme Betydning; saaledes *Han* eller *Ham* som Hjem, o. fl.; ikke at tale om det paa *Donis*-Kaartet stilleds »*Spichbod*«, der er et ægte og karakteristisk Ord for Varebod og Ladeplads. Enkelte ligne ganske de nuværende Navne i det Eiderstedtske, f. Ex. *Hit* p. (= *Hits*- eller *Hitz*-Banken, der er saa bekjendt for Ravsøgningen dér og for sine »*Hitzlopere*«); *Jiauer* (= *Jabber*), *Peder* f.

(= *St. Peder*), *E?ste* (= *Ehste*) o. s. v.; og derhos er endnu at bemærke det besynderlige Træf, at ogsaa i det nuværende Eiderstedtske høre disse fire Navne til Communer, der støde nær til hinanden. Denne Lighed mellem en Gruppe af »*Engrouelants*«-Navnene og en tilsvarende Gruppe af Navne i det *Eiderstedtske* slog mig derfor ogsaa meget stærk, da jeg for nogle Aar siden til Studier over de foregaaede Forandringer paa vor Vestkyst benyttede *Traps* Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig, og uvilkaarlig faldt det mig da ind, at *Zichmni* eller *Zeni*erne maatte have opkaldt Stederne i »*Engrouelant*« efter deres frisiske Søfolks Hjemstavn, Noget, der ikke just er uden alt Exempel ogsaa i nyere Tider. Men efterhaanden som Erkjendelsen af disse Ligheder eller Sammentræf mellem de to Regioners Navne udvidede sig, maatte naturligvis det Spørgsmaal opstaae, om ikke Lighederne hidrørte derfra, at det i Virkeligheden var et frisisk, *nordfrisisk* eller *eiderstedtsk Landskab*, der var bleven kaartlagt, og paa hvilket Navnet »*Engrouelant*« var bleven sat. I det Eiderstedtske kunde der jo uden Vanskelighed findes et »*Sand*«, der kunde svare til Kaartets »*Sādi*«, en Klitstrækning eller »*Düne*«, der kunde begrunde Kaartets »*Diuer*«, og dettes »*Boier*« *f.* kunde f. Ex. være at finde enten i Landets »*Boer*« eller »*Bur*« (*Bur*kog, *Bur*mannaveg«) eller ligefrem være et Udtryk for det større Vandløb, ad hvilket deres »*Boier*« eller større Tørvefartøier føre Fastlandets Tørv ind i det Eiderstedtske, f. Ex. til Garding og fl. St. Nærmere om disse Navn-Ligheder see senere S. 112—13.[62]

Inden vi forfølge denne sidste Tankegang til sin yderste Grændse, ville vi standse et Øieblik, for at tilbagekalde i vor Erindring det Øiemed, hvori den her foretagne Excursion fornemlig blev anstillet. Ligeoverfor den af Hr. *Fr. Krarup* fremsatte Hypothese, at *Zeni*-Textens »*Frislanda*« var at søge i Nordfrisland, samt over for de Grunde, jeg selv havde anført for Hypothesens Sandsynlighed, besluttede vi jo i Forening at ville gjøre et *experimentum crucis* og at

undersøge Kaartbladets øvrige af *Zichmni* og *Zeni*erne hjemsøgte Egne, for at see, om der ikke paa Kaartet over disse var efterladt noget sikkert Vidnesbyrd om, at de vare blevne hjemsøgte af eller havde staaet i nøie Berøring med *Frisiske* Folk, hvorved vi altsaa vilde faae en Bekræftelse for, at det virkelig var fra frisiske Egne, at *Zichmni* og *Zeni*erne vare komne. De nylig meddelte Tilnærmelser og Overensstemmelser mellem »*Engrouelant*«-Navnene og Stednavnene i Eiderstedt synes mig allerede at have besvaret Spørgsmaalet paa en saadan Maade, at, saalænge der ikke paavises idetmindste lige saa store Ligheder mellem »*Engrouelants*« Stednavne og Stedbenævnelserne i andre Egne, maa deres nordfrisiske Slægtskab hævdes. Ved Siden deraf maa det erindres, at det Landskab, hvori de fleste Ligheder mellem Stednavnene forefandtes, blev Nabolandskabet til den nordfrisiske Egn, hvori vi mente, at Textens »*Frislanda*« med størst Sandsynlighed var at finde. Alt dette kan jo være Hændelser, men til at omstøde disses Betydning fordres der andre Hændelser af mindst samme Beviskraft.

Nu ville vi altsaa vende tilbage til og i muligste Korthed forfølge den maaskee noget dristige Tanke, om muligvis »*Engrouelant*« kunde være ikke blot en nordfrisisk Halvø men just den Eiderstedtske, og da først klare os det nærliggende Spørgsmaal, om der ikke allerede indenfor *Zeni*ernes og *Donis's* Navnerækker er større Hindringer for denne Antagelse. Hertil maa der svares, at der ganske vist i selve Navnerækkerne er idetmindste to Besynderligheder tilstede, der ville afgive ret gode Ivendinger imod en saadan Tanke, med mindre de gjensidigen skulde kunne hæve hinandens Betydning. Den ene er *Zeni*kaartets *S. Tomas*-Kirke med *Zenobium*, stillet i Landskabets nordøstlige Del. Historisk kjender man ikke i det Eiderstedtske geistlige Anlæg med

disse Navne, ja i det Hele slet ingen Klostre dér, men rigtignok var der mange Geistlige af Dominikanernes Orden. — Den anden er omvendt den, at det Eiderstedtske har i den tilsvarende Del af sin Halvø netop sin største og vigtigste Stad, nemlig *Tønningen*, der allerede 1400 var en opblomstrende By med en større Kirke. I Navnerækkerne paa *Zeni*kaartet kan intet tyde hen paa denne By, uden de paa dens eventuelle Plads — saafremt vi have Eiderstedts-Halvøen for os — staaende *S. Tomas* og *Zenobium*, to Betegnelser, som Ukyndighed og Kløgt med lige Lethed her vilde kunne læse ud af et gammelt mørsk Kaart, især naar Byens Navn havde været, som ofte da paa de ældre Kaart: *Tonegen* eller endog i to Linier: *Tone* / *gen*. Selv om vi nu her ville tænke os dette Navn gjort til *Tomas. Zenob.*, have vi iøvrigt kun naaet en mindre Grad af de Forvanskninger, der ellers i gamle Texter og Kaart have fundet Sted, ofte kun for at finde ligesom en Mening i Ordene. Foreløbig kunne vi vel altsaa taale denne Hypothese, der ligefrem tilbød sig af sig selv.

Idet vi nu væsentlig have udtømt alle de Vink, som Navnerækkerne paa en nogenlunde naturlig Maade kunde give os om det hidtil gaadefulde »*Engrouelant*«, skulle vi rette lignende Spørgsmaal til Kaartets øvrige Udstyr; men forinden vil det være hensigtsmæssigst at høre det Vigtigste af Reiseberetningens Text om »*Engroueland*«.

Ligesom nemlig Hensyn til Tiden ikke tillod mig, da jeg i det Kgl. Oldskriftselskab holdt mit andet Foredrag om *Zeni*'ernes Reise, at meddele Texten fuldstændig i dens »Sammenhæng«, hvilket jo, som bekjendt, kun er et euphemistisk Udtryk for den brogede og vilkaarlige Forbindelse, hvori dens enkelte Dele ere blevne sammenkittede af Textens os ubekjendte Affatter, saaledes vil Hensyn til Pladsen her formene mig at gjøre dette. Jeg indskrænker mig derfor til at gjengive alle væsentlige Punkter af denne Mosaik.

Legenden om „*Engroueland*", som den altsaa nu findes i Bogens Text, betegner dette Land som liggende høit imod Nord og i et meget haardt Klima, thi det siges at have en Vinter paa ni Maaneder og kun tre Maaneders Sommer, men alligevel var det et Land, der ikke var uden naturlige Hjælpemidler, og i hvilket Livet i flere Henseender var ret triveligt.

Vidnesbyrd herom er det jo, at *Zeni*'erne paa det første Besøg i Landet — de synes nemlig at have gjort to Expeditioner til Landet, cfr. S. 164 — forefandt i dets nordøstlige Del (see Kaartet D) en anseelig Kirke indviet til *St. Thomas* og et Kloster, „*monistero*", tæt derved, med store og smukke Bygninger, beboede af Dominikanermunke.

Disse Munke skildres meget fordelagtigen med Hensyn til deres Kundskaber — de talte, i det mindste de høiere Grader af dem, Latin —, deres Kløgt og praktiske Dygtighed i mange Retninger, samt deres forstandige Omsorg for deres Omgivelser, der saae op til dem som til høiere Væsener.

De omgaves nemlig af en talrig og, som det synes, lykkelig Befolkning, der beskjæftigede sig som Haandværksfolk, Jægere og Fiskere; alle bleve vel betalte af Fædrene for deres forskjellige Arbeider.

Forunderligt var det for de Reisende at see, med hvilken Kløgt og Sands Munkene benyttede Egnens kogende og hede Kilder, baade ved alle Slags Fødemidlers Tilberedning og ved Kirkens og Bygningernes Opvarmning, idet de ved over- og underjordiske Rør og Render ledte Vandet ind i dem, og tillempede den ønskede Temperatur ved Indledning af koldt Vand eller ved Indstrømning af kold Luft igjennem Vinduesaabninger. Ogsaa til bedækte Havers Vanding benyttedes disse Ledninger, og derfor kunde der haves Blomster, Frugter og Urter, som ellers i mere begunstigede Lande. Paa Havedyrkning satte Munkene høi Pris, og de betegnes som grændseløs rundhaandede imod dem, der bragte dem Korn og Frø.

Ikke mindre forunderligt har det i flere Aarhundreder været at læse de Reisendes Skildring af et Bjerg (*monte*), eller en Høi, hvoraf Røg eller Ild saaes at opstige, som kunde det være af Vesuv eller Ætna, men hvis indre, glødende Masser, naar de vare slukte og afkjølede og da blevne saa faste, at kun Jernredskaber kunde sønderbryde dem, benyttedes istedetfor Stene til at danne Mure og Hvælvinger i Munkenes store Bygninger. Fra Bjergets Arne førtes der ogsaa ud af dets Mundinger særegne Masser, paa hvilke der gødes Vand, og derefter dannede disse den hvideste Bitumen eller Kalk, der var i høi Grad bindende og, nedlagt i Bevaringsrum, kunde holde sig saa længe

det skulde være. Hvælvinger eller Buer, byggede af slige Materialier, vare i den Grad lette, at de ikke behøvede særlig Understøttelse og dog vedligeholdt deres Sammenhæng og skjønne Form.

Alene ved Bygningsmaterialier fra dette Arnested havde Brødrene opført saa mange Bygninger og Murstrækninger, at det var vidunderligt at see. Deres Huse skildres som skjønne, hyggelige og fremfor alt bekvemme; de vare høie, og fra Murene gik de op i „et retskaffens Regntag“ (de havde altsaa en skarp Tagryg).

Skibsfarten fra Havnen var livlig; talrige Fartøier laae i den, selv om Vinteren, men da bundne ved Isen, hvis Bortgang til næste Aar de afventede.

Skibene kom fra „de nærliggende Øer“, fra et „Forbjerg oven for Norge“ *(„Capo di sopra Noruegia“)* og fra *„Treadon“*. De tilførte Korn, Tøi til Beklædning og forarbeidede Trævarer samt Ved til Brændsel.

I Bytte derfor gaves tørrede Fisk og Skind af Dyr, og begge Varer betegnes som saa eftersøgte, at man for dem kunde kjøbe Alt, hvad man ønskede.

De leve af Vildt og Fisk fornemlig fra de Vaager og aabne Steder, der foraarsages ved det varme eller kogende Vands Tilstrømning til Havet — thi disse øve en saadan Tiltrækningskraft paa Søfugle og Fisk, at de der kunde fanges i ubegrændset Mængde. Med Fangsten af disse Fisk og Fugle, ligesom ved deres Bygningsforetagender, o. s. v. sysselsætte de en stor Befolkning i deres nærmeste Omgivelser. Nogle af disse Fugle nævnes i Texten *„polli“*, Høns.

Den omboende Befolkning havde sine Huse *(case)* rundt om paa Bjerget *(al monte)* eller Bjergene, og disse havde en egen Form, afsmalnende opad, og med en Aabning for Luft og Lys foroven. Grunden under dem holdt sig stedse varm.

Fiskerne brugte en Skindbaad, af Form som en Væverskytte, lavet over et Skrog af Knogler af de samme Sødyr, hvis Skind de i dobbelt Lag syede sammen om dem. I en saadan lode de sig trygt bære af Bølgerne, selv i et af Stormen bevæget Hav. Fra Bunden af Baaden gik der et vidt, ærmeformigt Skindrør, der i Midten kunde snøres sammen med Baand og Pinde, og hvorved Vandet kunde holdes ude (eller skaffes ud).

Det tør ikke forbigaaes, at der, foruden de her berørte Punkter i »*Engrouelands*«-Beskrivelsen, maaskee ogsaa hører til Billedet af dette Land et enkelt andet Punkt, der om-

tales under en senere Expedition, som ogsaa synes at have naaet til »*Engrouelant*«. I dette Togt deltoge *Zichmni* og *Antonió Zeno*, og den første var dets Leder; et Aar i Juni Maaned ankom dette nemlig til et Land, der efter Textaffatterens Mening maa have været den sydvestlige Spids af Kaartbladets »*Engrouelant*«.

Efter en langvarig og høist ugunstig Seilads, naaede de endelig til en Kyst, der ved nærmere Undersøgelse viste et fortræffeligt Klima og frembød en stor og god Havn. Flaaden forsynede sig her med Vand og Ved og med Proviant af Fisk og Søfugle og en rigelig Mængde af Fugleæg til det halvt forhungrede og forkomne Mandskab. I en temmelig stor Afstand fra Havnen øinede de et stort Bjerg, der gav Røg fra sig, hvoraf de drog den Fortrøstning, at Landet maatte være beboet, hvilket ogsaa ved Udsendinge fra Skibet bekræftede sig. De traf nemlig i stort Antal omkring Bjerget halvvilde, smaa og frygtsomme Folk, thi de skjulte sig i deres Huler *(cauerne)*, der tjente dem til Bolig, saasnart de saae de Reisende.

Disse kaldte den gode Havn, hvori en større Flod udgød sig, „*Trin*", og den Landtunge, som derfra skjød sig ud i Havet, „*capo di Trin*". Her besluttede *Zichmni* at nedsætte sig. [Det er alene Tilstedeværelsen af Navnet „*Trin promont.*" paa Kaartbladets „*Engrouelant*", der giver os Vink om, at det besøgte Land var *Engroueland*, eller i det mindste af Affatteren var bleven anseet for dette Land, saafremt det nemlig maatte være ham, der har bragt dette Navn paa Kaartet. I alt Fald er det mærkeligt nok, at paa samme Sted antyder *Donis*-Kaartet i det mindste Tilstedeværelsen af en fast Bygning ved Ordet: *Spichbod.*]

Disse Bestanddele af Textens Fortællinger om »*Engroueland*« og Livet der turde jeg lige saa lidt nu forholde Læserne som forhen under Foredraget Tilhørerne, til Opfriskelse af de Modsætninger, ja hinanden modstridende Forhold, som »*Engroueland*« derefter synes at frembyde.

I Virkeligheden har heller ikke Textens »*Engroueland*« mødt den samme Opfattelse som Kaartbladets; thi medens Kaartet næsten til enhver Tid var bleven anseet for et paafaldende godt Kaart af Grønland, har man ikke været ubered-

villig til at indrømme, at der i Texten fandtes saa mange besynderlige, for ikke at sige eventyrlige Skildringer af Land og Folk, at det vilde være uforstaaeligt, om de alle eller de fleste skulde kunne angaae vort Grønland. Selv da maatte de væsentlig gjælde et Slags Grønland, som nu var aldeles ubekjendt for os, og hvis Tilværelse i fordums Tid vi ikke kunne indrømme, med mindre alle Naturforholdene skulde antages at have totalt forandret sig siden; men ikke engang med denne Forudsætning kunne vi lade os nøie! Forholdene, som Textens sammenkittede Brudstykker give os dem, blive saa bizarre, at de ikke synes at kunne passe for nogensomhelst Egn i hele Norden — ja, neppe for nogen indenfor hele Jordens Kreds.

Herover ere vi da heller ikke berettigede til just at undre os, naar vi see hen til den Maade, hvorpaa Texten, som den nu foreligger, efter Affatterens egen og aabne Tilstaaelse blev til (cf. S. 63), nemlig af løsrevne Stykker og Brokker, hvis Sammenhæng han aabenbart ikke længere forstod, om han tidligere, som Dreng, havde forstaaet dem, og i hvis vilkaarlige og brydsomme Sammensætning til et Slags Hele han øiensynligen nærmest har ladet sig lede af de Kaart over de besøgte Egne, som han forefandt iblandt sine Familie-Papirer. Til Forstaaelse af disse Kaartskitser har han imidlertid ikke selv havt eller paa den Tid ret vel kunnet have den fornødne geografiske Indsigt, heller ikke den fornødne Bistand af Datidens Kaart, hvis Epigrafier meget mere synes at have vildledet ham. Jeg gjentager derfor, at hvilken Generation af *Zeni*-Familien Affatteren end maa have tilhørt, røbe hans egne Udtalelser, at han, hvor større sammenhængende Partier af Skildringen da manglede, væsentligst maa have sammensat denne efter Hukommelsen og ovenikjøbet efter Indtryk fra Drengeaarene af, dengang Papirerne ødelagdes, fordi han ingen Forstand havde paa disses virkelige Betydning, altsaa efter eet eller flere Decennier gamle Indtryk!

Efter denne min Mening om dette hele Stykkes Sammenhæng har det forekommet mig at nærme sig til ren Uforstand at ville opfatte som et sammenhørende Hele, hvad der saa tydelig aabenbarer sig som heterogent og stammende fra meget ulige Egne af Jorden. Det eneste, som en mere kritisk Drøftelse her kan have at gjøre, er, saavidt muligt, at paavise det rette eller sandsynlige Hjem for de enkelte Bestanddele, der saa vilkaarligen ere blevne samlede i »*Engroueland*«-Skildringen. Noget saadant, tror jeg ogsaa nok lader sig virkelig gjøre og just ved Hjælp af de foregaaende Undersøgelser.

Det maa jo dog være den naturligste Tankegang, at vi til dette Formaal maae gaae ud fra den Forudsætning, at hvad der nu findes samlet i Mosaikbilledet, er væsentlig Brokker af de forskjellige Oplysninger og Meddelelser, som *Zeni*'ernes Breve og de paaberaabte, af den ældre *Nic. Zeno* affattede Skildringer af *Engroueland*, *Frislanda* o. s. v. oprindeligen indeholdt om de besøgte eller kaartlagte Egne. Iblandt disse vide vi nu med Sikkerhed, at Island har været og med en Sandsynlighed, der stedse er bleven større, ligesaa nordfrisiske Lande. Er man nogenlunde fortrolig med disse to Egne, vil man neppe heller kunne miskjende, at de synes at afgive Hjemstedet for de fleste, om ikke alle de Data, som »*Engroueland*«-Texten indeholder. Kun et eneste Træk i *Engroueland*-Billedet er med Sikkerhed grønlandsk, eller rettere sagt eskimoisk, og, da det Spørgsmaal, om »*Engroueland*« ikke nok kan være »*Grønland*«? er for mange et saa væsentligt og saa brændende, er det billigt, at vi først drøfte Betydningen af dette Træk.

Til alle Tider har man erkjendt, at der ved Textens væverskyttelformede Skindbaade, deres Bygning og Brug ikkun kan være ment Eskimoernes Kajakker, og derom kan der heller ikke være nogen berettiget Tvivl. Ligesaa maa man indrømme, at om der end er noget uklart eller

misforstaaet i enkelte Udtryk, f. Ex. i dem om den formentlige Anvendelse af det vide Skindærme (»*manica*«), maa Beskrivelsen af disse Skindbaade oprindeligen hidrøre fra En, der har havt et Selvsyn af dem, og saaledes kunne Baadene afgive et ret godt Vidnesbyrd om, at Vedkommende havde været i Grønland. Fra ham kunde rigtignok Skildringen have gaaet videre, og i Efterretninger om Grønland, optagne i islandske Annaler, omtales jo ogsaa Skrællingernes Skindbaade gjentagne Gange, dog aldrig, saavidt mig er bekjendt, uden i almindeligere Udtryk og ikke med de Specialia, vi her have for os. Hvis man derfor, med flere Forgængere, som ovenfor ere nævnte, vilde formode, at ogsaa denne Kundskab om grønlandske Forhold havde *Zeni*'erne faaet fra Islænderne, maatte man idetmindste tænke sig de os fra Islænderne i Skrift efterladte Vidnesbyrd om disse Skindbaade betydelig supplerede ved mundtlige Skildringer. Men meget nærmere ligger i Virkeligheden Gaadens Løsning os; thi et Selvsyn af Skrællingernes Skindbaade var just paa *Zeni*'ernes Tid bleven forundt Nordboerne paa en hel uventet Maade. De to Kajakker, der efter Skrællingernes Indfald i Vesterbygden 1379 vare af de norske, under Kong Hakon VI til Grønlændernes Undsætning sendte Skibe blevne medtagne til Norge og som Trophæer (»pro spectaculis muro appensas«) ophængte til Skue over den vestlige Indgang til *Oslo* Domkirke, maae naturligvis være blevne beskuede og beundrede af Utallige. Netop der saae *Olaus Magni* dem endnu i Aaret 1505, saaledes som han selv i sin Meddelelse om disse Kajakkers Herkomst beretter os i sit mere end berømte Værk (Romæ 1555, p. 68), og fra en Beskuelse af *Oslo*-Trophæerne komme jo ogsaa mere eller mindre indirekt de Udtryk om Grønlændernes Skindbaade, som *Jacob Ziegler* bruger i sin *Schondia* 1532, — »*scorteis et subtilibus navigiis utuntur, tutis á qvassatione maris et scopulorum*« — og som lyde saa ligt med et enkelt Led af Beskrivelsen hos *Zeni*'erne — *e se danno in terra, stanne salde*

à molte percosse« — at man uvilkaarligen opfatter begge som Gjenlyd af samme staaende Lectie, lært og fremsagt af Domkirkens Forevisere. Som Vidnesbyrd om, at *Zeni*erne selv havde besøgt Grønland eller at deres »*Engroueland*« er *Grønland*, er deres Kajakbeskrivelse selvfølgelig uden nogensomhelst Betydning.

See vi altsaa bort fra dette ene eskimoiske Træk, synes mig alle de andre Dele af »*Engrouelands*«-Billedet væsentligst at maatte tydes som Træk, for hvilke velbekjendte Forhold paa Island og i Nordfrisland kunne ligge til Grund, om de end undertiden dels ved Indklædningen, dels ved en indløben, men ret naturlig Misforstaaelse, eller endnu hyppigere ved Indfiltring mellem hinanden indbyrdes ere blevne ukjendelige for en Læser, der ikke er paa sin Post.

Skulde jeg derfor blive opfordret til paa det foran givne Grundlag her i mine Læseres Paasyn at foretage en Skifteforretning i det indvikede Fællesbo, for hvilket Textens Mosaik er et Udtryk, vilde jeg for Øieblikket foretage Skiftet efter følgende Udkast.

Det overordenlig strænge Klima, den ni Maaneder lange Vinter og den tremaanedlige Sommer samt den deraf følgende Indvirkning paa Skibsfart og Tilførsel fra fremmede Lande ere fuldgode Attributer for Island og passe langt bedre paa Island, end, som man før formodede, paa Grønland.

Paa mange Steder nær Islands Kyst, saa at selv de, der blot besøgte Kysten, let kunde blive bekjendte med dem, forekommer der varme Kilder, »Hverer«, og overalt, hvor disse Kilder ligge i Nærheden af bebyggede Steder, have Beboerne, i Fortid som i Nutid, draget dem til Nytte til deres Husholdning paa mangehaande Maader, nemlig ved Tvæt, Valkning og Farvning, samt ved Tilberedelsen af Spiser af forskjellig Art, for ikke at tale om de ved Hvererne hyppigen indrettede Badehytter eller Badetelte. Hvad

der herved fortjener at erindres, er, at Islænderne ikke blot benytte Kilderne og deres Afløb, som de fra Naturens Haand ere, men ofte paa mange Maader tillempe dem til deres Brug, f. Ex. ved at ændre Frembrudsaabningerne eller Afløbsrenderne, noget jeg ogsaa paa mere end eet Sted selv iagttog paa mine Reiser i Island i 1839 og 40. Personlig nærer jeg ingen Tvivl om, at det just er disse Anvendelser af Islands varme Kilder, og navnlig som de i *Reikholtsdalen* i Borgarfjorden ved det berømte »*Snorralaug*« vare bragte til Udførelse, der have afgivet det egentlige Grundlag for den udsmykkede Fremstilling, som nu findes i *Zeni*-Texten. Herom troer jeg heller ikke Nogen vil tvivle, der har taget de sindrige halvtusindaarige Anlæg i Øiesyn. Med min Reisefælle, *Jonas Hallgrimsson*, besaae jeg i Juni 1840 de endnu velbevarede, et Par Hundrede Alen lange, snart lukkede og i Jorden gaaende, snart imod Overfladen aabne Ledningsrender, der førte det hede Vand fra Kilden »*Skrifla*« ind i den vældige, smukke, stensatte Badekumme, medens Aabninger i Væg og Bund igjennem andre Ledninger førte det afkjølede Vand bort derfra, og medens en Tillempning af Vandets Temperatur bevirkedes ved delvis Afspærring af Ledningsrørenes Mundinger. I ældre Tider var Badet ved en hvælvet Overbygning, som Forstue, sat i Forbindelse med den velbyggede Gaard, og mange ere de Sagn, der fra det trettende Aarhundrede af have holdt sig om den sjeldne Opfindsomhed, Virkelyst og praktiske Dygtighed, som Gaardens rige og navnkundige daværende Eier, *Snorre Sturlason*, havde lagt for Dagen (Smlgn. Dr. *K. Kaalund* l. c. I. S. 317—18).

Jeg mindes vistnok at have paa Island oftere iagttaget den frodige Plantevæxt, der paa sine Steder som en Bort fulgte med de smale Vandrender, der dannede Afløbet for Kildernes varme eller lunkne Vand, men til Fremkaldelse af en rigere Græs- eller Plantevæxt, eller til paa sine Steder at fremhjælpe den endnu i vort Aarhundrede ikke

synderlig pleiede Havedyrkning, erindrer jeg ingensteds at have seet disse Afløbsrender fra de varme Kilder anvendte. Derimod har jeg nok i det forrige Aarhundredes Skrifter om Island seet, at den Tanke ikke var fremmed, at Hvernes varme Vand hist og her kunde og burde anvendes, f. Ex. som det hedder hos *Olavius* S. 367: »til at anlægge Drivehuse og Mistbænke, og derved at opelske mange Slags Væxter, endog i den stræengeste Foraars-Kulde«, eller S. 198: »til Kjøkkenhavers Anlæggelse, da Urterne sammesteds, som i et Drivehuus, kunde opelskes ved den underjordiske Varme.« Forskjellen mellem *Olavius*'s Ord og *Zeni*-Textens er i Virkeligheden kun den, at sidstnævntes Affatter skildrer Tanken som allerede vel udført fire Aarhundreder iforveien.

Naar Commentatorerne over *Zeni*ernes Reiser aldeles have undladt at drage de islandske Hverer og deres Anvendelse i forskjelligt Øiemed ind i Sammenligningen med Skildringerne i *Zeni*ernes Text, og derimod ret jevnligen have undret sig over Parallelerne mellem disse og Forholdene ved de varme Kilder i Cantal i Frankrig og deres Anvendelser der i huslige Øiemed, da har dette sin Hovedgrund i, at de alle miskjendte *Zeni*-Kaartbladets »*Frisland*« og slet ikke anede, at *Zeni*'erne havde havt noget med det virkelige *Island* at gjøre, og følgelig saameget lettere tabte Landets utallige varme Kilder af Syne.

Dersom man imidlertid nu lader Tanken ubevogtet følge det nylig angivne Spor, saa vil den naturligvis ogsaa fra *Island* snarest hente Forbillederne for »*Engrouelands*« formentlige Vulkaner, dets ild- og røggivende Bjerge og Høie, men, hvis saa, da er den aabenbart kommen paa Vildspor. Ved en retfærdig Skifteforretning kunne den Slags Vulkaner ikke tilkjendes Island, derimod nok de frisiske Marsklande eller det Eiderstedtske. Et Bjerg eller en Høi, der i sin ydre Fremtræden til Forstaaelse for Sydboerne, de Reisendes Landsmænd, i Brevene karakteriseres ved at være ild- og røggivende

som Etna og Vesuv, men hvis glødende, indre Masser i Bjergets Arnested blive til et fortrinligt og fast Bygningsmateriale, naar de ere blevne afkølede, kalde vi slet og ret en Teglovn; naar de fra Arnestedet udbragte Masser overgydes med Vand og give et snehvidt Bindemiddel, saa have vi ligesaa slet og ret en almindelig Kalkovn for os; og naar denne hvide Masse efter Texten tillige har den Egenskab ikke at tabe sin Kraft, hvis den saaledes lædsket opbevares i særegne Gjemmer eller Kjælderrum *(conserva)*, saa skjønnes disse sidste at være almindelige Kalkkuler. Det Forblommede, som Læserne hidtil mente at støde paa i vore Reisendes Beskrivelse af »*Engroueland*«, er altsaa ikke det, at en vild Vulkan-Natur var der ligesom traadt i en vindskibelig Befolknings Tjeneste, men, omvendt, at Steder for en stille Menneskevirksomhed ved et meget naturligt men af senere Læsere misforstaaet Billede vare blevne anskueliggjorte for deres Landsmænd i Syden, hvis Huse byggedes af tilhugne Stenblokke og Qvadre og som selv vist ikke havde synderligt Kjendskab til den andensteds i Brug komne Bygningsmaade med Mursten og Kalk, medens de vare fuldt fortrolige med Etnas og Vesuvs Udseende. At Skylden til den i Aarhundreder herskende Mistydning og deraf følgende rastløse Søgen efter en til Mistydningen svarende, virkelig Vulkan i de høinordiske Egne her fornemmelig er paa Læsernes Side, vil man forhaabentlig give mig Ret i.

For Rigtigheden af min Forstaaelse af dette vigtige Punkt i Skildringen af »*Engroueland*«, vil jeg endnu beraabe mig paa to Forhold ved Text og Kaart, der hvert paa sin Vis synes at vidne, at begges Forfattere eller Affattere have delt den samme Anskuelse som jeg, at Commentatorernes formentlige Vulkaner vare Menneskeværk. For Kaartets Vedkommende henviser jeg til den forhen omtalte, skarpt begrændsede Kanal eller Grav, der omgiver det røggivende Bjerg, og som naturligst maa an-

tages at betegne den vide Grøft *(Graft)* eller Grav *(groove)* om det Bjerg *(Berg, Werft)*, hvorpaa alle Bygninger i Marsklandene ere opførte og for Hav-Indbruddenes og Oversvømmelsernes Skyld maae opføres; for Textens derimod til den noget overraskende Bekjendelse, der dukker frem i en lille Textbrok om den sidste Expedition til »*Engroueland*«, at Førerne fik Haab om, at Landet var beboet, da de saae det ild- og røggivende større Bjerg — en høist besynderlig Slutning, hvis et virkelig ildsprudende Bjerg eller en Vulkan var ment dermed.

At Munkenes store og smukke Bygninger angives opførte alene af de her som Mursten og Kalk tydede Materialier fra et almindeligt Tegl- og Kalkbrænderie, vilde ikke forundre os, naar der ikke tillige ved et Udtryk i Texten blev tillagt, at Stenmaterialet, i det mindste en Del af det, havde en saadan Lethed, at de deraf udførte Buer, uden al fremmed Understøttelse, bare sig selv og vedligeholdt deres Form-Skjønhed — »*i uolti fatti di quelle sono in maniera leggiero che non hanno bisogno di altro sostentacolo, et durano sempre belli, et in conscio*«. — Thi herved mindes man dog stærkt om det lette og smukke Materiale, der anvendtes saa hyppig ved Opbygningen af de ældste Kirker paa Jyllands og Slesvigs Vestkyst, den rhinske, vulkanske Tuf, og netop til Dekorationen, Murbaandene og Bue-Partier. Udtrykket fortjener derfor Opmærksomhed. I den Tanke altsaa, at Skuepladsen for disse Byggescener maatte være i Nordfrisland og, som ovenfor formodet, maaske just i *Tønningen*, og at Scenerne forefaldt under en af de Ombygninger, Byens anseelige »i en paafaldende Grad af Gammelt og Nyt sammenstykkede og sammenflikkede Kirke« har undergaaet, vil jeg henvise Læserne til en os alle tilgængelig Bog: *Traps* Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig, S. 271. Deraf vil det sees, at ogsaa i denne Kirke Tufstenen var bleven rigelig anvendt til ydre Dekoration og fremtraadte bl. A. i en Frise af dobbelte, sammenslyngede Rundbuer

»fra den romerske Bygningsstils Slutningstid«, foruden i andre dér angivne Buepartier. At Tufstenenens Indførselsvei til det Indre af Slesvig just gik forbi Tønningen opad *Trene*floden, til Byen *Treja*, tør her ogsaa nok erindres.

Ligesaalidt som Textens ild- og røggivende »Bjerge« bringe os Vanskeligheder for »*Engrouelands*« Tydning som et lavt Marsk-Landskab eller som »*Eiderstedt*«, ligesaa lidt ville de paa »*Engrouelant*«-Kaartet anbragte Rækker af Bjerge eller Høie berede os saadanne; de gjengive kun de fremtrædende Klittepartier eller »*Dünen*«. Paa flere af *Johannes Mejers* Kaart over frisiske Egne ere disse fremstillede paa selvsamme Maade. Forresten kalde Beboerne af disse Egne selv deres Klitter »*Berge*« eller »*Sandberge*«, det sidste netop til Adskillelse fra de »*Berge*«, »*Barge*« eller »*Warfte*«, »*Werfte*« o. s. v., hvorpaa Gaardene og Husene ere anbragte.

Med slige Anlæg for Øie gjenfinde vi vel ogsaa lettest et frisisk Træk i den lille Textbrok, der, uagtet Læserne ere hensatte i høipolare Egne under en ni Maaneders Snebedækning, dog skildrer Landets talrige Befolkning boende just paa »Bjerge« eller »paa Bjerget« — »*al monte*« (!). Det Naturstridige heri finder sit nærmest tilsvarende i et andet skildret Bygningsforhold, de høie og høitagede Huse, som Munkene der i Landet opførte med dygtig skraanende Tage — »med retskaffens Regnfaldstage« — noget, som selv faldt Text-Affatteren saa besynderligt, at han naivt tilføier: men forøvrigt har man ikke meget at befrygte af Regn i disse polare Egne, da Sneen ligger usmeltet i den 9 Maaneder lange Vinter (!).

Hvorvidt der i Skildringen af den anden Art af Bygninger, de af den store omgivende Land- og Arbeider-Befolkning opførte, som løb spids til foroven og dér havde en Aabning for Lys og Luft, kan være enkelte Træk af de frisiske »Hauberge«, som de vare for et halvt Tusind Aar siden, er mig saa meget mere uklart, som jeg ikke endnu har truffet nogen speciellere Fremstilling af disse mærkelige

Røgstuer fra Middelalderen; men den skildrede varme Undergrund synes at kunne tale derfor.

Derimod er det mig ikke usandsynligt, at der ved det tredie Slags Huse i »*Engroueland*«, ved dem, der omtales under den sidste Expedition dertil som Huler eller »*cauerne*«, kunde være sigtet til Islændernes, navnlig de mindre velstaaendes Jordhuse, der paa Grund af Bygningsmaaden kun hæve sig lidt over Jordoverfladen. Dette fjerntboende Folk blev virkelig i hine Tider saa skammelig hjemsøgt af Røverskibe fra de mest forskjellige Egne, der ranede baade Eiendele og Folk, at man kan finde det ganske naturligt, om de, som Texten her siger, viste sig frygtsomme ved fremmede Skibes Ankomst og søgte at skjule sig i deres »*cauerne*«, naar disses Besætninger nærmede sig.

De talrige overvintrende Skibe pege snarere paa Frisland end paa Island, og i samme Retning synes ogsaa de Punkter at pege, hvorfra Tilførselen skete, nemlig »de omliggende Øer« (saadanne findes jo ikke ved Island) og »*Treadon*«. »*Treadon*« er rigtignok bleven tolket som et Navn paa »*Throndhjem*«, uagtet man paa Norgeskaartet mente at have to andre Navne for Byen: *Trondo* og *Druten;* men i »*Treadon*« formoder jeg snarere Byen »*Treia*« skjult eller dens Skibsfart nedad *Trenen (=Treadonde?)*. Skovprodukterne — Gavntømmer og Brændeved — fra Skovene i Omegnen af Treia, nedføres netop endnu meget til Tønningen og derfra videre. Hvor et »*Capo di sopra norvegia*« snarest bliver at søge, er tvivlsomt; men søges det i Norge — og paa *Juan de la Cosas* store og mærkelige Kaart fra Aaret 1500 findes et »*Cabo de Noroega*« (see Træsnittet S. 184) to Gange paa Norges Vest-Kyst — og antages det derhos, at der ved Ordene »*legnami excellentemente lauorati*« kunde være ment tilhugget Tømmer eller Bygningstømmer, kunde man vel lige saa vel tænke sig dette ført til de frisiske Øer som til Island.

Naar derimod det gængse og faste Betalingsmiddel kaldes »Skind« og »Tørfisk«, og det udtrykkelig frem-

hæves, at alt muligt kan betales dermed, saa lyder dette som en saa betegnende Reminiscents fra en Islandshandel, at den neppe vil kunne mistydes[63].

Den rigelige Indsamling af Fugleæg kan passe lige godt paa Øerne ved Island og paa Øerne ved vor Nordsøkyst, og ligesaa den store Fuglefangst, seet ganske i Almindelighed; men naar denne skildres væsentlig at skee i en Vig af Havet eller en stor Havn, der ikke tillægges med Is formedelst det varme Vand, som udgyder sig deri, saa henviser idetmindste denne Del af Fuglefangsten ved fuld Vintertid tilsyneladende mere bestemt til Island, og Fangsten kan kun have bestaaet af Vand- eller Svømmefugle. Til et høinordisk Land har man ogsaa stedse ment, at det Navn »*Polli*« eller Høns sigtede, med hvilket de Fugle, der af Erkjendtlighed bragtes Munkene som Foræringer, et Steds i Texten ere blevne betegnede, thi man har uden videre betegnet disse »Høns« som »Ryper«. Herved maa dog erindres, hvad jeg allerede i 1857 har bemærket i min Afhandling om Geirfuglen og dens begyndende Udryddelse, der jo stærkt forberedtes i de første 150 Aar efter Amerikas Opdagelse og just som Følge af denne, at Navnet Høns, »poules«, »polli«, »Seahens«, anvendtes meget almindelig iblandt Søfolk af alle Europas søfarende Nationer for visse Søfugle, der levede i Skarer ved Øerne i Havet og ligesom Geirfuglen indfangedes til Skibsproviant[64]. Ved Textens »*polli*« behøver man altsaa ikke nødvendigvis at tænke paa virkelige »Hønsefugle« eller Ryper, thi derved kan meget godt være ment de samme Vandfugle, som fangedes i Vaagerne. Ja, sees bort fra den angivne Aarsag til Vaagerne, som gjorde Fuglefangsten til et Træk fra Islands Kyster — og desto værre kunne vi jo ingensteds stole paa Textens Sammensætning — og tages de isblottede Steder som de almindelige aabne Render og Strøg i Havbugterne, hvorpaa Fuglene ved vore Kyster samle sig i den strængere Aarstid, saa kunde der maaskee være ligesaa god Grund til her

at see et aldeles frisisk Træk, ja maaske et Vink om Fangsten i Fuglekøierne.

Dersom Læserne virkelig have fulgt med mig igjennem dette indviklede »Fælledsbo«, som det ovenfor blev kaldt, saa ville de i Forening med mig, Skridt for Skridt, være blevne førte henimod den Opfattelse af Textens Mosaik, der erkjender, at hvad der ikke i denne synes Erindringer fra Island kan i Reglen paa en naturlig Maade, idetmindste uden store Vanskeligheder, betragtes som Erindringsbrokker fra Nordfrisland og med en vis Ret særlig henføres til det Eiderstedtske. For mig personligen staaer det endog som det sandsynligste, at Halvøen »Eiderstedt« er just det »*Engroueland*«, der i Aarhundreder paa Kaartene i vore Atlasser er bleven hævet op imod Nordpolen som et »*Grønland*«. Dette maaske uventede Udbytte af Undersøgelserne vil faae et noget sikkrere Udseende, hvis man kunde paa en naturlig Maade forklare sig, hvorledes et nordfrisisk eller eiderstedtsk Landskab paa den ene Side kunde blive tillagt det hidtil gaadefulde Navn »*Engroueland*«, paa den anden Side komme til at indtage en saa besynderlig høinordisk Stilling paa Kaartet, eller med andre Ord, en saa høist eiendommelig Stilling til den nordligste Del af Norge.

Det kan lyde besynderligt, men det forholder sig dog saa, at om end Navnet »*Engroueland*« klinger fremmed for alle, naar derved skal forstaaes en Form for Ordet »Grønland«, saa har det dog en vis hjemlig Klang for et vesterjydsk Øre, naar dermed skal være ment et Marskland. Uvilkaarlig fremkalder det da i Erindringen de gængse Fælledsbenævnelser for de inddigede Marsk-Egne. Disse ere jo alle ved Spaden vundne fra Havet og beskyttede ved Diger og Grave (jydsk: Grobe, Grøvter), og hedde derfor »Spadelande«, »Spatelande«, ogsaa »gegrabene Lande«,

»aufgeworfene Lande«, »opgeworpen Landt«[65], ligesom der i Modsætning hertil, naar, som en Følge af de store Digebrud og Oversvømmelser, et forhen inddiget og beskyttet Land maa lades udenfor de nye Diger og Grave, tales om »ausgegrabenes Land« eller »ausgeworfenes Land«. Paa samme Maade høre vi i Jylland om et »indgrøftet« og »indkastet« Stykke Land, en »Indkast«, vel ogsaa en »Indgrøvt«.

Naar derfor saa mange af de allerede berørte Punkter i det *Zeniske* »*Engrouelands*« Fremstilling have peget hen paa Frislandene og særlig paa det Eiderstedtske, faar man en stærk Fornemmelse af, at selve Halvøens Navn vistnok følger samme Retning. Efter *Richthofens* altfrisisches Wörterbuch hedder Verbet at grave: *grova* eller »*griova*«, partic. *griovd* eller *greveth*, og paa hel- eller halvfrisisk vil »*Engroueland*« efter andre foreliggende Sammensætninger sige enten indgrøftet (jydsk: indgrobet), inddiget Land, eller Indregrobsland, Plattydskens *Binnendeichs*- i Modsætning til dens ydre eller *Buttendeichs-Land*. I visse af de inddigede Marskegne betegner en »*Groove*« ligefrem den inderste og bedst beskyttede Del af det inddigede Land (*Benzler:* Lexikon der beym Deich- und Wasserbau auch beym Deich- und Dammrecht, vorkommenden etc. Kunstwörter und Ausdrücke etc. Leipzig 1792).

Derefter maa jeg altsaa formode, at Navnet *Engroueland* paa Halvøen er et i Frisland hørt og brugt Navn, som neppe er undergaaet nogen Forvanskning hverken ved den Ene eller den Anden for at give det besøgte og kaarttegnede Land Udseendet af at være vort høinordiske Grønland, med hvilket det efter min Mening heller ikke har noget at gjøre.

Vel seer det for Benægtelsen af al Sammenhæng med »Grønland« — og dette er jo ogsaa allerede foran (S. 144) bleven antydet — noget mistænkeligt ud, at der ved den østlige Grændse af »*Engrouelant*«-Kaartet er tilføiet et andet Navn »*Crolanda*«, der i Texten gjengives som »*Grolanda*«,

begge unægtelig i Form og Lyd nærmere ved Navnet »*Grønland*« og bestyrkende Mistanken om, at »*Engrouelant*« dog kun er et andet Udtryk for denne høinordiske Egn. Mistanken maatte naturligvis tiltage, naar man nærmere betragtede en i Aaret 1562, kun 3—4 Aar efter Originalkaartets Publikation i *Ruscellis* og *Moletii* Udgaver af *Ptolomæus* optaget Kopi af *Zeni*ernes Kaart; thi paa dette, som just blev optaget paa ny af Mænd, der havde staaet i allernærmeste Berøring med dem, der besørgede Originalkaartets Udgivelse, var der i Linie med det forrige Grolanda tilføiet Navnet »*Groneland*«. Mange ere derfor ogsaa de Tolkere af *Zeni*reiserne, der have fundet det utvivlsomt, at alle disse Navne ikke blot ere synonyme med »*Engroueland*«, men just ere Vidnesbyrd om, at der ved dette sære og i deres Øine forvanskede Navn skal forstaaes vort Grønland. Vort Decenniums tre Forfattere ere ogsaa alle af denne Mening, om end paa en noget forskjellig Maade, som vi ovenfor have seet.

Alligevel seer jeg mig ikke istand til heri at følge dem eller den store Skare af Forgængere. Idet vi i al Ædruelighed fortsætte vore Undersøgelser, møder der os nemlig her igjen et af disse paafaldende Sammentræf mellem Marskegnenes Benævnelser og vort gamle Kaarts Betegnelser, der viser os, over hvilken gyngende Grund vore Undersøgelser ofte maa bevæge sig.

Hvad der i Marsk-Egnene ligger *Butendeichs* ɔ: udenfor Digerne og er i Tilgroning — »*Anwass*« platt., »*Anwachs*« høit. —, eller hvad der *Binnendeichs* ɔ: indenfor de store Inddigninger og Indgrøftninger ikke endnu er godt og modent Marskland, hedder just »*Gronland*«, »*groene Land*«, og paa Specialkaartene over de inddigede Marskegne eller Koge finde vi hyppig disse Navne baade ved og i disse.

Af de Kaart, jeg fremlagde under Foredraget i Selskabet, skal jeg særlig henvise til nogle, der ere tegnede af vor før omtalte *Johannes Mejer* og opbevarede i det store Kgl.

Bibliothek[66]. Hans »Geometrische Delineatio des Lundenbarger Hardes (was zu dieser Zeit darvon wieder eingetheichet undt auch verlohren worden) mit allen seinen nahmhafftigen und angelegenen orthern. Anno 1642«, der allerede interesserer os ved den nøiagtige Gjengivelse af Enkelthederne i Inddigningerne, som de da vare og som de forud havde været, frembyder os fire »Gronlandt«s-Partier, betegnede: *Gronlandt*, *Groenlandt*, og *Groen-landt* og derved stærkt mindende om de ved Siden af hinanden satte Navne paa »Engrouelant«-Kaartene og, som jeg antager, staaende der i samme Mening.

Fuldstændig eensbetydende vilde da Kaartets »*Grolanda*« og »*Engrouelant*« ikke blive, og naar man, efter at være gjort opmærksom herpaa, paany gjennemlæser *Zeni*-textens Udtryksmaader, saa vil man vistnok ogsaa skjønne, at Textens Affatter neppe selv har antaget dette; han lader idetmindste forstaa, at der blandt de mange tabte eller tilintetgjorte Beretninger baade var en om »*Engrouelands*« Undersøgelse paa begge Sider og en om »*Grolandas*« Historie eller Anliggender — »*le cose di Grolanda*«. — Hvis vi da her ere komne ind paa ret Vei, saa kan maaskee Tabet af det sidste Skrift blive allermest at beklage. Selv om *Zeno's* Meddelelse kun havde været kort, vilde den, da den var omtr. fra 1400, have været os et vigtigt Sidestykke til de korte men fortræffelige Træk, som *Saxo* omtr. 200 Aar iforveien havde givet os af Nordfrisland eller *Frisia minor*.

Altsaa ogsaa indenfor de Benævnelser paa *Engrouelands*«-Territoriet, af hvilke vi allermindst havde turdet vente det, syntes der at kunne blive god Samstemning med Opfattelsen af »*Engroueland*« som et frisisk Marskland.

Naar jeg altsaa i Begyndelsen af mine indledende Bemærkninger om vort Decenniums trende Bidrag til Forstaaelsen af *Zeni*-Reiserne krævede Læsernes Opmærksomhed henvendt paa disse, idet jeg tillod mig at udtale, at ved *Irmingers* og *Krarups* Indlæg i Sagen, Undersøgelserne virke-

ligen vare blevne førte ind paa Baner, de ikke tidligere havde været paa, saa har vel dette fuldt stadfæstet sig baade for »*Frislands*« og »*Engrouelands*« Vedkommende. Thi det endelige Udfald af disse kritiske Drøftelser, som de hidtil foreligge, kan jeg ikke opsummere anderledes, end

at *Zeni*-Kaartbladets »*Frisland*« er Island og ingenlunde er Færøgruppen;
at *Zeni*-Textens »*Frislanda*« er Nordfrisland, navnlig *Strand*frisland;
at *Zeni*-Kaartbladets »*Engrouelant*« ingenlunde er Grønland, men et nordfrisisk Marskland, snarest den Eiderstedtske Halvø;
at *Zeni*-Textens »*Engroueland*« ligesaalidt angaaer »Grønland«, men forsaavidt Legenden om det er forstaaelig, opløser dennes Mosaik sig omtrent ligelig i Reminiscentser fra Øen Island og fra Nordfrisiske Marsklande, medens intet selvseet Træk fra Grønland findes deri;
at *Zeni*erne følgelig ikke have været paa Grønland, endnu mindre omseilet dette Continent paa begge Sider, og derved ville da alle de urimelige Paastande om disse Brødres Kjendskab til forskjellige Punkter af Amerika[67], 150 Aar før Columbus, tabe deres egentlige Fodfæste.

Besvarelsen af det sidste Spørgsmaal, hvorledes da et saadant Indgrøftsland eller »*Engroueland*«, og, hvis vi tænke os det som *Eiderstedt*, kun at faa (5—6) Qvadratmiles Størrelse kan være bleven ført op i de høinordiske Regioner og være kommen til igjennem Aarhundreder at paradere som det Tusinder Mile store *Grønland*, er ulige vanskeligere.

Allerede ved det blotte Spørgsmaal vil nemlig Læseren føle sig noget uhyggelig, thi det er jo paa det nær-

meste Spørgsmaalet om hele Kaartbladets Tilblivelsesmaade og derved atter om den hele Række af Beskyldninger om forsætlige Forvanskninger. Saadanne ere jo i Aarhundreder blevne udstødte dels imod Udgiveren og dels imod *Nicolò Zeno junior*, som den formentlige Affatter af Texten, saaledes som vi nu have den, eller som den formentlige Tilrettelægger af Kaartbladets Indhold i Overensstemmelse med denne Text, eller maaske *vice versa.* Skjøndt en fuldstændig Besvarelse af Spørgsmaalets hele Indhold er en meget vidtløftig Sag, da dertil vil udfordres et comparativt Studium af andre Partier af Kaartbladet, end de, der i det Foregaaende ere drøftede, vil det dog være ubilligt nu at lade de Sider af Spørgsmaalet forblive uoplyste, til hvis Klaring der allerede forligger ret gode Data.

I største Korthed meddeler jeg derfor følgende. Kaartbladets Indhold har jeg foran S. 67 kaldt »sammenbragte Børn«, og det er ikke vanskeligt at holde idetmindste to høist ulige Kuld af geografiske Billeder fra meget forskjellige Tider ude fra hinanden, det ene 150 Aar yngre end det andet, og dermed vil allerede være klaret et væsentligt Forhold i Kaartbladets Tilblivelse.

Naar vi see tilbage til Overskriften over Reiseberetningen, som den fuldstændig er gjengivet S. 55, ja selv til det tillempede Titelblad foran den trykte Reiseberetning, vil det af de brugte Udtryk tydelig fremgaae, at de Kaartskitser, der oprindelig vare fundne i Archivet og senere bestemtes til Offentliggjørelse, ikke godt kunne have indeholdt andre Egne, end de i Overskriften nævnte. Hvad der altsaa paa Kaartbladet nu er mere, maa til dettes Fuldstændiggjørelse være kommet til senere og andenstedsfra og, som det maa formodes, omtrent ved Offentliggjørelsens Tid. Hverken Danmark eller Norge med den sydlige Del af Sverrig kan derfor have været blandt de oprindelige Dele af Kaartbladet. Dermed stemmer det da ogsaa særdeles godt, at man saa almindelig har forundret

sig over, at de nævnte omfattende Lande, som *Zeni*erne ikke havde besøgt, skulde være blevne saa vel fremstillede i en saa tidlig Tid, som Aaret 1400 omtrent, og det uden at der i den lange Mellemtid skulde findes Spor af, at Fremstillingen af dem havde været afbenyttet af Andre. — I Virkeligheden har jeg jo ogsaa fremhævet disse Kaartdeles Oprindelse andenstedsfra, idet jeg foran har paapeget deres særdeles nøie Overensstemmelse i alle Enkeltheder af Landenes Configuration og af de talrige Stednavne med Fremstillingerne paa et netop i Venedig 1562 stukket og anonymt udgivet Kaart, saa at aabenbart den Kaarttegning, der har ligget til Grund for dette, ogsaa har ligget til Grund for Udfyldningen af den østlige Side af *Zeni*-Kaartbladet.

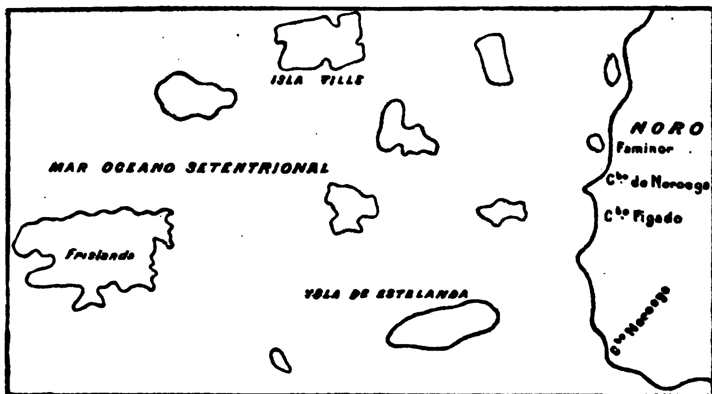
Samtidig med *Zeni*-Reisernes Udgivelse (1558) er altsaa Indførelsen paa Kaartbladet af disse skandinaviske Kaartdele og af det før omtalte Gradnet, som af *Nicolò Zeno junior* kastedes over det hele Kaartblad, ifølge det historiske Vidnesbyrd herom i *Ruscelli*'s Udgave af *Ptolomæus*. Om end begge disse Indførelser kunne have paavirket hinanden noget, saa er det dog klart, at de øvrige Kaartdeles Stilling baade til hinanden indbyrdes og paa Kaartbladet i det Hele er bleven væsentlig uanfægtet af Gradnettet, under hvilket de, saa at sige, kun ligge som fangne Fugle. Nettets Linier for Brede- og Længdegraderne ere saa ubarmhjertigen førte over de tegnede og med alle Navnene udstyrede enkelte Kaart, at ikke et Bogstav i Navnene har faaet Lov til at vige tilhøire eller tilvenstre, op eller ned, for at undgaa Gjennemskjæringen og beholde sin Tydelighed, og Træskjæreren har med stor Samvittighedsfuldhed søgt at gjengive Resterne af de overskaarne Bogstaver (ja, paa sine Steder endog Rester af en paa Tegningen foretaget Rettelse). — Aldeles godtroende er Gradnettets Tegner altsaa gaaet ud fra, at Kaartbladets oprindelige Dele, navnlig »*Frisland*«

og »*Engroueland*« indtoge en saa rigtig Stilling, som man da kunde tilkjende dem, og i alt Fald mangler det os ikke paa bestemte Vidnesbyrd om, at disse Partier indtoge i det Væsentlige den samme Stilling indbyrdes og paa Kaartbladet længe førend Udgivelsen eller *førend* Gradnettets Tilblivelse, ja førend *Marcolini's* eller *Nicolò Zeno juniors* Fødsel. Mistanken om mulige Forvanskninger i denne Retning fra disse to Mænds Side, eller i det Hele fra deres Tid, maa derfor aldeles forstumme!

For det Første vise jo *Donis*-Kaartene fra 1482 og 1486 (see Kaartet E) og de umiskjendelige Kopier af disse Kaart i Fremstillingerne f. Ex. hos *Ruysch* 1507 og 1508, hos *Bernh. Sylvano* 1511 og hos *Bordone* i hans »Isolario« 1525 og 1547, at »*Engrouelant*« ikke alene var henlagt i de høieste Polar-Egne, men fæstet op til den østlige og nordligste Del af Norge og altsaa i den Stilling til dette, som det indtager paa *Zeni*-Kaartbladet fra 1558, allerede 70—80 Aar førend dettes Publikation og, som de her citerede Kopier vise, havde uafbrudt holdt sig i denne Stilling i hele det mellemliggende Tidsrum.

For det Andet finde vi, at allerede i Aaret 1500 fremstiller det fortræffelige Verdenskaart af Biskaieren *Juan de la Cosa* — første Pilot hos *Columbus* paa en af dennes store Reiser — netop i den tilsvarende Del af Atlanterhavet *Zeni*-Kaartbladets Øer »*Frisland*« og »*Estlanda*« med de samme Navne og væsentlig i samme relative Størrelse og i samme Stilling til hinanden, og, hvad der bestyrker Constellationens Identitet, i en lignende gjensidig Stilling til to imellem dem (paa skraat) liggende mindre Øer, der aabenbart gjengive de to paa *Zeni*bladet med de gaadefulde Navne *Neome* og *Podanda* betegnede Smaa-Øer. Henved 60 Aar førend Kaartbladets Publikation (1558) indtoge disse Dele af Bladet altsaa samme Plads i Havet og naturligvis af samme Grund som *Donis*-Fremstillingerne, fordi de kun kunde støtte sig til Laan eller Kopier af de oprindelige *Zeni*ske

Kaarttegninger. At de nævnte Øer imidlertid et halvt Aarhundrede tidligere af en af Venedigs berømteste Kaarttegnere vare opfattede under de samme Forhold, tør man slutte af *Fra Mauro's* Mappa Mondo fra 1457; thi dennes to Øer »*Ixilanda*« og »*Stillanda*« kunne neppe miskjendes som *Zeni*ernes »*Frisland*« *(Island!)* og »*Estlanda*«, især da *Mauro's* »*Ixilanda*« bærer tre Stednavne, i hvilke tre af »*Frislands*« kunne gjenkjendes, om end, som altid ved Datidens Gjengivelser, noget forvanskede: »*nodifordi*« for »*Andeford*«, »*gdelvic*« for »*Godmec*« og »*bodeal*« for »*Banar*«, hvis ikke for »*Bondendea*«?!

Et Partie af *Juan de la Cosa's* Mappa Mondo 1500, uddraget af *Al. Humboldts* store Kaart i Exam. crit. V.

Her skal jeg blot tilføie, at jeg ogsaa gjenfinder de to paa skraat stillede Smaa-Øer, der minde om »*Neome*« og »*Podanda*«, og at *Zurla's* meget formindskede Gjengivelse af dette imponerende Verdenskaart viser smukt denne Constellation[68]).

For det Tredie seer jeg et Vidnesbyrd om, at man lang Tid forud for Kaartbladets Publikation 1558 var bekjendt med dettes Fremstilling af »*Engrouelant*« i den meget langstrakte, grønlandlignende, fra S. V. til N. O. gaaende Skikkelse just deri, at kun i denne »*Engrovelants*« Stilling og Figur kan man gjenfinde Grundlaget for de Billeder af

Europas nordvestligste arktiske Egne, være sig i Skikkelser af Halvøer eller Øer, som vi f. Ex. møde i:

Pedrezano's Udgave af *Ptolemœus*, 1548. (Kaartet »*Schonladia nova*«; meget forskjelligt fra *Zieglers* Kaart over »*Schondia*«, Strassburg 1532.)

»*Charta marina Portugalensium*« (hos *Lelewell* nº 43) fra omtrent Aaret 1500, liggende til Grund for flere *Ptolomæus*-Udgaver (1513, 1524, 1535 og 1541.)

Laurentii Frisii Kaart over Europa og vestlige Asien af 1522, (Smlgn. *Ptolomæus*-Udgaven fra 1596 og dennes Fremstilling af Grønland som en meget lang Ø[69],[67].)

Paa denne fra *Zeni*-Kaartbladets »*Engrouelant*« nedstammende Fremstilling af »Grønland« paa den ovennævnte Gruppe af Kaart, der altsaa udkom 10—20, ja 40—60 Aar tidligere end Originalkaartets Publikation (1558), lægger jeg en ikke ringe Vægt, da den synes mig at give et nyt Vidnesbyrd om den tidlige Afbenyttelse af *Zeni*'ernes Kaarttegninger og om Ælden af disses nuværende Ordning paa Kaartbladet.

Gaaer altsaa Ordningen af Kaartbladets egne eller originale Fremstillinger, navnlig af »*Frisland*« og »*Engrouelant*« saa langt forud for Publikationen af 1558, at det vilde være aldeles urimeligt at formode nogen Indvirkning paa Sammenstillingen fra det sidstnævnte Tidsrum, saa troer jeg ogsaa, at man maa indrømme det Samme med Hensyn til Texten idetmindste i alt Væsenligt. Enhver, der har gjort sig ret fortrolig med denne, vil vist erkjende, at dens nuværende Affattelse forudsætter Kaartbladets Fremstillinger i deres nuværende Ordning som Grundlag, om end med uudgrundelige Forvirringer f. Ex. i Angivelse af Afstande o. l. Efter den S. 74 anførte Notits af *Marco Barbaro* i Discendenze Patrizie 1536 var da tydelig nok Opfattelsen af Textindholdet den samme, som 22 Aar senere ved Reisens Offenliggjørelse; og at denne Meddelelse ikke kan være indskudt fra en sildigere Tid, tør man vist fæste fuld Lid til, naar der ikke ymtes nogen Tvivl herom af en med Ve-

nedig-Archivernes Aktstykker og Haandskrifter saa fortrolig og kyndig Forfatter som Mr. *Rawdon Brown.* At den sammenflikkede Text imidlertid er langt ældre og gaaer tilbage til Kaartets Ordningstid, er mig det ene sandsynlige, og dermed synes mig ogsaa de Ord at stemme, hvormed Affatteren karakteriserer sin Tidsalders Forhold til de store Opdagelser af nye Lande »i Egne, i hvilke man mindst anede, at der var saadanne«; de synes mig langt snarere at passe paa 1450 end paa 1550. Efter denne Opfattelse finder jeg det ogsaa meget naturligere, at de Tillempninger, som aabenbart — man erindre f. Ex. *Frislands* fremmede eller laante Fjer — de enkelte Kaart paa Bladet maae være blevne underkastede, f. Ex. ved nye Navnes Indsættelse eller maaskee ved ældre Navnes Udeladelse, langt snarere maae have fundet Sted ved Text-Affattelsen end henimod Offentliggjørelsen. Nærmere Vidnesbyrd om, naar saadanne mindre, om end til Forstaaelsen af Misforstaaelserne væsentlige Ændringer ere blevne indførte, savne vi vel endnu, og de ville maaskee vanskeligen komme frem, men de høre alligevel ikke til Umulighederne. Jeg skal herved kun minde igjen om de tre Navne, som Kardinal *Zurla* endnu i 1808 mente at kunne tydelig læse paa *Fra Mauro's* berømte Kaart af 1457. Af disse har jeg ikke kunnet tydelig erkjende det ene paa den anseelige photografiske Gjengivelse af dette Kaart, som det store Kgl. Bibliothek har anskaffet ifjor, og for hvilken jeg, ligesom for al anden Imødekommen under disse Studier, aflægger dets Bibliothekar, Hr. Justitsraad C. Brunn, en oprigtig Taksigelse[70]. — Dersom det Stednavn, hvis Begyndelsesbogstav jeg nu paa Grund af Billedets meget mørke Tone ikke har kunnet erkjende, virkelig har været »*bodeal*« eller »*bōdeal*«, saa vilde jeg ikke med *Zurla* deri gjenfinde *Zeni*kaartets »*Banar*«, men snarest dets »*Bōdendea*« (!), og hvis saaledes en af de »laante Fuglefjer« var anbragt paa Kaartet, da med en ikke ringe Sandsynlighed hævde en Textaffattelse, der var et Hundrede Aar ældre end Offentliggjørelsen. Oplysninger af denne Art kunne vi vistnok

med Grund vente os af dybere gaaende Studier i Venedigs store literære Skatkamre. Paa denne min Opfattelse af Tiden, da Ordningen af Kaartets originale Bestanddele har fundet Sted, har jeg dannet mig min Mening om Fremgangsmaaden ved Ordningen, navnlig for de to Hoveddeles, »*Frisland*«-Kaartets og »*Engrouelant*«-Kaartets Vedkommende.

Kaartbladets Ordner og Textens Affatter har ikke havt tilstrækkelige geografiske Kundskaber til at erkjende Identiteten af Datidens Kaartnavne »*Frisia*«, »*Frixia*« eller »*Vresia*« o. l. med Reiseberetningernes »*Frislanda*«, medens han derimod i dette Navn har ment bestemtere at gjenkjende Kaartenes *Frisland*, *Fresland*, *Vrisland*, der havde meget tidlig uddannet sig som Navn for en stor Ø i Atlanterhavet, som i Virkeligheden var Island, hvis rette Navn endog laa maskeret under dette *Vrisland*. Forklædningen hidrører, som saa mange andre, fra Araberne, hvis billedlige Fremstilling af Geografien gik forud for Vesteuropæernes, og hvis geografiske Navngivning blev Kilden til en utrolig Forvirring; saaledes navnlig Benævnelserne paa *Edrisis* Kaart. Efter hvad Professor *Mehren* i sin Fremstilling af de islamitiske Folks almindelige geografiske Kundskaber (Ann. f. Nord. Oldk. o. Historie 1857. S. 187) har bemærket, skyldes det vistnok alene Feilstillingen af en Vokalprik, at Normannernes Island blev til *Resland;* dette er atter ved Kopiering blevet til *Sesland*, *Vresland* o. l.[71]. Allerede ved de dobbelte Navne »*Island*« og »*Vresland*« . . . »*Frisland*«, blev Øen Island en Dobbeltgænger paa Nordens Kaart, og endnu mere ved Navnet *Thule*, *Tille*, eller *Tile* o. l., hvorved i Reglen mentes samme Ø, der dog ofte stilledes særskilt ved Siden af en af de to førstnævnte. At Kaart- og Text-Affatteren ikke i »*Frisland*«-Kaartet rentud erkjendte vort Island, er vel nok undskyldeligt, naar der maatte hengaae næsten fulde 500 Aar, inden dette gik klart frem.

Paa en lignende Maade, mener jeg, at »*Engrouelants*« Stilling paa Kaartbladet støtter sig dels til ældgamle Tra-

ditioners svage Vink om et høinordisk Landskab med omtrent denne Benævnelse, liggende i Høide med Norges nordligste Spids eller ovenfor denne og i mere eller mindre fast Forbindelse med den, dels til grafiske Fremstillinger paa ældgamle Kaartrids. I *Mare cronium*, Ishavet, hensatte man som et Terra cronia et *Gruntland*, *Grunland*, *Gronland*, *Grinland*, Benævnelser, som formodentlig ere langt ældre end Navnet paa vort historiske, vestlige Grønland, der i mange Retninger er bleven sammenknyttet med disse mere østlige Egne. Allerede disse Vink i Forbindelse med Lydligheden af Navnene »*Engroveland*« og »*Grolandia*« maatte jo have den samme Vægt for Kaartets Tilrettelægger dengang, som den, Commentatorerne i flere Aarhundreder siden have tillagt dem med Hensyn til vort Grønland. Men efter min subjektive Mening, og under den Opfattelse, at en af de nordfrisiske Halvøer, og navnlig et ældre Eiderstedt, ligger til Grund for Kaartet, har der, om ikke paa dette, saa i den tabte udførligere Beretning om »*Engrouelant*« vistnok været Ord, der henpegede paa det »*Norges*land«, »*Norges*harde«, hvortil Landet i dets nordøstlige Ende stødte, det »*Norge*« nemlig, om hvis Nærhed de Reisende — naar de have dvælet, som formodet, just i Tønningen — maae paa mange Maader være blevne erindrede i en By, hvis ene Del endnu fra gammel Tid nævnes »*Norge*«, har en »*Norges*-Gade« og et »*Norges*-Gilde«. Jeg idetmindste formaaer ikke at see helt bort fra denne Gisnings Betydning.

Exempler paa den forskjellige Plads, som dette dunkle *Gruntland*, *Grunland* osv. indtog paa de ældre Kaart, ville sees paa no. 44, 45 og 46 i *Lelewels* Atlas, hvortil i Korthed henvises; dog vil jeg her ikke undertrykke en Mistanke, jeg længe har næret imod det grafiske Billede, som den nordiske Erkebiskop *Olaus Magni* har givet af vort *Grønland*, — hvis vi dømme efter hans tarvelige Text-Legender —, men i Virkeligheden nok af det østligere *Novaja-Semla*-Complex, hvilket de to Navne paa hans Kaart: *Gruntlandia. Alba*, snarest antyde (!). »Staden *Alba*« hører ganske vist siden *Olaus Magni's* Tid til

det faste Inventarium paa Grønlands-Kaartene et Par Aarhundreder igjennem; men alligevel tillader jeg mig — ad interim — at troe, at dette Tillæg til hans »*Gruntlandia*« kun antyder et physiografisk Slægtskab med Ishavets øvrige Omgivelser: *Lacus alba* eller *mare album*, og det *Rossia alba*, der henlægges som Nordbræmme af Fastlandet langs Ishavets Kyst paa mange ældre Kaart[72].

Dermed har jeg altsaa ogsaa besvaret det sidste Spørgsmaal, idet jeg ikke har tilbageholdt min Anskuelse om Grunden til Halvøens Anbringelse paa det nordlige Norge, og nu staaer der for mig kun tilbage at tilføie en yderligere Bekjendelse, for at undgaae en mulig Misforstaaelse.

Naar jeg ikke har kunnet anerkjende, at der paa *Zeni*-Kaartbladet eller i *Zeni*-Texterne er Data, der kunne godtgjøre, endog kun som en svag Sandsynlighed, at *Zeni*'erne have enten selv været i Grønland eller havt nogen egentlig Kundskab om Grønland, saa er det en Selvfølge, at jeg endnu mindre kan indrømme *Zeni*erne noget Kjendskab til nordamerikanske Egne eller tillægge deres Reiser mindste Betydning for vore Kundskaber om et *præcolumbisk Amerika.* Sligt vilde, efter min Mening, være i høi Grad uvidenskabeligt; thi den Frisiske Fiskers eventyrlige Beretninger om og den forhutlede *Zeni*-Texts Skildring af Reiserne til *Estotiland, Drogeo, Icaria* kan jeg kun sammenstille med de ædle Frisers hos *Adam af Bremen* skildrede eventyrlige Togt til det høie Norden, og i Parallelerne, de frembyde, i det høieste kun finde en Bekræftelse paa, at *Zeni*erne virkelig færdedes i Frisernes Land. Men til de frisiske Lande er jeg forresten dog mest tilbøielig at henregne *Icaria* som *Helgoland*, ikke blot paa Grund af denne Øs ældre Navn *Faria*, der saa let kunde blive til *Icaria;* men ogsaa paa Grund af det paa Kaartet *Icaria*-Øen givne Omrids og Øens Beliggenhed i Forhold til »*Engrouelant*«. —

OPLYSNINGER
om de 5 Afhandlingen ledsagende Kaart.

A. (vendes imod S. 55) er et mindre, til almindelig Orientation i *Zeni*-Kaartets Fremstillinger medgivet Kaart. Det er et Aftryk af samme kobberstukne Kaart-Plade, der blev benyttet til *Bredsdorffs* Afhandling om *Zeni*'erne i „Grønlands Mindesmærker" III. 1845.

B. er en phototypisk Gjengivelse i fuld Størrelse af *Zeni*-Kaartbladets „*Frisland*"-Kaart, ligesom det efterfølgende Kaart D taget efter Kaartet i det Store Kgl. Bibliotheks Original-Exemplar af *Zeni*-Reiserne (Venedig 1558). Til umiddelbar Sammenligning, saavel hvad Omridset som Stednavnene angaaer, er der ved Siden af stillet et lille lithograferet Kaart af *Island* (efter *Gunnlaugsson*), der foruden de Stednavne, hvortil de *Zeni*ske Benævnelser sigte, kun har de til almindelig Orientering langs Kysterne nødvendige Stedbetegnelser.

C. fremstiller i $^{3}/_{8}$ Størrelse ved Siden af hinanden phototypiske Gjengivelser af *Johannes Mejers* fra Danckwerths Beskrivelse af Slesvig bekjendte Kaart over *Nordfrisland* i Aarene omtr. 1650 og 1240, men kun det Tverbelte af Kaartene er taget, hvortil de Stedbenævnelser og Stedforhold høre, der ere optagne i Afhandlingen.

Det bemærkes, at til hurtigere Opfattelse af de Stednavne, som anføres i Afhandlingen, ere disse førend Photograferingen blevne stærkt understregede med Sort, saa at de lettere falde i Øinene. En saadan Streg med et hosstaaende + findes ogsaa paa Kaartet paa det Sted, hvor *Mejers* Kobberstikker har forglemt at sætte det „*Stainsolt*", som findes paa hans større Kaart. Af Uagtsomhed har Stikkeren ogsaa her sat „*Budum*", istedetfor „*Bundum*" paa det større.

D. er en phototypisk Gjengivelse i naturlig Størrelse af det Partie af det originale *Zeni*-Kaartblad, der indeholder „*Engrouelant*" med dets tilstødende Egne.

E. en phototypisk Gjengivelse i fuld Størrelse af det Partie af *Donis*-Kaartbladet fra 1482 (og 1486), der indeholder „*Engrouelant*" med dets Omgivelser og med dets Dobbeltgænger paa den nordvestlige Kyst af Norge.

Phototypierne B. C. D. E. ere fra *Pacht & Crone's* Illustrations-Etablissement, Lithografiet A. fra *Th. Bergs* lith. Anstalt.

EFTERSKRIFT

om Friherre, Prof. Dr. A. E. Nordenskiölds Afhandling:

Om Bröderna Zeno's Resor och de äldsta Kartor öfver Norden.

(Tal vid Presidiets Nedläggande i K. Vetenskaps-Akademien den 12 April 1882.)

Stockholm 1883. 8vo (med 13 Kartor).

(1sta Häftet af: Studier och Forskningar, föranledda af mina Resor i Höga Norden.)

Ett populärt vetenskapligt Bihang till »Vegas Färd kring Asien och Europa«.

I indeværende Foraar, medens min her givne „Kritiske Fremtilling af det sidste Tiaars vigtige Bidrag til Forstaaelsen af Venetianerne Zeni's Ophold i Norden og Reiser i dette mellem Aarene 1390 og 1405“ var i Trykken paa de tre sidste Ark nær, overraskedes jeg ved at modtage fra Boghandelen det første Hæfte af Friherre, Prof. *A. E. v. Nordenskiölds* ovennævnte: Studier och Forskningar „Om Bröderne Zenó's Resor och de äldsta Kartor öfver Norden“. Jeg overraskedes nemlig, fordi jeg havde troet, at jeg til Drøftelse havde optaget alt, hvad der i den angivne Retning var bleven fremsat i Tiaaret, men jeg saae nu, at d. 12 April samme Aar, da jeg d. 16 Mai havde holdt mit sidste Foredrag i det K. Oldskr. Selskab, var der i det K. Vetenskaps-Akademien i Stockholm af dettes daværende Præsident holdt et Foredrag væsentlig over Zeniernes Reiser, og at denne Præsidie-Tale forelaa nu i det nævnte Hæfte.

Som en Studie af Nordost-Passagens navnkundige Opdager og paa Grund af det rige Fond af Kundskaber til alle arktiske Forhold, som vides at staa Forfatteren til Raadighed, vil dette Hæfte naturligvis kunne gjøre Regning paa en ualmindelig Interesse baade hos de videnskabelig Dannede, og hos Læsere med almindelig Dannelse. Dertil vil ydermere Afhand-

lingens rige Udstyr med oplysende ældre Kaart fra 15de og 16de Aarhundrede i høi Grad hjælpe den.

Denne Række af ældre Kaart er i Virkeligheden saa vel skikket til at vække Sandsen for et sammenlignende Kaartstudium og derved atter for den lærerige Udviklingsgang, de geografiske Kundskaber om Norden have havt, at man ikke nok kan paaskjønne Udgivelsen af dette nu saa let tilgængelige Materiale. Havde jeg oprindeligen truffet det samlet, som her er givet, vilde mine Veie igjennem Kaartenes Labyrinther i flere Retninger være blevne afkortede. Siden Hæftets Udgivelse har imidlertid den berømte Forfatter — hvad jeg af et Særtryk, som jeg skylder hans personlige Velvillie og modtog i Mai d. A. — forøget Kaartrækken med et for det kritiske Studium af *Zeni*-Reiserne meget vigtigt Tillæg, et photolithograferet Aftryk i fuldt Format af det originale Kaart fra 1558 efter et særdeles godt Exemplar, som den italienske Regjering havde stillet til hans Afbenyttelse. Men af samtlige her ved Photografiens Hjælp Læserne ydede Hjælpemidler vil, efter min Mening, neppe noget blive af saa stor videnskabelig Betydning som de paa denne Maade gjengivne Textblade til *Claudii Clavi* Kaart fra 1427. De ville afsløre Oprindelsen til mangen en Navne-Form paa senere Kaart.

Jo høiere imidlertid Forudsætningerne for Arbeidets belærende Evne sættes, og jo større Betydning man paa Grund deraf vil være tilbøielig til at lægge i de Resultater, der ere fremgaaede af Forfatterens Undersøgelser og Betragtninger, desto større Krav har man paa den anden Side ogsaa derpaa, at disse Forskninger og Conclusioner blive omtalte i en kritisk Fremstilling, der just omfatter Studierne over *Zeni*-Reiserne indenfor det Tiaar, hvori de ere blevne til. Det er derfor en Selvfølge, at dette i flere Henseender mærkelige Bidrag til Oplysning om *Zeni*-Reiserne og *Zeni*-Tiden ikke her tør forblive upaaagtet, selv om dets Omtale nu, ifølge de angivne Grunde, kun kan skee ved et Tillæg eller i en kortere Efterskrift.

Historisk vil jeg forudskikke, at jeg veed, at der i 3—4 af Kjøbenhavns offentlige Blade, i de nærmeste Dage efter mine tvende Foredrag, er bleven givet særdeles korte og, hvad der ligger i Sagens Natur, vistnok kun mindre tilfredsstillende Referater af min Opfattelse og Fremstilling af de Mistydninger, for hvilke *Zeni*'ernes Reiser Aarhundreder igjennem havde været udsatte; men hvorvidt der ogsaa i de svenske Hovedstadsblade er fremkommet kortere eller længere Referater af Professor, Dr. *Nordenskiölds* Præsidie-Tale i K. Sv. Vetenskaps-Akademien

d. 12 April ifjor, er mig til Dato aldeles ubekjendt. Vore Fremstillinger tør derfor vistnok antages for i alle Henseender at have været uden Indflydelse paa hinanden, selv om man i et eller andet enkelt Punkt kunde synes at finde Udtalelserne meget overensstemmende.

Men at Overensstemmelsen i alt Fald kun for en liden Del, og, selv da, kun i det mindre Væsentlige, har kunnet blive Tilfældet, vil ogsaa let forstaaes af den opmærksomme Læser, naar han seer, at min vidtberømte Collega desto værre har vist sig saa lidet selvstændig i Undersøgelserne af Betydningen af *Zeni*'ernes „*Frislanda*" og „*Engroueland*", at han maa siges at have i disse Henseender fulgt i Mr. *Majors* Fodspor. Dette uventede Forhold overrasker os naturligvis hos en Mand, hvis store Selvstændighed er os bekjendt nok, men det vilde dog være os endnu mere uforstaaeligt, naar ikke Præsidie-Talen strax ved allerførste Gjennemlæsning havde vist to smaa, men væsentlige Lakuner i Forfatterens Kjendskab til den nyere *Zeni*-Litteratur; Ubekjendtskabet paa den ene Side med Admiral *Irmingers* korte, men betydningsfulde Indlæg om „*Frisland*" som Island i det engelske geografiske Tidsskrift for 1879, og paa den anden Side med Hr. *Majors* Replik derpaa, sammesteds. Denne Repliks Svaghed og Intetsigenhed vilde i høieste Grad have vakt hans Opmærksomhed for Rigtigheden af *Irmingers* Opfattelse. Jeg føler mig aldeles overbevist om — og jeg skylder min høit hædrede stockholmske Collega at give hans Indsigt og sunde Sands det Tillidsvotum, — at, havde han gjort sig bekjendt med disse to Artikler, der tilsammen udgjøre $1^1/_2$ Ark, vilde Resultaterne af hans Undersøgelser over *Zeni*-Reiserne aldrig have lydt, som de nu i hans Afhandling lyde, idetmindste ikke de om „*Frisland*"-Kaartet som et Kaart over „Færøgruppen" (!). Var Forfatteren blot her ved *Irmingers* Hjælp kommen paa ret Vei, vilde han fra „*Frisland*" have modtaget et saa lydeligt „Varsko" med Hensyn til det lige saa farlige „*Engrouelant*"-Kaart, at forhaabentlig ogsaa hans vel raske Udtalelser om visse ældre Kaarts Fremstilling af de nordvestlige Egne af den nye Verden og, som Følge deraf, om Amerikas jevnlige Beseiling i 14de og 15de Aarhundrede fra Nord-Europa af, turde være blevne dygtig modificerede.

Som vi altsaa see, blive Forfatterens Opfattelser af „*Frisland*" og „*Engroueland*" ogsaa Hovedpunkterne i hans Fremstilling.

Hvad, for det Første, *Zeni*'ernes „*Frisland*"-Kaart angaaer, vil den allerede berørte Lighed imellem Mr. *Majors* og Friherre *v. Nordenskiölds* Opfattelse af dette vigtige Punkt tillade mig her simpelthen at henvise til, hvad der foran ud-

førligen er gjort gjældendende imod Førstnævntes. Der forelholdt jeg rigtignok Mr. *Major* bl. m. A. en saadan Tankeløshed som den, at lade den søbefarne *Nic. Zeno sen.* reise frem og tilbage mellem begge Færøiske Øgrupper og imellem flere af disses enkelte Øer — for større Klarheds Skyld aflægger han endog den supponerede Reise paa et eget Kaart — og desuagtet at ville hævde, at *Zeno* kunde have aflagt disse Øgrupper som en eneste stor Ø, uden at blive vaer, at brede Sunde gik imellem Øerne. Men fordi denne „Utænkelighed“ nu gjentages af en søbefaren Mand, som Friherre *Nordenskiöld*, fortjener den dog ikke at betegnes med et lempeligere Udtryk. Og lyder det ikke næsten ironisk, naar det i den nyere Indklædning hos Professor *Nordenskiöld*, S. 48 (nederst), nu hedder om det „*Frisland*“-Kaart, som vi ovenfor have med uigjendrivelige Grunde bevist at være „Island“ og ikke at kunne være Færøerne, at det som et *Færø*kaart: „ögonskenligen med anledning af texten är införd på *Zeno*'s karta i mycket förstorad skala, såsom man på äldra kartor ofta brukade göra med särskildt vigtiga orter o. s. v.“, eller som det S. 58 udtrykkes: „för Färöerna och Shetlandsöerna insatts oproportionerligt stora, hvad man kunde kalde specialkort.“ Det er da i det Mindste paa en usædvanlig Maade at give et Specialkaart over en hel Øgruppe, naar man lader alle Øerne smelte sammen til een Ø (!).

Til en Slags Bekræftelse af, at *Zeni*'ernes „*Frisland*“ er Færøerne, fremsætter Hr. Professor *Nordenskiöld* imidlertid nu to eiendommelige Vidnesbyrd, der menes at skulle godtgjøre, at baade omtrent ved Midten af det 16de Aarhundrede, da Publikationen af *Zeni*-Reiserne fandt Sted, 1558, og lang Tid forud for disses Publikation, omtrent ved Aaret 1500, var Navnet „*Frisland*“ af Søfarende bleven benyttet for Færøerne; men begge Bevisførelser herfor ere urigtige og vildledende. De hvile begge paa Misforstaaelser.

Det er jo saa langt fra, at man af det anførte Sted af *Lorenzo d'Anania's* Fabrica del mondo, Venetia 1576, kan see, at „*Frislanda*“ betegnede Færøerne, at der her meget mere kun betegnes Efterretninger om „*Frislanda*“ ligefrem hentede fra *Zeno*, uden nogen ny Betydning, hvilket jo ogsaa til Overflod fremgaaer af de af Professor *N.* selv citerede Ord derfra: „le sui città sono Frislanda, Soran*o*, e Bondano etc.“, der jo ligetil Trykfeilen Soran*o* ere tagne af *Zenos* 18 Aar tidligere udgivne Reiseberetning. Cfr. iøvrigt *Humboldt* l. c. II. p. 94.

Mere undskyldelig, men ikke mindre vildledende er Prof. *N.*'s Henvisning til *Juan de la Cosa's* fortrinlige Kaart fra

Aaret 1500. Det er aldeles sandt, at paa dette Kaart „utritas en stor ö, Frisland, ungefär på det ställe der det Zenoska Frislanda är beläget"; men at der ved denne store Ø skal menes eller har været ment Øgruppen „Færøerne", er jo kun et Indfald, for hvis Rigtighed intetsomhelst taler. At der imidlertid ved „*Frislanda*" er ment samme Ø, som *Zeni*-Kaartet har betegnet med dette Navn, sætter et sammenlignende Studium af det 15de Aarhundredes Kaart udenfor enhver berettiget Tvivl; thi det er ikke alene denne store Ø, der paa *Juan de la Cosa's* Kaart vækker Erindring om et muligt Laan fra et tidligere haandtegnet *Zeni*-Kaartblad, men ogsaa den Constellation af Øer, i hvilken Øen findes, noget som har undgaaet Prof. *N.'s* Opmærksomhed. Den har jo, som jeg S. 184 har fremstillet det, baade en halvstor Ø Østen for sig, bærende det kun fra *Zeni*-Kaartbladet bekjendte og ominøse Navn „*Estlanda*", og desuden to mindre, her rigtignok navnløse Øer, i Beliggenheden svarende til *Zeni*-Kaartbladets „*Podanda*" og „*Neome*", hvilken Constellation med sine to saa særlig betegnende Navne maa betragtes som et til Udfyldelse af denne Del af Atlanterhavet af *de la Cosa* laant Partie fra det Zeniske Kaart, efter hvilket senere ved Publikationen af Reisebrevene Træsnittet blev udført. Denne Opfattelse maa jeg hævde som den mest berettigede og, indtil det lykkes et sammenlignende Studium af det 15de Aarhundredes Kaart at paavise en anden og tidligere Kilde, hvorfra Constellationen kan være laant, endog som den — eneste berettigede.

Inden jeg forlader min høitærede Collegas i mine Øine aldeles utilfredsstillende Bevisførelser for Identiteten imellem „*Frisland*" og Færøgruppen, maa jeg, da jeg har en videnskabelig Geograf for mig, gjøre opmærksom paa den uforsigtige Udtryksmaade, han i sin Varme for Sagen bruger overfor mindre kyndige eller mindre tænkende Læsere. De mere opmærksomme ville forhaabentlig nok selv tage sig ivare. Jeg beder f. Ex. Eftertanken hæftet paa det Bevis, der for den nævnte Identitet menes at ligge i de af mig fremhævede Linier i følgende Citat fra S. 49: „Att med det F r i s l a n d a, som finnas utsatt på Zeno's karta, b e t e c k n a s F a r - i s l a n d e l l e r F å r - ö, d e r o m k a n s å m y c k e t m i n d r e n å g o t t v i f v e l u p p s t å, s o m Z e n o ' s k a r t a ö f v e r d e n n e ö g r u p p, med alla sina oriktigheter og med behörigt afseende på hvad jag förut anfört om dess från den öfriga kartan afvikanda skala, b i l d a r d e n e n d a f ö r e å r 1 5 5 8 o f f e n t l i g g j o r d a k a r t a, s o m k a n l e m n a o s s e t t b e g r e p p o m d e n n a ö g r u p p s g e o g r a f i."
- - Hvilket Begreb kan da denne ene Ø — vi see i dette

Øieblik aldeles bort fra, at den fremstiller Island — give os om Færøernes Geografi? Eller man betænke det Vildledende i Udtalelsen S. 40 om *Claudii Clavi* Kaart, at „den vittnar om god bekanntskap om de aftecknade ländarna" (!), og endnu mere, at dette Kaart er „åfven den första, på hvilken en del af Amerika finnas något så når riktikt utsatt" (!), thi uagtet denne Udtalelse, anseer jeg mine Udtryk om Kaartets Udtungninger og „Gardiner" S. 157 for mere rigtige.

Med Hensyn til „*Engroueland*", i hvilket Prof. *Nordenskiöld* seer et utvivlsomt Grønland, og paa hvilket han endogsaa antager, at den brogede Text-Mosaik særlig skal anvendes, kan jeg fatte mig kortere. Sin Conclusion med Hensyn til „*Engroueland*" har Forfatteren S. 59 affattet saaledes:

8. „Att Grönlands Ostkust vid den tiden varit isfriare än nu, eftersom denne nu otilgängeliga kust kunnat riktigt kartläggas";

og i en Anmærkning dertil henviser han saa til *Ivar Bårdsens* gamle Seilretning efter Gunbjørnsskjærene. — Jeg henviser til det, som jeg ovenfor allerede udførligen har bemærket om disse Forhold S. 148 flg. Den hele Afstand imellem vore Opfattelser — med de færre Overensstemmelser, der findes indenfor dem — faaer sit klareste og korteste Udtryk, naar vi lige overfor mine S. 180 anførte 5 Sætninger stiller den ældre Opfattelse, som Professor *Nordenskiöld* S. 55 siger at han „ubetinget tiltræder", hvilket ogsaa i det Enkelte nærmere bekræftes S. 58—59, nemlig:

„Att med Frislanda betecknas *Färöerne* och att resan i hufvudsak är sannfärdig på några öfverdrifter, missskrifningar och missuppfatningar af de främmande namnen när, sammt att bröderna Zeno verkligen besökt *Grönland*, och de i berättelsen omtalade frisländska fiskarena Newfoundland, Canada och nuvarande Förente Staterna".

Dog — Ingen tvivler om, at vi jo fra begge Sider, hver paa sin Vis, have søgt Sandheden. Professor *Nordenskiölds* Opfattelse af gunstige Grønlands-Forhold paa *Zeni*'ernes „*Engroueland*" læses tydelig mellem Linierne af det Program, som Nordostpassagens berømte Opdager udstædte for den *Grønlands*-Expedition, paa hvilken han, ledsaget af vore bedste Ønsker om Held, nu færdes, og ved hvilken han ligesom viser os sin Tro i sine Gjerninger. Skulde den, der her har hævdet en stik modsat Anskuelse om „*Engrouelands*" Natur, vise sin Tro i en beslægtet Gjerning, vilde hans Program sikkert blive: i *Frislandene* at eftersøge Sporene af *Zeni*'ernes Færden der og navnlig *Nicolò Zeno's* Grav.

☞ Som almindelig Regel bedes det bemærket, at hvad der i Citater eller Uddrag findes i denne Afhandling gjengivet med spærret eller fremhævet Skrift, er bleven saaledes fremhævet af dennes Forfatter, naar ikke det modsatte er udtrykkelig angivet.

NOTER,

hvortil der i Afhandlingens Text er henvist ved Tal.

(Det bemærkes, at her er for Rummets Skyld kun optaget det nødvendigste Udvalg.)

1 (S. 58.) *Joh. Reinh. Forster*: Geschichte der Entdeckungen und Schiffarten im Norden. Mit neuen Originalkarten versehen. Frankf. a. Od. 1784. 8vo.

Det første af disse Kaart, Titelkaartet, betegnet: *Neue und verbesserte Carte der um den Nordpol gelegenen Länder, bis zum 50 Grade, aus den zuverlässigsten und neuesten Nachrichten entworfen von Dr. J. R. Forster.* 1783, er netop med Hensyn til *Zeni*-Kaartbladets Øer i Atlanterhavet af en ganske særlig Interesse. Construeret af Forfatteren 1782 og stukket 1783 gjengiver det 7 af de *Zeni*'ske Øer med skitzerede Omrids som nedsunkne under Havfladen, medens Aaret efter, 1784, selve Texten S. 240. b. henviser til denne Antagelse som til et allerede overvundet Stadium. Hos *Forster* var iøvrigt Anskuelsen om disse Landes Nedsænkning støttet til ingenlunde forkastelige Slutningsrækker, men et fornyet og grundigere Bekjendtskab med *Zeni*-Reiserne førte ham til den Opfattelse, jeg her har tillagt ham. Cf. l. c. S. 239—50.

2 (S. 58.) *Placido Zurla*: Dissertazione intorno ai viaggi e scoperte settentrionale di *Nicolò* ed *Antonio* Fratelli *Zeni.* Venezia 1808. 8vo. cap. 3; p. 80 og flg.

Det ledsagende Kaart er en god kobberstukken Kopie af *Zeni*-Kaartbladet i fuld Størrelse.

3 (S. 58.) For Aaret 1390 beretter *Espolins* Annaler, at der var Ildudbrud over det hele Reykianes, og »at Halvdelen af Næsset sank ned i Havet, og der staaer nu tilbage ude i Havet *Dyptarstein* og *Fugleskjær;* den Klippe, som nu kaldes »*Eldey*« og som ligger 1½ Mil udenfor Reykenæssets yderste Spids, siges da at have været et Bjerg, som stod ude paa Næsset, førend dette sank under Udbruddet«. Smlgn. *K. Kaalund* Hist.-Topogr. Beskr. af Island. II. S. 375 (»*Driptarstein*«), 401; I. S. 37.

4 (S. 58.) For dem, der ikke maatte have Adgang til et Exemplar af denne Udgave af Kosmografien fra 1507 og 1508, henviser jeg her ogsaa til Kopien af dette Kaart i *Lelewels* fortræffelige Atlas til hans »Géographie du moyen âge«. Breslau 1851. Kaartbladet 44. Hvorledes den almindelige Tradition om *Frislands* Nedsænkning paa Havets Bund vedligeholdt sig, sees allerbedst paa de ældre hollandske Kaart med deres Legende midt ude i Havet: »'tversonken land van Bus, is heedendags al brandinge $1/4$ myl lang met hol water. Dit is veele iaren en groot eyland geweest en was genaamt *Freesland*, en besloeg wel 100 myl int round, waar op verschyde dorpen lagen«. Paa min Opreise til Island i 1839 fandt vi endnu paa de mindre Fisker-Skibe slige hollandske gamle Kaart med »'t land van Buss« i Brug. — cfr. *Lelewel*. IV. p. 108.

5 (S. 67.) *Heinr. Pet. von Eggers*: Om Grønlands Østerbygds sande Beliggenhed. Med tvende Kaart. [Kgl. D. Landhusholdnings-Selskabs-Skrifter IV. 1794. S. 239—320.]

Den i Originalens halve Størrelse ledsagende Kopie af det *Zeni*'ske Kaartblad er ved enkelte af Stednavnenes Læsning af særlig Interesse, da den reiser Spørgsmaalet om, hvorfra disse forskjellige Læsemaader hidrøre, eftersom det 1558 trykte Kaart ikke synes at have kunnet fremkalde dem; saaledes:

for »*Rané*« — »*Cane*«
» »*Dolfeu*« — »*Dolto*«
» »*Colfo nordero*« — »*Golfo bracio*«
» »*DURO*« — »*Dund*«.

Den lærde Bibliothekar *Morelli*, der forskaffede *v. Eggers* den Kopie, hvorefter hans Kaart i halv Størrelse gjengaves, forsikrer, at den er gjort med yderste Flid.

6 (S. 67.) *C. C. Zahrtmann*, Capitainlieutenant: Bemærkninger over de Venetianerne *Zeni* tilskrevne Reiser i Norden. Nord. Tidsskr. f. Oldkyndighed. II. S. 1—35. 1833.

Da der oftere bliver Grund til at mindes Hovedpunkterne af Forfatterens Resultater, fremsættes her de fire første af dem, saaledes som han selv S. 5 har med fede Typer fremstillet dem:

»1) Der har aldrig existeret noget Frisland, men det, der under dette Navn er afbildet paa Zeniernes Kaart, er Færøerne.

2) Dette Kaart er sammendraget efter Sagn, men ei af nogen Sømand, der selv i flere Aar havde befaret dette Farvand.

3) Historien om Zeniernes Reiser, fornemmelig den Deel deraf, som angaaer Nicolò, er saa opfyldt med Fabel, at den ikke i mindste Maade kan give Oplysning om Nordens daværende Tilstand.

4) Saavel Historien som Kaartet ere høist sandsynlig sammensatte af Nicolò Zeno den Yngre, ifølge de Efterretninger, som havde naaet Italien herom, i Midten af det 16de Aarhundrede, det Tidspunkt, da man der kom til Kundskab om og fik Interesse for det forsvundne Grønland.«
Smlgn. fremdeles S. 9 og S. 15—16.

7 (S. 67.) *J. H. Bredsdorff:* Brødrene Zenos Reiser. Med Indledning og Anmærkninger. [Grønlands historiske Mindesmærker. III. S. 529 —624.] Med to Kaart. 1845.

Det første Kaart er Kopie af *Zurla's* lib. cit., i halv Størrelse og = det her i denne Afhandling, som Kaartblad A., til Orientering optrykte.

Det andet er over Færøernes Gruppe med Forsøg paa der at anbringe alle Navnene fra det *Zeni*'ske Kaartblads »*Frisland*« og at lade Sundene forsvinde mellem Øerne eller kun lade dem optræde som mere eller mindre dybe Bugter eller Fjorde. — Forfatteren havde tidligere i Nord. Tidsskr. f. Oldkynd. III. S. 197 givet et tarveligt Forsvar for, at *Zeno*, skjøndt »en kyndig Sømand«, kunde have opfattet Forholdene saaledes; men *Zeno* vilde visselig have fralagt sig dette.

8 (S. 69.) *A. v. Humboldt:* Examen critique de l'histoire de la Géographie du nouveau continent. 1837. »En examinant avec impartialité la relation des Zeni, ou y trouve de la candeur et des descriptions détaillées d'objets, dont rien en Europe ne pouvait leur avoir donné l'idée. Si comme le prétend Torfæus dans etc. etc. II. p. 122.

»L'isolement des faits, l'absence de toute récrimination éloignent le soupçon d'imposture; mais l'extrême confusion qui règne dans les données numériques des distances et des jours de navigation, semblent prouver le désordre de la rédaction et le triste état de ces manuscrits, que les héritiers des voyageurs Zeni avouent avoir dechirés en partie, sans en connaître la valeur. Comme je l'ai déja rappelé, ni André Bianco, ni son maître Fra Mauró dans la mappemonde tracée à Venice même, de 1457 à 1470, ne nomment la Frislande qu'Eggers, Buache et Malte-Brun prennent pour le grouppe des îles Færoë«. II. p. 123.

9 (S. 69.) *Joachim Lelewel:* Géographie du moyen âge, accompagnée d'Atlas et de Cartes dans chaque volume. Breslau. 8vo. Vol. II, III, IV. (1852).

Zeni'ernes Reiser ere behandlede i et eget Slutnings-Afsnit af Vol. IV. (pag. 77—112), der har Titelen: »Tavola di Navicare di *Nicolò et Antonio Zeni* et les cartes des Régions Septentrionales à l'époque de sa publication en 1558« og er ledsaget af 2 Kaart in 8vo. Dette Afsnit er ogsaa udgivet særskilt,

ledsaget ikke alene af disse to Kaart, men tillige med 3 andre, laante fra Atlasset; 36 pp. I Noter har Forf. henvist til de Steder i Værket, hvor Cartographien for *Zeni*'ernes Tidsalder er behandlet.

10 (S. 69 flg.) F. Ex. *Thorm. Torfæi:* Vinlandia (præfat.); *Suhm:* Historie af Danmark, XIV. S. 270—71; *Zahrtmann:* l. c. S. 34: »Disse Betragtninger have indgydet mig den faste Overbevisning, at *Zeni*'ernes Reiser, idet mindste i alle Hovedstykkerne, ere opdigtede.«

11 (S. 69.) Denne hele Beskyldning imod *Zeni*'erne, der naturligvis ikke kunde opstaae, inden man begyndte at faae nogen klarere og mere sammenhængende Forestilling om den nye Verden i Vesten, var saa meget mere ugrundet, som der i disses Reiseskildringer ikke gives den mindste Formodning om, at de, selv i deres fjernest hensatte Egne, troede sig udenfor det Complex af Lande, der hørte til Europa, og *A. v. Humboldt* har, som mig synes, smukt tilbagevist denne Paastand, l. c. II., p. 120—126.

12 (S. 70.) Hvorvidt selv *Al. v. Humboldt* med al sin Erkjendelse af, at Reiserne virkelig have fundet Sted til de paa Kaartet og i Texten angivne Egne, i Virkeligheden var kommen ud over det her angivne Trin i Opfattelsen, har jeg Grund til at betvivle.

13 (S. 70.) F. Ex. *J. R. Forster*, *v. Eggers*, *Estrup*, *Lelewel* — til disse slutter sig nu Mr. *Major* i den Afhandling, der her belyses.

14 (S. 71.) At Optrykket af *Zeni*'ernes italienske Text hos *Major* er »bogstavret«, lider af et Par Indskrænkninger, som maae bemærkes, fordi Afvigelsen fra Originalen kan fremkalde og har fremkaldt Misforstaaelser. Forglemmelsen af det lille Spørgsmaalstegn efter »*da mezzo giorno*«, hvor Talen er om »*Porlanda's*« Beliggenhed, er vistnok af mindre Betydning; af større derimod, at den paa Originalens Trykfeilsliste anførte Rettelse af »*Sorano*« til »*Sorant*« ikke er bleven optaget; men værre er den Vilkaarlighed, hvormed Originalens »*Engroueland* paa alle de Steder, hvor Ordet forekommer i Texten (p. 45, 49, 51 verso, 57 og Titelbladet), er bleven gjengivet som »*Engroneland*«, formodentlig i den gode Tro, at der her forelaae en Trykfeil i Originalen, da jo »*Grønland*« maatte være ment med Navnet.

15 (S. 71.) Ligesaa maa jeg ved mine Udtryk om Oversættelsen hos *Major*, at den er »om ikke ordret, saa i det Hele god«, ikke undlade at bemærke et Par Afvigelser, som kunne fortrædige Læseren i hans Bestræbelser for at komme til en rigtig Indsigt om de af de Reisende besøgte Lande. At Udtrykket »*Engroneland*« gjentager sig i Oversættelsen, kunde man selvfølgelig vente sig efter det Foregaaende (14.), men at det paa sine Steder i Slutningen gjengives i Oversættelsen ved »*Greenland*“

p. 18, 33, 34, cf. p. 12, Note 2, er en overfor den uopmærksomme Læser mindre tilladelig Indsmugling af sin egen Opfattelse.

I Gjengivelsen af »*Sorano's*« Beliggenhed ere Udtrykkene »*fra terra*«, skjøndt aabenbart her af særlig Betydning, ikke blevne oversatte, og da Forfatteren paa en saare tvungen Maade udlægger »*Sorano*« som »*Swona*« i Pentland Frith, skjønnes det let, at Udeladelsen af disse Udtryk i alle Henseender, selv om den er tilfældig, maa kaldes uheldig.

16 (S. 73). Man sammenholde Udgiverens Yttringer af Selvtilfredshed og Selvforherligelse! Preface S. II; Introduction S. VI—VII, IX, XIV, XXII—XXIII, XXVI, XXXIV—XXXV, LXXVIII—LXXIX, CI, og endnu mere hans Gjensvar til Adm. *Irminger*.

17 (S. 76.) Grønlands historiske Mindesmærker III. S. 560—63.

Jeg har naturligvis anseet det for mest upartisk og for Drøftelsen heldigst, at byde Læserne en Oversættelse, gjort af en Trediemand, som Grundlag for et Tolkningsforsøg, istedetfor strax at give dem en selvstændig og af Tolkningen afhængig ny Oversættelse. Men netop til større Lettelse for Læserne har jeg tilladt mig følgende Ændringer i Optrykket: a) ved spærret Skrift at fremhæve de smaa Led i Fremstillingen, paa hvilke Læsernes Opmærksomhed i Afhandlingens Løb bliver særlig henledet; b) erstattet Aarstallet 1380, der i Originalen var indkommet ved Udeladelsen af et X, med 1390, i Overensstemmelse med Oversætterens egen Bemærkning (S. 604); c) ændret »*Sorano*« til »*Sorant*«, som Originalens hidtil upaaagtede Trykfeilsliste fordrer det; d) indsat istedetfor Oversættelsens »*Skotland*« Textens eget Udtryk »*Scotia*«, og rettet Ordene »udad imod Skotland til«, da jeg ikke finder Udtrykket »udad« begrundet, til »over imod Scotia til«. Oversætteren, troer jeg, har ramt den rigtigere Mening af »*fra terra*«, hvilke Ord *Major* ikke har oversat; hans Gjengivelse af »*Seccagne et Scogli*« ved »Grunde og Klipper« har jeg beholdt, skjøndt en mere træffende Oversættelse vist kunde gives her (smlgn. S. 123). Forresten er det aftrykte Brudstykke netop et af de faa Partier, hvori Text-Affatteren taler i første Person.

18 (S. 82.) *Bredsdorff*. l. c. S. 535; *Lelewel*. IV. p. 101, synes uvis, om Sundene imellem Øerne ikke vare blevne tegnede, eller om senere alle Spor af dem ved Kaartets Ælde vare forsvundne eller blevne utydelige.

19 (S. 82, og Anm.) Smlgn. *Bredsdorff* i Grønl. Hist. Mindesmærker, III. S. 580—582. »*Zichmni* er øiensynlig Navnet *Sigmund*«. S. 580; Navnet skal udtales paa Færøisk *Suimin*, og skulde betegne den *Sigmund*, der var Søn af *Bui* og Sønnesøn af den

bekjendte *Sigmund Bresterssøn.* Skjøndt Hypothesen grunder sig paa løse Sagn, fortalte af en gammel Kone og satte i Sammenhæng af en vistnok meget sagnfyldig, men selv efter den Tids Maalestok meget ukritisk Mand, udtaler *Bredsdorff* dog sin endelige Mening saaledes: »Det synes temmelig afgjort, at *Zichmni* maa være den her nævnte *Simon*, som, skjøndt han allerede i *Magnus Smeks* Tid havde nogen Autoritet, dog først efter 1390 har begyndt sine mærkeligste Foretagender.« S. 582. Under et flere Ugers Ophold i Thorshavn i 1844 havde jeg Leilighed til at gjøre et personligt Bekjendtskab med den elskværdige gamle Pastor *Schrøter* og med denne Sagnsamlers Lethed til at sammenkjæde de allerløseste Sagnbrokker.

20 (S. 84.) Angaaende disse for sin Tid efter *Eggers*, *Zurla*, *Lelewel* og Andre vel gjengivne Partier af Kaartbladet, see senere S. 119 og Noten 39.

21 (S. 87.) Det er ved Gjengivelsen af Fiskerens eventyrlige Beretning om Besøgene paa *Estitotiland* og *Drogeo*, at Affatteren af Texten, som den nu foreligger, gjør den Indrømmelse: »nøiagtig saaledes som følger, dog saaledes at nogle gammeldags Udtryk og Stilen ere forandrede, imedens Materien er bleven uforandret«, *Bredsdorff.* l. c. S. 568: »— *così puntalmente*, *mutate però alcune uoci antiche*, *& lo stile*, *et lasciata star nel suo essere la materia*« p. 51. vers.)

22 (S. 92.) Det Lexikon over det venetianske Idiom, jeg har benyttet, er *Guiseppe Boerio:* Dizionario del Dialetto Veneziano. Seconda Ediz. Venezia 1856. — Ved Siden deraf har jeg, foruden andre, benyttet: *Renzi*: Dictionnaire Général Italien-Français de *Buttura*, entièrement refait, Paris 1850.

23 (S. 90.) Naar fornødent gjøres, citerer jeg ikke alene *Majors* photogr. Kaart, men ogsaa Kaartet i Original-Exemplaret i det St. Kongl. Bibliothek, da det jo er en Selvfølge, at *Ms.* photogr. Aftryk i det Høieste kun kan gjengive, hvad der just var paa det Kaart, der ledsagede det ham til Afbenyttelse staaende Exemplar af *Zeni*'ernes Reise, medens jo Enkelthederne hist og her ikke altid komme til deres Ret paa ethvert Aftryk.

Kaartet i det St. Kgl. Bibliotheks Original-Exemplar udmærker sig ved at være særdeles tydeligt aftrykt med mørk Sværte og ved at have været særdeles lidet brugt eller udfoldet, da Bogen i mange Decennier har været uaabnet; men Snittets røde Farve og Støvet har desværre ædt sig dybt ind i Sammenfoldningslinierne, hvilket har betinget, at der maatte anvendes den allerstørste Skaansel og Forsigtighed ved Kaartets Brug. Paa Phototypien, Kaartbladet B, kunne derfor Mærker af Sammenfoldningen ikke udeblive.

24 (S. 94.) Operette di *Jacopo Morelli.* Venezia 1820. Vol. II. p. 28. Efterat have omtalt *Zeni*-Kaartets Udtydning af *v. Eggers*, tilføier han om dette: »*ma suole mancare negli esemplari di quell'edizione; ed avendolo io in quello de mia ragione, a richiesta dell'Adler, in copia perfetta lo mandai al Von Eggers, che nella sua Dissertatione lo ha riprodotto.*« Hvorledes paa denne »*copia perfetta*« Afvigelserne f. Ex. »*Cane*« for »*Rane*«, »*Golfo Bracio*« for »*C. nordero*« ere indkomne, er uforstaaeligt i Øieblikket.

Forresten er *Morelli's* Misforstaaelse meget kurios, at *v. Eggers* har paavist, at »*la situazione dei paesi et la loro denominazione nella Carta dei Zeni corrisponde con quella che ancora è usitata nella lingua propria dei Groenlandesi.*« ibid.

25 (S. 94.) *v. Eggers* l. c. 318; *Bredsdorff* l. c. 621.

26 (S. 96.) Til Fuldstændiggjørelse af Texten S. 96 om det paafaldende Ord *Vena* bør jeg her i Noten tilføie:

»*Vena*« læs: »*Una*«? = »*Eine*«? Ovenfor (S. 95—96) mente jeg, at Ordet neppe vilde være at tyde som Benævnelse paa det hele »*Guldbringe*«- eller *Reykjanæs*-Syssel, men snarere være en italiensk Oversættelse af et islandsk Stednavn for et enligt Punkt. Hvis saa, da er det ikke usandsynligt, at et *U* paa det mørske Kaart er læst som *Ve* og at der har staaet »*Una*«, som jo vilde ordret gjengive »*Eine*«, Navnet paa den enlig liggende største og mest bekjendte af Reykjanæssets varme Kilder og kogende Pøle, der ligge nær ved Kysten. *Cfr. Egg. Olafss.* II. S. 896 samt *K. Kaalund.* l. c. I. 36, og *Gunnlaugssons* Kaart over Island.

Men det er aldeles ikke urimeligt, at der skal staae, som der læses, »*Vena*« = »*Vandaare*« = »*vena d'aqua*« eller = *Mineralaare*, »*vena di miniera*«. For det Første maa det nemlig erindres, at Reykjanæsset er sørgelig bekjendt ved dets Vandmangel, der længe har forhindret baade en tilsigtet Bebyggelse og en Fiskerbefolknings Tilhold der, hvorfor et enkelt vandgivende Punkt paa Næsset ogsaa er bleven stærkt fremhævet af *Egg. Olafsen*, nemlig »Vandfjeldet«, »*Vatnsfell*«, der »giver lidet sumpigt Vand, hvilket samles ved Snee og Regn; og her kunde maaske graves en liden Brønd til Prøve« (II. S. 895). For det Andet er Næsset rigt paa kogende Lerpøle, i hvilke, for at bruge *Eg. Olafsen's* Ord, »Leret kaager op, meget tykt, som smeltet Metal i en Digel. Svovelet pebler op ved somme af disse Aabninger, i meget fine Aarer«, og enten paa disse mindre Svovlleier eller paa det nærliggende større Svovlleie (ital.: *vena di Solfo*) ved Krisuvik kunde Navnet »*Vena*« vel ogsaa passende have været anvendt.

[27] (S. 97) I. 378 hedder det nemlig hos *Eg. Olafsen*: »*Laatrebjarg*, som af de Søefarende kaldes *Fuglebjærget*, er en nogle Miile lang Strækning, bestaaende af lodret opstigende steile Fjælde, som beboes af Alker og andre Søefugle. Saadant et Fuglebjærg er og *Hornbjarg* eller *Cap de Nord* og, Norden for samme, *Hælavikur-Bjarg*, samt der Vesten for, *Røde Nupur*, alle tre inden Isefjords Syssel«. (Smlgn. S. 569.)

[28] (S. 97.) Om disse gamle, hensigtsmæssige Indretninger siger *Eg. Olafsen*. I. S. 59: »Den gamle Maade at muure op *Laatur* eller Sælhunde-Boe, det er saadanne Broer, som kunne lokke dette Dyr til at krybe der op og føde sine Unger, er ret mærkværdig; thi Laaterne bleve saaledes dannede, at Fangsten kunde der gaae an efter Behag. De kunne regnes iblandt de glemte Indretninger, som fordum bleve førte til Nytte baade i Island og Norge (see Jonsb. Rekab. cap. 9; og Froste Th-Laug. Landsl. B. cap. ultim)«. Smlg. Norges gl. Love I. Ældre Frost.-Th. L. XIV om »Selver«. S. 252; cf. II. Landsleiebalk i Nyere Landslov. S. 148 (65) »Um Sela ueidar«, og om »Latr« og »Hilli«.

[29] (S. 98.) »*Cavar di prigione*«, »*cavar dal nido gli uccelli*«; Formerne *cabare* og *cabaria:* cfr. *Du Cange* (Gloss. ed. Henschel, 1842).

[30] (S. 98.) »*Can que sbagia no morsega*«. Cfr. *Boerio* l. c.

[31] (S. 99.) Da selve Ordformen »*cunala*« ikke fandtes i Dialekt-Lexikonnet, er det kun paa en Sammenligning af de Forandringer, som Ordene ifølge dette Lexikon i Reglen findes at have undergaaet, at jeg har fremsat Formodningen om, at Formen snarere skyldes Dialektforskjel end Feilskrivning. Det vilde være af Interesse, om Een, der kjendte nøie til det italienske Sprog fra de tidligere Aarhundreder og til Sprogets Hoved-Dialekter, vilde underkaste samtlige italienske Ord paa Zeni-Kaartet en nærmere Undersøgelse, for at see, om Navnene røbede, at de hidrørte fra en Nord-Ialiener. Ogsaa kunde der jo nok i selve Texten være Udtryksmaader, der som norditalienske maaske vilde være at forstaae noget anderledes, end de nu sædvanlig forstaaes.

[32] (S. 101.) Denne forglemte *Eneboer* eller *Munk* staaende S. for Island, ligesom den meget omtalte *Sumbø-Munk* staaer S. for Færøerne, fuldender Forstyrrelsen af Mr. *Majors* Hær af Færø-Navne paa »*Frisland*« og blotter skaanselløst Uholdbarheden af den hele Slutningstirade i Svaret til *Irminger* fra Ordene S. 21: »But to sum up etc. — — — — —« og til Salven S. 22: »He finds no Monaco or Monk. He invents one. He finds no Gulf of Sudero. He invents one« osv.

[33] (S. 107.) — — »it is wonderfull, to what degree »Frisland« resembles the actual Iceland.« — — — — »At that time

the general amount of knowledge regarding Iceland was not insignificant, and Zeno, as a well-informed man, had certainly communicated with cultivated Icelanders, from whom he probably had the tracing.« *Irminger* S. 9 (Særtr.)

Cfr. Lelewell IV. p. 97, 99.

34 (S. 109.) Denne *Claudius Clavus* eller *Clavius* opholdt sig vistnok i Italien, da han udarbeidede sine geografiske Positioner af Nordens Egne. Vi lærte disse første Gang at kjende i Mémoires de la Société des Sciences etc. de *Nancy* for 1835, hvori Hr. *Blau* beskrev Haandskriftet og udgav dette hidtil ukjendte Partie deraf. Senere har Prof. *G. Waitz* i Nordalbingische Studien. I. 2. H. Kiel 1844. paany udgivet Kaartet og Texten, S. 183—190, samt historiske Oplysninger om Arbeidet, S. 175—182, der for Geografiens Historie har en vis Interesse. Smlgn. senere S. 156—157.

35 (S. 110.) Det er det samme Kaartblad af 1482, hvoraf her Kaartet E gjengiver phototypisk den nordøstlige Fjerdedel for at vise dets dobbelte Anbringelse af »*Engrouelant*«.

36 (S. 111.) Det har en særegen Interesse at sammenligne dette Kaartblads Fremstilling med det foran i samme Udgave fuldstændige, kun noget modificerede *Zeni*-Kaartblad, betegnet »*Septentrionalium Partium Nova Tabula.*«

37 (S. 111.) Skjøndt *Pedrezano's* Udgave af Cosmografien er fra 1548 og altsaa 10 Aar ældre end Originaludgaven 1558 af *Zeni*-Reiserne, kan det dog neppe betvivles, at det just er *Zeni*-Kaartet over »*Engrouelant*«, der her er bleven anteciperet og udstyret med de to islandske Bispesæders Navne. Som en langstrakt Bræmme begrændser det Kaartbladets Nordrand og hænger fast imod Øst ved Norge ved »*Uarthus*« ɔ: Vardøhus. — Forresten har »*Thyle*«-Øen, ɔ: det virkelige Island, her blandt sine Stednavne ogsaa modtaget et uanseeligt »*Islandia*« — et beskedent Forsøg paa at bringe Synonymien i Orden.

38 (S. 118.) *J. N. Schmidts* Kaart ledsager hans Afhandling i Annaler for Nord. Oldkyndighed og Historie f. 1851: »Undersøgelser angaaende Troværdigheden af *Johan Mejer's* Kort over Nordfrisland 1240, hos *Danckwerth* og Landets Tilstand i ældre Tid«. Æmnet har han dog ogsaa behandlet andre Steder.

I Virkeligheden havde jeg ligesaa godt kunnet benytte *Schmidts* Kaart som det oprindelige *Mejerske*, med Hensyn til Fordelingen af Land og Vand. Forskjellen — afseet den mindre i Omridsene — kan maaskee kortest betegnes ved det Billede, at *Mejer* har tegnet under Lavvandstiden, *Schmidt* mere under Flodtiden. Men til vort Brug laa der saa megen Vægt paa, at have mange af de ældre Navne, og at have dem,

ikke i Texten alene, men paa de Steder, hvortil hvert mentes at høre, at Drøftelsen i Afhandlingen vilde komme til at mangle et bestemtere Grundlag, naar den ikke støttede sig til det originale Kaart.

39 (S. 119) Dette store og for sin Tid omhyggelig udførte Kaart omfatter Jylland og Øerne i Midten; det sydlige Norge og Sverrig indtil 58° imod N.; imod Ø. og S. alle Østersølandene fra den finske Bugt af indtil Nordsøens Kystlande og Kanalen, medens der langs med Kaartets vestlige Ramme følger en meget smal Bræmme af Englands og Skotlands østlige Kyster ligefra Kanalen og indtil »*Katter*« (55° 45′). En fuld Grad N. derfor, omtr. ved 57°, stikker atter en fliget Landsdel indenfor Rammen, og denne maa vel tilhøre den østlige Side af Shetlands-Øerne. Kaartets Epigrafi er rig. Den har, uagtet Kaartet er udført i Venedig, en meget hollandsk Tone, og selve Kaarttegneren har vistnok snarest været en Hollænder. Det er jo netop fra en Tid, da Kaarttegningen tog sit store Opsving i Nederlandene. Det er 20″ bredt og 15″ høit og bærer forneden tilhøire indenfor en Ramme følgende latinske Henvendelse til Læserne eller Brugerne fra Kaartstikkeren.

Cælator Candido Lectori salutem.

Accipe Candide lector absolitissimam Septentrionalium regionum, Suetiæ, Gotiæ, Noruegiæ, Prussiæ, Pomeraniæ, Ducatus Megapolensis, Frisiæ, Geldriæ, Altæ-Marchiæ, Lusatiæ, adiacentiumque regionum descriptionem, numquam ante hac tam sedule descriptæ typisque simul mandatæ, ut cernere potes. Tuum est igitur ut grato animo et hilari vultu eam accipias. id si uidero aliquas tibi dabo descriptiones non iniocundas. vale. VENETIIS. ANNO. M. D. LXII.

Dette Kaartblad er ligesom den haandtegnede Kopie af *Donis*-Kaartet fra 1482 optaget som Bestanddel i den gamle i forrige Aarhundrede tilveiebragte Kaartsamling, som opbevares paa vort Universitetsbibliothek og som formodes indkjøbt efter *Hauber*. Paa Kaartet har *v. Eggers* l. c. S. 312—14 henvendt Opmærksomheden, og med Held har han benyttet dets Epigrafi til nærmere Udtydning af Navnene paa *Zeni*-Kaarbladets Norge, uden at han dog dermed synes at mene, at Kaartene stamme fra en fælles Kilde; men bestemt yttrer han, at de Reisende ikke selv havde besøgt disse Egne, og at Kaartene derfor ikke kunne hidrøre fra dem.

Det Bind af Kaartsamlingen, hvori Kaartet findes, er paa Ryggen betegnet »Scandinavia«. (Kaartet findes i Brit. Mus. Bibl.)

40 (S. 120.) Originalen har: »*Porlanda uicine à Frislanda da mezzo giorno? le piu ricche, et popolate di tutti quelle parti.*« Hvilken

Tvivl Spørgsmaalstegnet antyder, er uvist; mig synes Udtrykket at maatte kunne tages ikke blot om Retningen, men ogsaa om Afstanden (?).

41 (S. 121.) Naar *Major* her (S. 5) oversætter Originalen: »he was duke of Sorano, lying over against Scotland«, er det klart, at Ordene »*fra terra*« slet ikke ere tagne med, hverken i den ene eller den anden af deres Betydninger.

42 (S. 121.) See f. Ex. *Pontoppidans* D. Atlas VII. S. 406, hvorefter der »1492 nævnes *Siuerdt Thamsen*, Hardesvaget in Norgusherde; 1517 *Poppe Boynghe*, Hardesvaget auer Norgesharde; og 1546 *Pawel Hansen*, Hardesvagede in Norgesharde«, samt »1517 *Nis Japsen* tho Bordelem, Vaget auer des Stichtes Berckrecht in Norgesherde« Pontopp. VII. S. 424, medens et senere gængs Navn for Landskabet f. Ex. 1672 var Norgoessland.

43 (S. 124.) Beboerne af Nordfrisland, *Fresiæ minoris*, karakteriseres af *Saxo* (Edit. *P. E. Mülleri.* 8vo. 1839, p. 688) med de Ord: »Incolæ ejus natura feroces«, Udtryk, der af senere Forfattere varieres mange Gange, men i samme Betydning. Særlig om deres Forhold ved Strandinger hedder det i »Versuch einer Beschreibung von Eiderstædt (af *Volckmar*, Prediger zu Garding, Gard. u. Hamb. 1795):

»Alles, was dann Gefühl von Menschlichkeit, Billigkeit, Achtung für Eigenthumsrecht und Unglück unseres Nebenmenschen in der Seele eines vernünftigen Geschöpfs vermag, schwindet dahin, sobald der Sturm irgend ein solches verunglücktes Schiff herbeiführt.« (S. 152), og fremdeles:

— — »oder, wenn sich noch einige der Matrosen und Passagiere darinnen (ɔ: im Schiffe) befinden, sucht man diese auch wohl durch Gewalt zu vertreiben, oder raubt Ihnen vor ihren Augen alles, dessen Besitz sie sich nicht durch Gewalt sichern können« osv. Smlgn. S. 154—55, hvor det i Modsætning til vilde Folkeslags Ugjerninger udtrykkelig hedder: »hier hingegen handelt man nach Plan und Ueberlegung«.

44 »An den Munden oder Aussgangen dieser Sielzüge (denn so heissen sie bey ihnen) seynd gemeinlich Ladsteden oder kleine Hafen zu befinden, also dass jedwedes nornehmes Kirspel seine eigene Fahrt und Ladstedte hat, dadurch sie ihre Wahre zu Herbstzeiten fortbringen können und die Schiffe beladen, welche Manier sie von den Holländern erlernet haben. *Danckw.* Schleswig. S. 149 (om Eiderstedt).

45 (S. 145.) Smlgn. f. Ex. *Michelsen* »Nordfriesland im Mittelalter". Schleswig 1828: »Jede Harde hatte ihre eigene Fahne, und ihr Gemeinheitssiegel. Ein Fahnenträger und ein Haupt-

mann wurden von den Gemeinen gewählt, selbst noch im 17ten Jahrhundert.«

[46] (S. 125.) Man læse f. Ex. hos *Suhm*, XIV, S. 487—492 Skildringen af Forhandlingerne under Dronning *Margrethe* Aar 1400 om de Frislandene hjemsøgende Viktualiebrødre. Smlgn. XIV. S. 341 for Aaret 1495, S. 299 for 1392 o. fl. St. — *Michelsen* (Nordfriesland. S. 113): »Edelleute stellten sich, weil das Gewerbe einträglich war und kriegerisches Leben erheischte, oft an die Spitze solcher Banden, unter diesen auch Häuptlinge in Südfriesland; sie wurden in Kriegen bald von der einen, bald von der anderen Parthei gebraucht.«

[47] (S. 126.) Originalens Ord om dette Ønske ere langt stærkere: »*ne, con tutto che tentasse molte vie, et pregasse et supplicasse assai, gli uenne mai fatto di ritornassene à casa sua.*« og *Majors* Oversættelse p. 18 lyder i Overenstemmelse dermed: »but although he strove hard in various ways, and begged and prayed most earnestly, he could never obtain permission to return to his own country«.

[48] (S. 131.) See *W. J. Hookers* Journal of a Tour in Iceland. 2. Udg. Vol. I. p. 39—41, p. 357 og II. p. 295—308 (*Finn Magnussens* Ode til Chefen for det Storbritt. Orlogsskib, der gjorde en Ende paa Anarchiet.)

[49] (S. 131—32.) Betydningen af disse to vigtige Data for Besvarelsen af det Spørgsmaal, om det *Thule*, *Columbus* omtaler, virkelig var *Island*, eller, som Nogle med Uret mene, *Færøerne*, er neppe nogensinde bleven tilstrækkelig fremhævet.

[50] (S. 31.) En Mængde officielle Aktstykker om Sammenhængen i dette Togts Begivenheder fandt *Hooker* det nødvendigt til Publikums Oplysning at meddele i sin nævnte Reises 2den Udgave, II. 1—102.

Til det Reisen ledsagende Kaart griber jeg Leiligheden til at henvise, da dette Kaart over Island i Udstrækningen V—Ø og N—S frembyder Sammenligningspunkter med »*Frisland*«-Kaartet.

[51] (S. 137.) *Zahrtmann* (Nord. Tidsskr. f. Oldk. II. S. 15—16); *Majors* retfærdige Afvisning af Z.'s Paastand. p. LXXXVIII; Smlgn. *Bredsdorff*. (Nord. Tidssk. f. Oldk. III. 1836 S. 195.).

[52] (S. 137) »but of this we may be sure, that information therein, which was in advance of the knowledge of his day, and coincident with the knowledge of our own, was derived from the early visit to the spot«, siger *Major* om Kaartbladet i det Hele S. XL, og om Grønlandskaartet (Engrouelant) S. LVII »Zeno's excellent Greenlandic Geography«; men endnu mere S. LXXXVII: »In spite of all the ridiculous blunders implanted on it by

»Nicolò Zeno, junior, from misreadings of the narrative, the Zeno map was based on a genuine old map made by his ancestor. As such it is a most remarkable phenomenon in geographical history, for it contains geography, far in advance not only of what was generally known at the time when it was first laid down in the fourteenth century but in advance even by generations of what was known at the time of its publication in the sexteenth century. The approximate accuracy in the delineation of Greenland under the name of Engroneland has been the subject of repeated notice.«

53 Hvorledes *Major* imidlertid kan paa engang hævde denne *Engrouelands*-Kaartets store Overensstemmelse med vor *Grønlands*-halvø og dog paastaae, at efter *Zeni*-Kaartet ligger der ingen af de nordiske Kolonier paa Østkysten, er mig saa gaadefuldt, at der sagtens maa være noget i Texten, jeg ikke, uagtet al Umage, har kunnet forstaae; imidlertid hedder det tydeligt S. LXXXVIII: »Another notable fact is that, in the Zeno map, all the settlements lie on the west and not on the east coast.«

54 (S. 138.) »From all these facts we cannot admit that Zeno had been in Greenland, and surveyed and laid down in his »Carta« the coasts« etc. *Irminger* l. c. 13 og lidt senere paa samme Side: ». . . . . We may safely conclude that the charting of Greenland has not been the work of Zeno only and solely. He may have received his knowledge of Greenland from Icelanders, who at that time — 300 or 400 years before Zeno — had maintained a lively commerce with Greenland, where many Icelanders had found a home, built churches« etc.

55 (S. 143.) Stederne ere angivne ovenfor i Note 14.

56 (S. 143.) *Benedetto Bordone* har i sin Isolario nemlig efter *Donis's* Forbillede af det nordvestlige Europa ikke blot særdeles tydeligt »*engrouelant*« staaende paa vedkommende store Halvø i »*mare congelato*«, Blad VI, men i Beskrivelsen af denne Verdens-Egn, Blad V, staaer der lige saa tydeligt: »*Alla parte settentrinale, li é la provincia Engrouelant, sopra il mar ghiacciato posta et si come la Islanda etc.*«, og allerede Blad II heder det om *Tyle:* »*alla provincia Engrouelant molte e propinqua.*« Citeret efter Udgaven 1547, der er et Optryk efter den fra 1537 (der allerede var posthum, da Forfatteren døde 1531. Værket angives forfattet 1521.)

Donis-Kaartet 1492 lader os ikke i Tvivl om Skrivemaaden af »*Engrouelant*« hvad den næstsidste Stavelse angaaer, men nok om den sidste, thi den kunde godt her læses —*laut*; medens man derimod let skjælner *u* fra *n* i det »*Engrouelant*«, der betegner Gjentagelsen paa Norges Vestside. Det Samme gjælder

naturligvis for Kaartet i Udgaven fra 1486, da det er et Aftryk af samme Træblok.

I Texten derimod, hvor Navnene ere trykte med løse Typer, saaledes som man troede at maatte læse de skrevne Bogstaver, er det klart nok, at man begge Steder har sat Engro*n*elant; men der kan ingen Tvivl være om, at Navnene ikke ere satte paa Kaartet efter Texten, men vice versa.

Det fortjener maaskee at bemærkes, at *Bordone* ikke omtaler »*Engrouelant*« som Ø, »*Isola*“, men som »*Prouincia*«.

Hvorfra *Donis*-Kaartbladets nordligste Egne i det Hele vare hentede, veed jeg ikke; men efter *Lelewel* II. p. 126—29 synes Kaartet tegnet 1470 omtrent; det maa derfor til Sammenligning med andre gamle Kaart her anføres, at Fol. a. 1. vers. nævner de paa Bladet kaarttegnede Egne: »Daciam utpote Scaniam, Norbegiam, Gottiam, Suetiam, Gronelandiam (sic!) & regiones sibi adhærentes«.

57 (S. 144.) *Lelewels* anførte Skrift (Note 9) vol. IV, Partiet p. 85—6 og 96—99 (Særtrykket p. 9—10 og p. 20—23).

58 (S. 143—44.) Det maa ikke oversees, at Hr. *Krarup* ved at lægge Betydningen af Ind- og Grønland ind i Navnet »Engroneland«, dog ikke opfatter Meningen af Sammensætningen anderledes, end at dermed menes et Grønland, som ligesom ligger indad imod Europa eller ved »den inderste Del« af det Europa—Asien omgivende Ishav. Den fuldstændige, almindelige Identitet af *Zeni*-Kaartets Benævnelser: »*Engrouelant*« og »*Grolandia*« eller »*Crolandia*« samt »*Gronelandia*« hos *Ruscelli* og *Moleti* udtales f. Ex. af *Bredsdorff*. l. c. 1836, S. 201., og den betones stærkt af *Major* S. XI og LXXXIV, medens *v. Eggers* sætter *Engrovelant* V. f. Davisstrædet, *Grolandia* Ø. f. samme.

59 (S. 147.) Die zweite Deutsche Nordpolarfahrt in den Jahren 1869 und 1870, unter Führung des Kaptain *Karl Koldewey*. Herausgegeben von dem Verein für die deutsche Nordpolarfarth in Bremen; I. Bd. 1873. II.

60 (S. 155.) Cfr. *Majors* Zeno-Voyages p. LVIII. — Endnu i Journal of the American Geographical Society f. 1879 see vi, at Præsidenten for dette Selskab, Dr. *Charl. P. Daly* i en meget prisværdig Fremstilling af »The early history of cartography, or what we know of maps and map-making, before the time of *Mercator*.«, ikke har kjendt *Donis*-Kaartene. Derfor er han ikke bleven vaer, at det Kaart, han p. 30 gjengiver efter *Reisch's Margarita Philosophica* Ao. D. 1503 som det ældste ham bekjendte Exempel paa, at »the method of Ptolemy was followed, of dividing into degrees of latitude and longitude« i Virkelig-

heden er en formindsket Kopi af *Donis's* Verdenskaart, der er stillet forrest i Kaartrækken til Udgaven af 1482 (og 86).

61 (S. 156.) Det fortjener imidlertid at bemærkes, at det nordligste af dem synes at skulle læses »*uirsar*« eller »*uitsat*« (mon *Vitsærk?*).

62 (S. 159.) See omstaaende Sammenstilling S. 212—13.

63 (S. 175.) Ved disse Udtryk har jeg ikke overseet, at »Faareskind med Ulden paa og Oxehude« opregnes i *Pontoppidans* Danske Atlas VII. S. 827 blandt Artiklerne, der dannede *Tønningens* anseelige Udførsel af Landets Produkter.

64 (S. 175.) Smlgn. *J. Jap. Sm. Steenstrup* »Bidrag til Geirfuglens Naturhistorie og særligt til Kundskaben om dens tidligere Udbredningskreds« (Naturh. Foren. Videnskab. Meddelels. 1857. Anmærkningerne til S. 60 og S. 115).

65 (S. 176—77.) Saaledes Chronicon Eiderostadense om Kapellets Bygning ved Tating 1103: »was dat erste Gadeshus in Spadenland«; *Heimreich*: Nordfriesische Chronik, ved *Falck* 1819, »1216 ist eine erschreckliche hohe Fluth ergangen, dadurch alle Spadelande eingebrochen« S. 239. — »Spatelande« f. Ex. *Feddersen* (Beschreib. d. Landschaft Eiderstedt S. 71). — »Daher hat man »Spickeboll« ausgeworfen und fahren lassen« .... und Fahretofft hienach je länger je mehr sein aufgeworfen«. *Heimreich*. l. c. S. 256. — »Hilligelandt (Helgoland)« unde alle opgeworpen landt im Strande.« 1470. *Michelsen* l. c. S. 233. (Registrum Christiani I^mi.)

66 (S. 179.) Gamle Kgl. Samling. Nr. 714. Folio; det femtesidste Kaart.

67 (S. 180.) Denne Henførelse af flere af de i *Zeni*-Reiserne omtalte Lande til selve det Amerikanske Continent skete allerede 11—12 Aar efter Reisernes Offentliggjørelse. *Humboldt* Exam. crit. II. pag. 120 og Note 3 tilskriver *Ortelius* Æren derfor: »Le merite d'avoir reconnu la prémière découverte de l'Amerique continentale par les Normands, appartient indubitablement au géographe *Ortélius*, qui annonça cette opinion des l'annee 1570, presque encore du vivant de *Barthélemi de las Casas*« († 1566) »le célèbre contemporain de *Colomb* et de *Cortez*«. Men *Ortelius* støttede imidlertid ikke sin Mening paa *Adam af Bremens* Beretninger om Nordboernes Bosættelse i Vinland, »mais sur les voyages de *Nicolo et Antonio Zeni* (1388—1404), dont pour le moins, la localité est restée problématique«. Ligesaa tidlig maa dog ogsaa *Mercator* have været af denne bestemte Mening, da han paa et Verdenskaart af 1569 (cfr. det formindskede Photografi deraf i Journ. Americ. Geogr. Soc. 1879) sætter »*Estotiland*« paa det Amerikanske Continent. Ogsaa m. H. t. *Mercators*

(fortsættes S. 214)

Epigrafien af de korte (eller afkortede) Stednavne paa »*Engrouelant*«-Kaartene hos *Zeni*'erne 1558 og hos *Donis* 1482 og 1486 sammenholdt med Stednavne i Nordfrisland, særligt med de *Eiderstedtske*;

[uddragne fornemlig af *Feddersen*: Beschr. der Landschaft Eiderstedt 1853 = F.; *Volckmarr*: Vers. eine Beschr. v. Eiderstädt. 1795 = V.; *Trap*: Hertugd. Slesvig. = T.; *Schrøder*: Hertugd. Slesvigs Topographi. 1854. = Schr.; *J. N. Schmidt*: om Mejers Kort over Nordfrisland (see ovenfor S. 205). 1851. = Schm.].

Zeni-Kaartet 1558	Hypothetisk Feillæsning eller Feilskrivning for:	*Donis*-Kaartet 1482 (1486)	Stednavne i det *Eiderstedtske* og nærmest tilstødende Egne af *Nordfrisland*
Neum p.		÷	*Nien*damm. Schm. 194—95.
nha p.		na p.	*Nai*baul (fris. Udtale af *Nie*büll. Bendtsen.)
	? ulia		*Ul*storp (nu forsvunden) St. Peder Sogn. F. 277-78. *Ulves*büll, *Uelves*büll S. F. 242.
sadi p.		sadi p.	*Sand* (auf'm *Sand*) Ulvesb. S. Schr. *Sand* (zum *Sande*) Witzw. S.; *Sand*krug.
Diuer f.		÷	? *Dünen* = Klitter; Witten*dyn* S. Peder S. F. 277; T. 322.
	? duier		Ægis*dyr*, Munding af den ene ældre Arm af Eideren (cfr. nedenfor *Boyer*).
Peder. f.	? Feder f.	÷	St. *Peder* Sogn, T. 220. *Peders*baake. T. 321.
Hit p.		hit.	*Hits*banken i St. Peder S. T. 321 = *Hitze*, der *Hitz*bank. V. 143; *Hitz*laüfer. V. 145.
Eiste	? Eleste	Elestle f.	*Ester* Kog, -Sluse. St. Peder S. T. 321.
		? Hestle	*Ehster*-Kog (*Ehst*, *Ehst*ing, Ehsing) F. 274.
Jiauer p.		oauer p.	*Jabben*-Kog, Tating S., T. 318. *Ivers*büll-Kog, Poppenb. S. T. 312.
Han f.		han f.	*Hanum*; Kirkeby paa Føhr. Schr.
	? Ham		*Hamm*, *Hemme*: Gaard, Hjem, Kirkeby paa Nordstrand; *Ham*merich, *Ham*hørn.
	? Hau		*Hau*barg. Witzworth S. T. 288.
Hoen p.		÷	*Hoen*, ell. *Hohn*, By i Hohnherde. Dkw.; *Hohner*-Kog. Schr. *Hohn*dorff. F. 223; Hoghbohm (Hohen Baum) Tating S. ? *Hørn*: Klei*hørn*, Ulvesb. S. F. 242. Nachs*hørn*, Frams*hørn* Ording S. T. 323.
Nice f.		÷	*Nickels*warff. F. 256. *Nikkels*wærft. Poppenb. S. T. 313.
	? Vice		*Witz*worth. F. 167; Schr.
	? Rice		*Ries*büll. Witzw. S. F. 167; *Ricks*bull, (*Rickels*büll), Rücksbüll, Cating S. F. 206.

Zeni-Kaartet 1558	Hypothetisk Feillæsning eller Feilskrivning for:	*Donis*-Kaartet 1482 (1486)	Stednavne i det *Eiderstedtske* og nærmest tilstødende Egne af *Nordfrisland*
Af. p.		af p.	mon *Haf?* »*Haff* in einigen Marschgegenden das kahle Watt« (Benzler). *Haff*deich = Hauptdeich (Benzler).
Aver. f.	Auer f.	auer f.	*Aver* = ostium, Ausfahrth. cfr. F. 72. *Aver* = Hever; *Aver*schup = *Ever*schop. *Hever*-Kog Poppenbull S. T. 312.
Trin. p.		÷	*Trinder*marsch paa Nordstrand. *Trent*hamn (hos Petrus Sax) Schm. 196.
÷		Spichbod f.	*Spickbod* = Varebod; Lade. Tetenbüller *Spieker*, Ladeplads. F. 96; Rothen*spieken*. F. 104.
Han f.	? Ham ? Han	÷	see ovenfor.
Munder p.		mūd p.	*Mund*, *Munde*, Flod- eller Vandløbs-Munding.
÷		mirdū	*Mire*bøll i Breklum S. Schr.
		? uurdū	*uhrden* eller *urden* det gamle Navn for Ording i Eiderstedt. Schr.
Lande f.		lāde f.	*Lande*by v. Løgumkloster. T. 115.
Ghi p.	? Glu	Y.	*Klei*, fhv. Brosen V. f. Garding; *Klei*-hørn Ulvesb. S. F. 242.
Naf p.		÷	*Naf*büll (Niebull). *Naib*lum paa Sydsiden af Føhr, Schr.
Châ p.		÷	*Kating*, (*Cating*, *Kathen*, *Caten*, *Katum*, *Katrum*, *Koktum*, forskjellige Skrivemaader for Sognet *Kating*). F. 60 o. A. *Cath*rinen; *Kath*rinenheerd. *Gar*ding (*Gher*ding). F. 61.
Boier f.		boier f.	*Boier*, *Boyer*, Torff*boyer* = Tørvskibe, V. 273; Hovedveien for disse ind i det Eiderstedtske er gjennem et ældre Løb (eller Arm) af Nordeideren. ? *Bur*- ell. *Buhr*-Kog. Tating S. F. 75, 242; *Bur*manna-Kog.
Ther. p.		ther	?? U*ther*mefleeth, U*ther*marfleth i Edoms H. ?? *Terp*; ell. *thor*, *ter* (zur) f. Ex. *thor Tylen* ved Eideren. Stapelholm Landsk. Schr. (cfr. T. 611).
S. Tomas	S. Tonas	÷	? Tønning, Tonding, *Tonnien* F. 60., (i ældre Tider ogsaa *Tuningen* og *Tynningen* o. s. v.).
Zenobium		÷	

Skjelnen mellem det af Nordboere bebyggede Grønland, Øen »*Groelant*« og *Zeni*'ernes Engroueland, hans langstrakte Ø »*Groenlant*«, er Kaartet af særlig Interesse (smlgn. *Ptolomæus*-Udgaven 1596).

68 (S. 184.) *Plac. Zurla*: Il Mappomondo di *Fra Mauro*, Calmaldolese, descritto ed illustrato da D. Placido Zurla, dello stess'-ordine. Venezia 1806; gr. 4to. med et kobberstukket Kaart i omtr. $^1/_2$ Diam.

69 (S. 185.) Et mere langstrakt Grønland har ogsaa *Verrazano*, omtr. fra Aaret 1529, ifølge det lille Photografi deraf hos Dr. *Dale* i Journ. Americ. Geograph. Soc. 1879. p. 34.

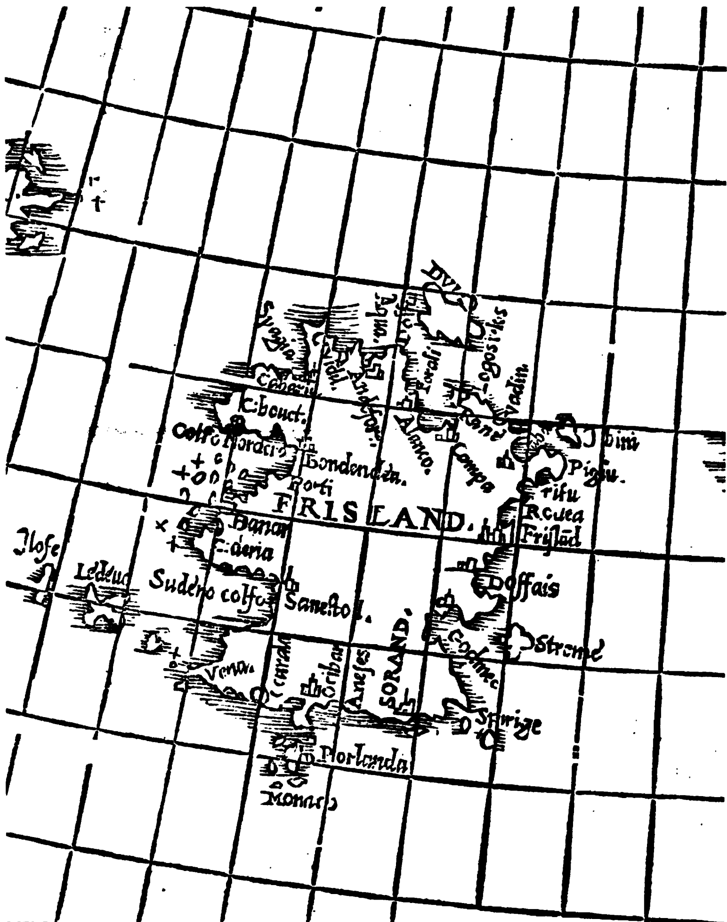
Om *Ribero* (1529) siger *Humboldt* II. p. 121. not. 3: »qui prolonge le Groenland (Engrolant) de l'ouest â l'est pour le rattacher à la Suede«.

70 (S. 186.) Facsimile del Mappamondo di *Fra Mauro* dell'Anno 1457, illustrato da *Teobaldo Fischer*. L'originale si conserva nella R. Bibl. Marciana di Venezia. — *Ferd. Ongania* Editore. Venezia 1877. 4 store photograferede Blade.

71 (S. 187.) Fraseet, at *Lelewel* med saa mange Andre tolker »Frisland« som Færøerne, har han aldeles den samme Sammenkjædning af Navnene »*Reslanda*« (*Edrisi* 1154), *Wrislanda* (*Ranulf Hyggeden* 1360) og »*Fresland*«, som jeg her har givet. l. c. IV. p. 101 note 44; cfr. om *R. Hyggeden* II. p. 14: »*Wrislād (Frisland, Feroer)*«. I Modsætning til de saa hyppig hos Forfatterne forekommende Forsikringer, at først ved Zeni-Reiserne blev man bekjendt med Navnet »Frisland«, siger *Lelewel* her: »Le nom de Fresland, Frisland parait être connu en Italie plus de deux siècles avant Zeno«.

72 (S. 189.) F. Ex. en saadan Region, som *Russia alba* indtager paa *Giac. Gastaldo's* Kaart til *Herberstains* Comentari della Moscovia etc. Venezia 1550, eller paa *Sebastian Münsters* Verdenskaart 1544.

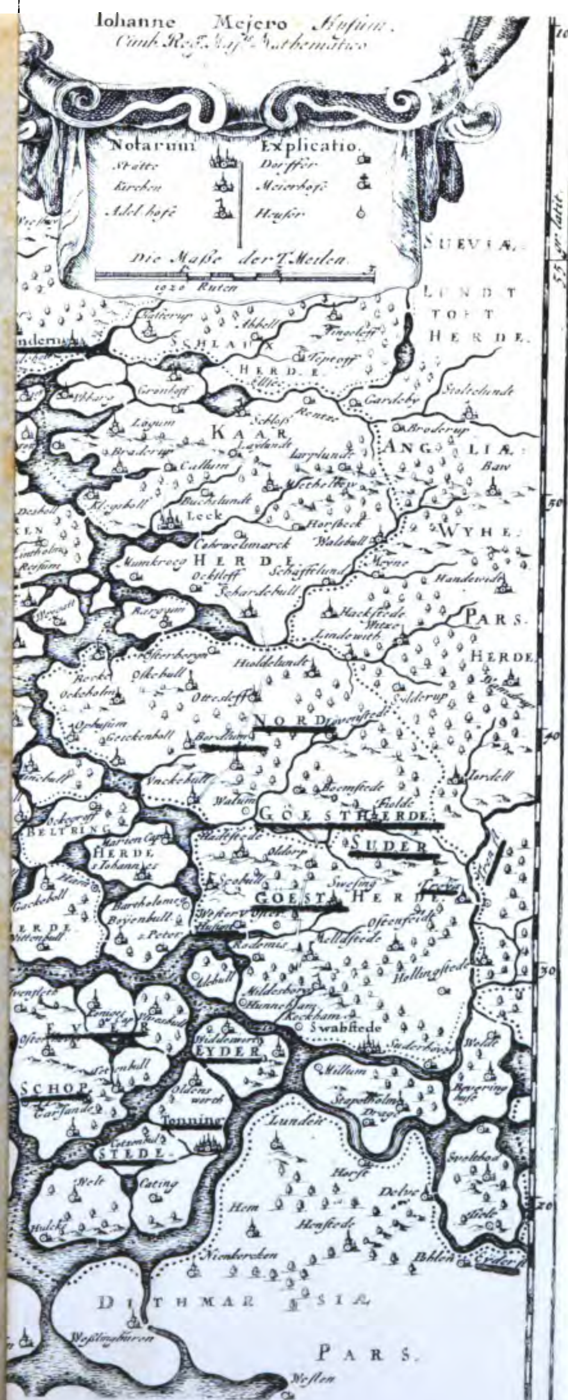
73 (S. 189.) At denne Udtalelse, der er stik imod den gængse i Europa nu gaaende Anskuelse, i endnu høiere Grad er imod den, der gjælder i Amerika, kan sluttes af en om særdeles Flid vidnende Artikel af The Rev. *B. F. De Costa*: »Arctic Exploration« i Journ. Americ. Geogr. Soc. 1880. S. 159—192, særlig S. 169.

»Frisland«

Phototypi ($^1/_1$) efter Zeni-Kaartet 1558.

Pacht & Crone.

Iohanne Mejero Husum.
Notarum Explicatio
Stätte
Kirchen
Adel hofe
Dorffer
Meierhofe
Heuser
Die Maße der T. Meilen
1020 Ruten
SUEVIÆ.
LUNDTOFT HERDE.
SCHLAUX HERDE.
Lögum
KAAR
Callum
Leck
Tinglef
Gardeby
Broderup
ANGLIÆ
Baw
WYHE
Handewith
PARS HERDE
HERDE
Bargum
Osterbergen
Ockholm
Ottesdorff
NORD
Bordlum
Vnckebull
Walum
GOESTHERDE
SUDER
GOESTHERDE
Jardell
Treen
BELTRING
HERDE
Bartholomei
Boyenbull
S. Peter
Hattstede
Oldorp
Rodemis
Hollingstede
Swabstede
EYDER
Millum
Stapelholm
Drage
SCHOP
Tenninge
STEDE
Welt
Cating
Lunden
Horst
Delve
Hem
Henstede
Nienkercken
Eyder
DITHMARSIÆ
Weslingburen
PARS.
Weslen
55 gr latit
10
50
40
30
20

i efter Donis-Kaartet. 1482.

Pacht & Crone.